

T.C.
NIĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

VEKAYİNÂMELERDE BULUNAN ANADOLU SELÇUKLU
DEVLETİ'NİN DİPLOMATİK VESİKALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Fatma SEVEN

Niğde
Ağustos, 2019

**T.C.
NİĞDE ÖMER HALİSDEMİR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

**VEKAYİNÂMELERDE BULUNAN ANADOLU SELÇUKLU
DEVLETİ'NİN DİPLOMATİK VESİKALARI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Hazırlayan
Fatma SEVEN**

Danışman :Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKŞİT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Afşin ÜNAL

Üye :Doç. Dr. Efkan UZUN

**Niğde
Ağustos, 2019**

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum 'Vekayinâmelerde Bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin Diplomatik Vesikaları' Başlıklı bu çalışmanın, bilimsel ve akademik kurallar çerçevesinde tez yazım kılavuzuna uygun olarak tarafımdan yazıldığını, yararlandığım eserlerin tamamının kaynaklarda gösterildiği ve çalışmanın içinde kullandıkları her yerde bunlara atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım ..../..../

imza

Fatma SEVEN

ONAY SAYFASI

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKŞİT danışmanlığında Fatma SEVEN tarafından hazırlanan " Vekayinamelerde Bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin Diplomatik Vesikaları" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Tarih: 19/08/2019

JÜRİ :

Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKŞİT

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ayhan Afşin ÜNAL

Üye : Doç. Dr. Efkan UZUN

ONAY :

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun ..... Tarih ve ..... sayılı kararı ile onaylanmıştır.

Doç. Dr. Emin Hüseyin ÇETENAK
Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Anadolu'nun fethi ve Türkleşmesi süreci tarihin dönüm noktalarından biridir. Anadolu'da kurulan, göçebe bir hayattan çıkıp kurumsal hale gelen Anadolu Selçuklu Devleti, süratle inşa ve imar faaliyetlerine geçip, iktisadi ve kültürel alanda gelişmiştir. Anadolu, bu devirde, Şark ve Garb arasında, ticaret yollarında köprü görevi görmüş ve bu durum ülkenin iktisadi ve medeni yükselişini kolaylaştırmıştır.

“Vekayinâmelerde Bulunan Anadolu Selçuklu Devleti'nin Diplomatik Vesikaları” adlı bu tez çalışmasına konu olan resmi vesikalar, devletin hem dış politikada ve hem de iç politikada resmen tanınmışlığının en iyi göstergeleridir. Kuruluşunu tamamlayan devletler, menfaatlerini koruma, tanınma gibi amaçlar doğrultusunda diğer devletlerle münasebet içinde bulunmuşlardır. Anadolu Selçuklu Devleti, içinde bulunduğu şartlar doğrultusunda, tahta çıkış, savaş, azil, ikta, anlaşma, evlilik, tabiyet, aman isteme gibi birçok sebeple kendisine gelen bağlı beylerle ve diğer devletlerle ya da bu işle görevli elçiler vasıtasıyla resmi ilişkilerde bulunmuştur. Diplomatik vesikalar, devletin özel olarak inşa ettiği Divan-ı İnşa veya Divan-ı Tuğra kurumunda Tuğraî adı verilen görevliler sayesinde sultanın emri üzerine yazılıp, kontrol ve muhafaza edilmektedir.

Vesikalar, Anadolu Selçuklu Devleti alanında çalışma yapmak isteyen araştırmacılara, mevcut kaynaklar yanında yeni malzeme sağlamaktadır. Bu çalışma, Anadolu Selçuklu Devleti'ne ait, bir nevi arşivi addedilebilecek belgelerinin ortaya çıkarılması ve araştırmacılara yardımcı olması bakımından dikkate şayandır. Mevcudumuzda olmayan ancak incelenen vekayinameler vasıtasıyla varlığından haberdar olduğumuz ferman, yemin metinleri, muahedenâme, mektup, menşur, fetihnâme, berat türünde olan bu belgeler, araştırmacılara önemli ipuçları sunmaktadır.

Çalışma; giriş ve 3 bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, çalışmanın önemi vurgulanmıştır ve diplomatik belgelere ait terminolojisi verilmeye çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada faydalanılan yerli ve yabancı kaynaklar kısaca tanıtılmıştır. İlk bölüm, devletin kuruluş aşaması olarak adlandırılmış ve göçebe topluluktan kurumsal devlet yapısına dönüşü kapsayan bu dönemde, Süleyman Şah (1075-1086), I.Kılıç Arslan (1093-1107), I.Mesud (1116-1155) ve II. Kılıç Arslan (1155-1192) iktidarlarına ait, diplomatik vesika olma ihtimali varsayılan belgeler incelenmiştir. Bu

dönemde özellikle menşur, yemin metinleri, muahedenâme ve ahidnâmeler karşımıza çıkmaktadır ve dönemin siyasi, ekonomik durumu hakkında bilgiler vermektedir.

İkinci bölümde, Anadolu Selçuklu Devleti'nin en parlak dönemini yaşadığı I.Gıyâseddin Keyhüsrev (1192-1196,1205-1211), II. Rükneddin Süleyman Şah (1196-1204), I.Gıyâseddin Keyhüsrev (1205-1211), I.İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ve I.Alâeddin Keykubad (1220-1237) dönemine ait diplomatik vesikalar olduğu düşünülen belgeler incelenmiştir. Devletin yükseliş evresine ait olan bu belgeler bilhassa dönemin ticari antlaşmalarını ortaya koymaktadır.

Üçüncü bölümde ise, II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1245) - III. Gıyâseddin Keyhüsrev (1266-1284) tarihleri aralığındaki resmi vesikalar incelenmiştir. Moğol hâkimiyetinin arttığı bu dönemde, iktidarda, küçük yaşta tahta geçen ve devlet adamlarının kontrolünde olan sultanlar bulunmaktadır. Genellikle azil, ikta ve tayin menşurlarına ait vesikalar göze çarpmaktadır. Anadolu Selçuklu Devleti'nin yıkılışı sürecinde, idari yapıdaki bozulmalar, isyanlar ve Moğol hâkimiyeti altına girmenin devlete zararları neticesinde belgelerin sayısında ve niteliğinde eksiklik olmuştur. Çalışma konusunun, Anadolu Selçuklu resmi vesikalarıyla sınırlı olması hasebiyle, Moğol hâkimiyetince ortaya konulan belgeler dikkate alınmamıştır.

Çalışma konusunun belirlenmesinde ve çalışmanın sonuçlandırılmasında değerli bilgilerini benimle paylaşan ve kaynakların temininde yardımını esirgemeyen, gelecekteki mesleki hayatımda, değerli bilgilerinden faydalanacağım çok danışman hocam Dr. Öğretim Üyesi Ahmet AKŞİT'e; her ihtiyaç duyduğumda bilgilerinden, değerli vakitlerinden istifade ettiğim kıymetli Doç. Dr. Efan UZUN ve Doç. Dr. İbrahim ERDOĞDU hocalarıma tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

Fatma SEVEN

ÖZET
YÜKSEK LİSANS TEZİ

VEKAYİNÂMELERDE BULUNAN ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN
DİPLOMATİK VESİKALARI

SEVEN, Fatma
Tarih Anabilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ahmet AKŞİT
Ağustos 2019, 110 sayfa

Ortaçağ Türk tarihi açısından büyük önem arzeden Anadolu Selçuklu Devleti'nin arşiv niteliğindeki diplomatik vesikaları, tarihi olaylara ışık tutmaktadır. Bu belgeler, tebrik, savaş, evlilik, fetih müjdesi, ikta, ticari anlaşmalar, tabilik, azil gibi konular hakkında yazılmıştır. Süleyman Şah tarafından kurulan devlet, II. Gıyâseddin'in tahta çıkışıyla yükseliş dönemine girmiştir. I.Alêddin Keykubad devrinde en parlak dönemi yaşamış ve III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümüyle (1284) Moğol hâkimiyetine girmiştir. Çalışmanın amacı, bu tarihi sınırlar içerisinde ortaya çıkarılan belgeleri, vekayinâmeler vasıtasıyla ferman, berat, ahidnâme, fetihnâme gibi başlıklar altında tespit ve tasnif etmektir. Bu amaçla dönemin önemli vekayinâme yazarlarından İbn Bîbî, Kerimüddin Aksarayî ve Anonim Selçuknâme'den yararlanılmıştır. Ayrıca İbnü'l Esîr, Ebu'l-Farac gibi islam kaynaklarına ve Anna Komnena, Urfalı Meteos gibi yabancı kaynaklara da başvurulmuştur. Vesikalar esas alınarak, devletin siyasi, askeri, hukuki ve iktisadi ilişkileri takip edilmiştir. Bu ilişkiler sonucu ortaya konulan resmi vesikalar derlenerek bir araya getirilmiştir ve araştırmacılara büyük kolaylık sağlayacak bu çalışma ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Selçuklu Devleti, ferman, berat, fetihnâme, menşur.

**ABSTRACT
MASTER THESIS**

ANATOLIAN SELJUK OF DIPLOMATIC DOCUMENTS IN CHRONICLES

SEVEN, Fatma
Department of History
Thesis Advisor: Dr. Acemedician Ahmet AKŞİT
July 2019, 110 pages

Middle Age History of Turkey that Turkey is of great substantial in terms of diplomatic documents shed light on hisrorical events in the archive attribute of the Seljuk state. These documents were written about subjects such as congratulation, war, marriage, commercial treaty, iqta, nationality, dismissal. The state was founded by Süleyman Shah and period of Gıyâseddin Second has entered rising era. During the I. Alaeddin Keykubad, it lived prime and the death of III. Gıyâseddin, it was fall under Mongol domination in 1284. The aim of this thesis study is to determind and classify the documents put forwaed within these historical boundaries under the headings such as charta, certificate (berat), treaty (ahidnâme), fetihnâme. For his purpose, one of the most substantial chronic writers of the era such as İbn Bîbî, Kerimüddin Aksarayî and anonym Seljuknâme was used. Also islamic sources such as İbnü'l-Esir, Ebu'l-Farac and foreign sources Anna Komnena, Urfalı Meteos were used The political, military, jüridical and economical relations of the state have been put forward on the basis of documents, formal documents werw compiled and collect. This study has been forward which will provide great convvenience to researchers.

Key Word: Turkey Seljuk State, charta, certificate, fetihnâme, menşur.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	ii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xvii
GİRİŞ	1
I. PROBLEM DURUMU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	1
III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ	1
IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	1
V. ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NE GENEL BİR BAKIŞ.....	2
VI. TERMİNOLOJİ.....	4
VI.I. Ferman	4
VI.II. Berat	5
VI.III. Menşur	5
VI.IV. Fetihnâme.....	5
VI.V. Ahidnâme	5
VII. KAYNAKLAR.....	6
VII.I. Yerli Kaynaklar	6
VII.II. Yabancı Kaynaklar.....	7
VII.III. Araştırma Eserler	9

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ DÖNEMİ RESMİ VESİKALARI

1.1. SÜLEYMAN ŞAH DÖNEMİ (1075-1086)	10
1.1.1. 1081 Muahedenâmesi Drakon Çayı (Kırkgeçit Deresi)	11

1.1.2. Süleyman Şah İle Antakya Halkı Arasında Sulh Anlaşması.....	12
1.2. I. KILIÇ ARSLAN (1093-1107)	13
1.2.1. Bizans İmparatoru Alexis Tarafından Sultan I.Kılıç Arslan’a Gelen Mektup	14
1.2.2. Sultan I.Kılıç Arslan Tarafından Emirlerle Yazılan Mektup	15
1.3. I. MESUD DÖNEMİ (1116-1155).....	15
1.3.1. Bizans İmparatoru Manuel İle Sultan I.Mesud Arasında Yazılan Mektuplar	17
1.3.1.1. İmparator Manuel Tarafından Sultan I.Mesud’a Yazılan Mektup.....	17
1.3.1.2. Sultan Tarafından Manuel’e Yazılan Mektup.....	17
1.3.1.3. Manuel Tarafından Sultan’a Yazılan Mektup.....	18
1.3.1.4. Manuel Tarafından Sultan’a Yazılan Mektup.....	18
1.3.2. Sultan I.Mesud İle II. Toros Arasında Yapılan Ahidnâme	19
1.3.3. Keysun, Behisni, Raban Bölgelerindeki Halka Sultan I.Mesud Tarfindan Verilen Yemin Metni	20
1.4. II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ (1155-1192).....	20
1.4.1. Danişmendli Yağıbasan İle Sulh Anlaşması	20
1.4.2. Ülkenin Oğullar Arasında Paylaşımı.....	21
1.4.3. III. Haçlı İle Selçuklu Arasındaki 1190 Tarihli Anlaşma	21
1.4.4. II. Kılıç Arslan ile Yağıbasan Arasında İmzalanan Sulh Muahedesi.....	22
1.4.5. II. Kılıç Arslan İle İmparator Manuel Arasındaki Yeminli Muahede.....	23
1.4.6. Bizans İmparatoru Manuel’dan Sultan II. Kılıç Arslan’a Gelen Mektup ...	24
1.4.7. Sultan Kılıç Arslan İle Manuel Arasında İmzalanan Sulh Anlaşması	25
1.4.8. II. Kılıç Arslan Tarafından Süryani Mihael’e Yazılan Mektup	26

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ DÖNEMİ RESMİ VESİKALARI

2.1. I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV (İLK SALTANATI 1192-1196).....	28
---	----

2.2. II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH (1196-1204)	28
2.2.1. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Yapılan Sulh Anlaşması.....	29
2.2.2. Devlet Büyüklerine Verilen Ahidnâme.....	29
2.2.2.1. I. Gıyâseddin İle II. Rükneddin Arasındaki Taht Mücadelesi	29
2.2.3. III. Alexios İle Yapılan Ticaret Anlaşması	30
2.2.4. Gürcistan Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	30
2.2.5. Alaaddin Saltuki'nin Azline Dair Ferman	31
2.2.6. Ankara Meliki Muhyiddin Mesud ile Yapılan Anlaşma.....	31
2.3. I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV (İKİNCİ SALTANATI 1205-1211)	32
2.3.1. Danişmendli Beyleri ve Mübarizüddin Ertokuş'un I.Gıyâseddin Keyhüsrev'e Davet Mektupları	32
2.3.2. Konya Emirlerine Verilen İhta Menşurları	33
2.3.3. Kadı Tirmizi'nin Azli Konusunda Ferman	34
2.3.4. Antalya'nın Fethi için Asker Toplanmasına Dair Menşur	34
2.3.5. Antalya'nın Fethi ve Mübarizeddin Ertokuş'un Subaşı (Vali) Tayin Edilmesi.....	35
2.3.6. Zarara Uğrayan Tüccarların Eksikleri İçin Emir Mübarizedin'e Yazılan Ferman.....	36
2.3.7. Zarara Uğrayan Tüccarlar İçin Çıkarılan Ticari Amaçlı Ferman.....	37
2.3.8. Kıbrıs Kralı ile İmzalanan Ticari Anlaşma	37
2.3.9. Alaşehir Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	38
2.4. I. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1211-1220).....	39
2.4.1. Kayseri'de Önceki Hakların Yenilenmesine Dair Menşur	39
2.4.2. Ermeni Kontu Leon ile İzzeddin Keykâvus Arasında Gönderilen Yeminnâme (Sevgendnâme)	39
2.4.2.1. Leon'un İzzeddin Keykâvus'a Yeminnâme (sevgendnâme) Göndermesi	40

2.4.2.2. İzzeddin Keykâvus'un Leon'a Ahidnâme Göndermesi.....	41
2.4.3. Konya'da Önceki Hakların Yenilenmesine Dair Menşur	41
2.4.4. Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'tan Gelen Saltanat Menşuru.....	41
2.4.5. İznik İmparatoru Theodor Laskaris İle Yapılan Anlaşma.....	42
2.4.6. Ankara Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	42
2.4.7. Alâeddin Keykubad'ın Adamlarına ve Ankara Halkına Dokunulmayacağına Dair Ahidnâme	42
2.4.8. Ankara'daki Ayanlar ve Saygın Kişiler için Çıkarılan Fermanlar	43
2.4.9. Sinop Tarafı Uç Komutanlarının İzzeddin'e Yazdıkları Mektup.....	43
2.4.10. Sultan İzzeddin'in Sinop Halkına Gönderdiği Yemin Mektubu (Ahidnâme).....	43
2.4.11. Sultan İzzeddin ile Kir Alexios Arasında İmzalanan Anlaşma.....	44
2.4.12. Antalya Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	45
2.4.13. Antalya'nın Fethi Sonrası Yapılan Birkaç Düzenleme	45
2.4.14. Antalya'nın Fethinin Ardından Sultan'ın Fetihnâmeler Göndermesi	45
2.4.15. Ermeniler Üzerine Yapılacak Sefer İçin Asker Toplanmasına Dair Ferman	46
2.4.16. Hancin (Çinçin) Kalesi'nde Oturan Halka, Sultan Tarafından Verilen Ferman.....	46
2.4.17. Ermenilere Karşı Kazanılan Zaferin Ardından Verilen Menşur	46
2.4.18. Ermeni Kralı Leon'un Barış Talebi.....	46
2.4.18.1. Sultan İzzeddin'e Gönderilen Mektup	46
2.4.18.2. Kral Leon İle Sultan İzzeddin Arasında Yapılan Anlaşma.....	46
2.4.19. Sis (Kozan) Vilayeti'nin Kral Leon'a Verilmesine Dair Menşur ve Ferman	47
2.4.20. Kral Leon'un Sultan'a Gönderdiği Anlaşma	47

2.4.21. Sultan'ın Evlilik Akdi için Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah'a Gönderdiği Mektup	48
2.4.22. Sultan İzzeddin ile Sümeysat Hükümdarı Melik Efdal Arasında Yapılan Anlaşma.....	48
2.4.23. Haleb Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	48
2.4.24. Amid Hükümdarı Nasirüddin Mahmud, Muzafferiddin Gök-böri ve Sultan İzzeddin Arasında Yapılan İttifak	49
2.4.25. Raban Halkına Verilen Aman Fermanı	49
2.4.26. Tell-başir Kalesinin Teslim Alınması Hususunda Yazılan Resmi Belgeler	49
2.4.26.1. Menşur	49
2.4.26.2. Ferman	50
2.4.27. Sultan İzzeddin ile Kıbrıs Kralı Hugues Arasında Mektuplaşmalar	50
2.4.27.1. Sultan Tarafından Kral'a Gönderilen Mektup	50
2.4.27.2. Kral Tarafından Sultan'a Gönderilen Mektup (Ocak 1214).....	51
2.4.27.3. Kral'dan Konya Emiri'ne Gönderilen Mektup.....	51
2.4.27.4. Kral'dan Sultan'a Gönderilen Yeminli Dostluk Mektubu (19 Temmuz 1216)	51
2.4.27.5. Kral'dan Sultan'a Gönderilen Mektup.....	52
2.4.27.6. Sultan Tarafından Kral'a Gönderilen Mektup (Eylül 1216).....	52
2.4.28. Kral Hugues ile Sultan İzzeddin Arasında Yapılan Anlaşma	52
2.5. I. ALÂEDDİN KEYKUBAD (1220-1237).....	53
2.5.1. Seyfeddin Ayaba'ya Verilen Ahidnâme (Kitab-ı Eman)	53
2.5.2. Emirlere, Beylere Verilen İkta ve Mülkiyet Menşurları	54
2.5.3. Alâeddin Keykubad'ın Sultanlığının Duyurulmasına Dair Ferman.....	54
2.5.4. Uç Beylerine Verilen Önceki Hakların Yenilenmesine Dair Menşur.....	54

2.5.5. Halife Nasır Lidinillah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen Saltanat Menşuru.....	54
2.5.6. Sultan Alâeddin ile Melik Eşref Arasında Yapılan Dostluk Anlaşması	55
2.5.7. Venedik ile Yenilenen Ticari Anlaşma	55
2.5.8. Sultan Tarafından Askerlerin Malatya'ya Gitmelerine Dair Çıkarılan Ferman.....	56
2.5.9. Hilafet Makamından Bahaeddin Kutluğca'ya Gelen Mektup.....	56
2.5.10. Alanya'nın Fethi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	56
2.5.11. Alanya Kalesi Sahibi Kyr Vart'ın (Kir Fard) Sultan'a Yazdığı Mektup ..	57
2.5.12. Kyr Vart (Kir Fard) İle Sultan Alâeddin arasında Yapılan Anlaşma.....	57
2.5.13. Sivas Emirlerine Gönderilen Ferman.....	57
2.5.14. Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başara, Mübarizeddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca'nın Adamlarının Cezalandırılmasına Dair Çıkarılan Ferman	58
2.5.15. Sultan Alâeddin ile Antakya Prensi Bohemond Arasında Yapılan Anlaşma	59
2.5.16. Ermeni Halkına Verilen Aman.....	59
2.5.17. Ermeni Kralı Konstantin İle Sultan Alâeddin Arasında Yapılan Anlaşma	59
2.5.18. Suğdak'ın Fethinden Sonra Melikü'l Ümera ve Bazı Komutanlara Başarılarına Dair Verilen Ferman	60
2.5.19. Amid (Diyarbakır) Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman.....	61
2.5.20. Emir Mübarizeddin Çavlı Tarafından Sultan'a Yazılan Mektup	61
2.5.21. Mübarizeddin Çavlı'nın Mektubuna Cevap Olarak Çıkarılan Ferman.....	61
2.5.22. Esededdin Ayaz Tarafından Sultan'a Yazılan Mektup	61
2.5.23. Artuklu Hükümdarı Melik Mesud ile Sultan Alâeddin Arasında Yapılan Sulh Anlaşması.....	62
2.5.24. Karşılama Töreni için Emirlerin Malatya'ya Gitmelerine Dair Ferman...	62

2.5.25. Askerlerin Baharda Hazır Olmalarına Dair Ordu Komutanlarına Gönderilen Ferman.....	62
2.5.26. Sultan Alâeddin Tarafından Mengücek Hükümdarı Alâeddin Davudşah'a Gönderilen Mektup	63
2.5.27. Sultan Tarafından Alâeddin Davudşah'ın Harcama Görevlilerine Verilen Berat	63
2.5.28. Sultan Tarafından Davudşah'a Verilen Ahidnâme	63
2.5.29. Erzurum'un Melik Rükneddin'e Verilmesine Dair Çıkarılan Ferman.....	64
2.5.30. Kögonya (Şebinkarahisar) Bölgesinin Alınmasına Dair Resmi Belgeler .	64
2.5.30.1. Menşur	64
2.5.30.2. Ahidnâme.....	65
2.5.31. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Mengücek (Erzincan) Vilayetine Melik Tayin Edilmesi.....	65
2.5.32. Celaledin Harezşah ile Sultan Alâeddin Arasında Mektuplaşmalar	65
2.5.32.1. Celaledin Harezşah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen Mektup	65
2.5.32.2. Sultan Tarafından Celaledin Harezşah'a Gönderilen Mektup.....	66
2.5.32.3. Celaledin Harezşah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen 2. Mektup	67
2.5.32.4. Celaledin Harezşah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen 3. Mektup	67
2.5.32.5. Sultan Tarafından Celaledin Harezşah'a Gönderilen Mektup.....	68
2.5.33. Erzurum Halkına Verilen Ahidnâme.....	68
2.5.34. Ermen Vilayetinin Melik Eşref'e Verilmesine Dair Menşur	69
2.5.35. Yass-ı-Çimen Zaferini Müjdelemek Üzere Komşu Devletlere Gönderilen Fetihnâme	69
2.5.36. Gürcü Kraliçesi Rosudan ile Yapılan Sulh Anlaşması.....	70
2.5.37. Gürcistan Zaferi Sonucu Komşu Ülkelere Gönderilen Fetihnâmeler	70

2.5.38. Sultan Tarafından Emir Kemaleddin ve Ordu Komutanlarına Yazılan Mektup	70
2.5.39. Ermen Vilayetinin Alınmasından Sonra Yazılan Resmi Belgeler	71
2.5.39.1. Kemaleddin Kamyar'ın Sultan'a Mektubu	71
2.5.39.2. Zaferin Ardından Gönderilen Müjde Mektupları (beşaret-nâme)	71
2.5.39.3. Kemaleddin Kamyar ve Emirler Adına Çıkarın Ferman	72
2.5.39.4. Kemaleddin Kamyar'a Yazılan Mektup	72
2.5.40. Sultan Alâeddin Tarafından Moğol Hükümdarına Gönderilen Mektup ...	72
2.5.41. Sultan Tarafından Harezm Emirlerine Verilen Menşur	72
2.5.42. Şamlılara Binek Hayvanı Satılmamasına Dair Çıkarılan Ferman.....	73
2.5.43. Harran, Urfa ve Rakka'nın Fethi için Asker Toplanmasına Dair Ferman	73
2.5.44. Harran, Urfa ve Rakka'nın Fethi için Görevli Devlet Adamları Tarafından Sultan'a Gönderilen Mektup	73
2.5.45. Harran, Urfa ve Rakka'nın Fethinin Ardından Gönderilen Müjde Mektupları (Beşaretnâme).....	73
2.5.46. Sultan Tarafından Kemaleddin Kamyar ve Diğer Devlet Erkânına Gönderilen Mektup	74
2.5.47. Kemaleddin Kamyar'ın Kayseri Subaşılığına Tayin Menşuru	74
2.5.48. Moğol Hükümdarı Ögedey Han Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen Yarlık.....	74

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YIKILIŞ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ DÖNEMİ VESİKALARI

3.1. II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV (1237-1246)	76
3.1.1. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanat Fermanı	76
3.1.2. Moğol Hükümdarı Ögeday Han ile Yenilenen Muahede (Anlaşma).....	77
3.1.3. Emir Taceddin Pervanene'nin Cezalandırılmasına Dair Ferman.....	77
3.1.4. Melike-i Adiliyye'nin Öldürülmesine Dair Ferman.....	77

3.1.5. Sümeysat Meliklerine Verilen Yemin Mektubu (Sevgendnâme)	78
3.1.6. Mühezzibüddin Ali, Şemseddin Muhammed ve Celaledin Karatay'ın Tayini	78
3.1.7. Harezmi Emirleri ile Yapılan Anlaşma	78
3.1.8. Diyarbakır İleri Gelenleri ile Yapılan Anlaşma	79
3.1.9. Diyarbakır'ın Fethine Dair Gönderilen Fetihnâmeler	79
3.1.10. Diyarbakır'ın Fethiyle Görevli Emirlere Dair Ferman	79
3.1.11. Baba İshak ve Türkmen İstilasının Bertaraf Edilmesi Üzerine Gönderilen Fetihnâme	79
3.1.12. Meyyafarkin Seferine Dair Resmi Belgeler	80
3.1.12.1. Meyyafarkin'in (Silvan) Fethi İçin Asker Toplanmasına Dair Ferman	80
3.1.12.2. Meyyafarkin Hükümdarı Şehabeddin Gazi ile Yapılan Anlaşma.....	80
3.1.12.3. Sultan Tarafından Kumandanlara Gönderilen Ferman	80
3.1.13. Moğol Ordusuyla Savaşmak için Asker Toplanmasına Dair Komşu Ükelere Gönderilen Menşurlar	81
3.1.14. Moğollar ile Yapılan Sulh Anlaşması	81
3.1.15. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Tarafından İstanbul Latin İmparatorluğu'na Gönderilen Mektup	82
3.1.16. Batu Han Tarafından Selçuklu Devleti'ne Gönderilen Yarlıklar.....	82
3.1.17. Şemseddin İsfahânî'nin Kırşehir Subaşı Olarak Tayinine Dair Menşur	83
3.1.18. Ermeni Kralı ile Yapılan Sulh Anlaşması	83
3.2. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS DÖNEMİ (1246-1249)	84
3.2.1. Şemseddin İsfahânî, Celaledin Karatay, Şemseddin Hasoğuz, Esededdin Ruzbe ve Fahreddin Ebubekir'in Tayin Edilmesine Dair Menşur	84
3.2.2. Şerefeddin Mahmud'un Beylerbeyi Tayin Edilmesine Dair Menşur.....	84
3.2.3. Moğol Hanı Güyük Han'ın Şemseddin İsfahânî'nin Azline Dair Gönderdiği Yarlık.....	85

3.2.4. Cemâleddin Hotani'nin Konya Kadılığına (Baş Kadı) Tayin Menşuru.....	85
3.3. ÜÇKARDEŞ SALTANATI (II. İZZEDDİN KEYKÂVUS-IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN-II. ALÂEDDİN KEYKUBAD).....	86
3.3.1. Kayseri Subaşı Kadı Seyfeddin Türkeri'nin Azline Dair Ferman.....	86
3.3.2. II. Alâeddin Keykubad'ın Sultan II. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektup	86
3.4. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS VE IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN MÜCADELESİ.....	86
3.4.1. Baycu Noyan'ın Ordusuna Karşı Asker Toplanmasına Dair Ferman.....	87
3.4.2. Rükneddin'e Sunulan Halkın Şikâyeti İle İlgili Ferman.....	87
3.4.3. Hülâgû Tarafından Rum Ülkesi Saltanatının Sultan Kılıç Arslan'a Verilmesine Dair Yarlık	87
3.4.4. Kılıç Arslan'ın II. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektup	88
3.4.5. II. İzzeddin Keykâvus Tarafından İlhanlı Hükümdarı Hülâgû'ya Yazılan Mektup	88
3.4.6. Hülâgû Tarafından Kılıç Arslan'a Verilen Yarlık (Ferman).....	89
3.4.7. Muineddin Pervane'nin Niksar'a Subaşı Ve Emir Tayin Edilmesine Dair Menşur.....	89
3.4.8. II. İzzeddin Keykâvus Tarafından Esededdin Ali bin Yağlıbasan'a Verilen Temliknâme.....	89
3.4.9. Selçuklu Ülkesinin İki Kardeş Arasında Paylaşılmasına Dair Anlaşma (Ahidnâme).....	90
3.4.10. Tuğracı Baba Şemseddin'e Hülâgû Tarafından Verilen Yarlık	90
3.4.11. Hülâgû Tarafından Sultan İzzeddin'e Gelen Yarlık (Ferman).....	90
3.4.12. Sultan Rükneddin IV Kılıç Arslan'ın Tahta Çıkışına Dair Ferman	91
3.4.13 Sultan İzzeddin Kaykâvus Tarafından Memlük Hükümdarı Baybars'a Gönderilen Mektup.....	91
3.4.14. Zeynü'l Hac Ve Bunsuz İsyanın Bastırılması Sonucu Ülke Vilayetlerine Gönderilen Fetihnâme	92

3.4.15. Kastamonu'nun Taceddin Mu'tez'e Ikta Olarak Verilmesine Dair Yarlık	92
3.4.16. Sadeddin Mesud Ait Mektuplar	92
3.4.16.1. Mektup	93
3.4.16.2. Mektup	93
3.4.16.3. Mektup	93
3.4.17. Sinop'un Pervane Muineddin'e Mülk Olarak Verilmesine Dair Menşur .	94
3.4.18. II. İzzeddin Keykâvus Tarafından Sahip Fahreddin Ali'ye Yazılan Mektup	94
3.5. III. GIYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ (1266-1284).....	94
3.5.1. III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Tahta Çıkışına Dair Gönderilen Müjde Fermanları	95
3.5.2. III. Gıyâseddin Dönemi Bazı Devlet Adamlarının Tayin Menşurları.....	95
3.5.3. Nüzül Resmi Hazırlanmasına Dair Vilayetlere Gönderilen Fermanlar	95
3.6. DİĞER VESİKALAR.....	96
3.6.1. Makam Sahiplerinin Davet Edilmesine Dair Ferman	96
3.6.2. Alâeddin Siyavuş'un Cezalandırılması Sonucu Gönderilen Fetihnâme	96
SONUÇ	98
KAYNAKÇA.....	101
EKLER	104
ÖZ GEÇMİŞ.....	110

KISALTMALAR

a.g.e.	: adı geçen eser
a.g.m.	: adı geçen makale
bkz.	: bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
Edt.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
Trc.	: Tercüme
TÜBAR	: Türklük Bilim Araştırma Dergisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu Yayını

GİRİŞ

I. PROBLEM DURUMU

Bu çalışmada, Ortaçağ Türk (Selçuklu) tarihi açısından son derece önemli ana kaynaklar incelenerek resmi vesika olduğu tespit edilen belgeler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Resmi vesikalar ile ilgili kıymetli eser neşreden Osman Turan, konuya genel bir bakış açısıyla yaklaşmış ve günümüze kadar gelen veya elimizde olmayan belgelerin varlığından söz etmiştir. Çalışmanın problemi, Anadolu Selçuklu dönemi süresince vücuda geldiği tespit edilen vesikaların, araştırmacılara kolaylık sağlamak amacıyla derlenerek bir araya getirilmesidir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırmanın amacı, Anadolu Selçuklu Devleti tarihini, birincil kaynaklardan okuyarak, tespit edilen ferman, berat, menşur, temliknâme, anlaşma, yemin mektubu, mektup vesaire evrakın muhtevaları incelemektir. Bu belgeler tespit edilirken dönemin siyasi olayları karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve yukarıda bahsi geçen türde belgelerin Selçuklu dünyasındaki karşılığı ve gerçekliği araştırılmıştır. İbn Bîbî ve Aksarâyî gibi döneme ait önemi haiz muhteva içeren kaynakların müellifleri, bizzat şahit oldukları olayları, görüp işittiği haberleri ve bunları, belgelere dayanarak kaleme aldıklarını belirtmişlerdir. Bu nedenle eserlerinde pek çok yerde geçen belgeler mühim anlam kazanmıştır. Çalışmadan hedeflenen de bu belgelerin gerçekliğinin araştırılmasıdır.

III. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Resmi vesikalar, bir devletinin resmî varlığının en önemli göstergeleridir. Tespit edilen bazı mektuplar, dönemin tarihi açısından aydınlatıcı bilgiler içermektedir. Ortaçağ Anadolu tarihi açısından kaynakların yetersiz oluşu, çalışmayı araştırmacılara kaynaklık etmesi bakımından daha da önemli kılmaktadır.

IV. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma yapılırken imkânlar ölçüsünde çok sayıda ana kaynak ve araştırma eserlerden yararlanılmıştır. Konu ile ilgili makalelere de başvurulmuştur. Ana kaynaklar incelenerek diplomatik vesika olduğu tespit edilen belgeler bir araya toplanmıştır.

V. ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NE GENEL BİR BAKIŞ

Anadolu Selçukluları, Selçuk Bey'in oğlu Arslan Yabgu'nun soyuna mensuptur. Malazgirt Savaşı'nın kazanılması ile Anadolu'nun kapıları Türklere açılmıştır. Bu durum Anadolu'da yeni fetihlere zemin hazırlamıştır. Fetihle görevli Kutalmış-oğlu Süleyman Şah birçok kale alarak Anadolu'ya yerleşmeye başlamıştır. Büyük Selçuklu'ya bağlı birçok devletçik kurulmuş ve Süleyman Şah bu devletlerden biri olan Anadolu Selçuklu Devleti'ni kurmuştur¹. İznik'i fethederek başkent yapmıştır. Bizans ile yapılan 1081 tarihli Drakon Suyu anlaşması sayesinde Anadolu'ya hâkim olduğunu kanıtlamıştır².

1086 tarihinde Süleyman Şah'ın ölümünün ardından tahta geçen Kılıç Arslan Anadolu Selçuklularının gücünün temelini oluşturmuştur. Kılıç Arslan, bu dönemde Haçlı ordusu ve Bizans ile savaşmıştır. Kılıç Arslan'dan sonra 1116 tarihinde tahta geçen oğlu Mesud, uzun süre Anadolu'da hâkimiyet kurmuş ve idarenin güçlenmesinde rol oynamıştır. En büyük mücadelesini Haçlılara karşı vermiştir. 1155 tarihinde ölümünün ardından yerine oğlu II. Kılıç Arslan geçmiştir³.

II. Kılıç Arslan'ın izlediği akılcı politikalar ile devletin kökleşmesi ve idarenin güçlenmesi sağlanmıştır. Sencer'in 1157'de vefatıyla Büyük Selçuklu nüfuzunun azalması bu durumu kuvvetlendirmiştir. Kılıç hakkı olarak, 1071 sonrasında Anadolu'yu yurt edinen; Danişmendliler, Saltuklular, Mengücekliler ve Artuklular ile bazen anlaşmış bazen de karşı karşıya gelmiştir. Komşu ülkeler ve Bizans ile dost kalmaya özen göstermiş yeri geldiğinde savaş ilan etmiştir. Bu dönemde, Anadolu'da Türk varlığı sağlamlaşmıştır⁴.

Malazgirt'ten sonra Bizans'a karşı ikinci büyük zafer olan Miryakefalon zaferi (1176) ile Anadolu'daki üstünlük Selçuklulara geçmiştir. Bu zaferin ardından Sultan, fetihnameler göndererek zaferi Halife başta olmak üzere komşu ülkelere duyurmuştur. Bu topraklara sağlam bir şekilde yerleşen Türkler batıya doğru hareket etmiştir⁵.

II. Kılıç Arslan yaşlanınca, ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşmıştır.

¹ Claude Cahen, **Osmanlıdan Önce Anadolu**, (Çev. Erol Üyepazarcı), Türk Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1988, s.9-11.

² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, Ötüken Yay., 15. Baskı, İstanbul 2017, s.91.

³ Turan, **Türkiye**, s.210-211.

⁴ Songül Mecit, **Anadolu Selçukluları Bir Hanedan Evrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017, s.128-131.

⁵ Turan, **Türkiye**, s.237.

- Kutbeddin Melikşah: Sivas ve Aksaray
- Rükneddin Süleymanşah: Tokat ve yöreleri
- Nureddin Sultanşah: Kayseri ve yöreleri
- Muğiseddin Tuğrulşah: Elbistan
- Muizzeddin Kayserşah: Malatya
- Muhyiddin Mesud: Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Eskişehir
- Gıyâseddin Keyhüsrev: Uluborlu ve Kütahya yöreleri
- Nasıreddin Berkyaruşah: Niksar ve Koyluhisar
- Nizameddin Argunşah: Amasya
- Şücaeddin Sencerşah: Ereğli
- Muzafferiddin Arslanşah: Niğde iline tayinleri gerçekleşmiştir. Gittikleri yerleri Sultan vasfında değil Melik olarak idare etmişler⁶.

II. Kılıç Arslan'ın oğulları arasında yaşanan taht mücadelesi ülkeyi kısa süreli olsa fetret devrine sürüklemiştir. II. Rükneddin Süleymanşah'ın tahta geçmesiyle siyasi ve idari otorite tekrar sağlamıştır. Yapılan anlaşmalarla Bizans İmparatorunu vergiye bağlamış ve Ermenileri itaat altına almıştır. Gürcistan seferine giderken 1204 tarihinde vefat etmiştir. Rükneddin'in yerine küçük yaştaki oğlu III. Kılıç Arslan tahta geçmiş fakat saltanatı fazla sürmemiştir⁷.

I. Gıyâseddin Keyhüsrev, 1196 tarihinde tahtı kardeşi Rükneddin'e bırakmış ve 1205 tarihinde Keyhüsrev, tekrar tahtına kavuşmuştur. Gürcüler üzerine sefer düzenlediği seferde ganimet ve esir elde ederek dönmüştür. Antalya'yı fethetmiş ve Akdeniz ticaretini kontrol altına almayı başarmıştır. Netice olarak iktisadi bakımdan büyük gelişme göstererek, Avrupalılarla ticari ilişkilerde bulunmuş ve önemli anlaşmalar yapmıştır. 1211 tarihinde şehit olması üzerine tahta I. İzzeddin Keykâvus geçmiştir⁸.

I. İzzeddin Keykâvus ile Kıbrıs Kralı Hugues arasında imzalanan ticaret anlaşması sayesinde iki devlete ait tüccarlar ülkeye serbestçe giriş-çıkış yapabilme ve ticaret hakkı kazanmıştır. Yine önemli ticaret limanından olan Sinop'un alınması ile de Sultanü'l-gâlib unvanını almıştır. Ermeniler üzerine sefere çıkarak birçok önemli

⁶ Turan, **Türkiye**, s.242.

⁷ Turan, **Türkiye**, s.250-252.

⁸ Turan, **Türkiye**, s.314-315.

kaleleri almış ve Ermenilerle anlaşmalar yapmıştır. 1220 tarihinde vefat eden Sultanın yerine kardeşi I. Alâeddin Keykubad geçmiştir⁹.

I. Alâeddin Keykubad; Konya, Kayseri ve Sivas gibi önemli şehirlerde surları yenilemiştir. Eyyubi hükümdarı Melik Adil'in kızı ile evlenerek dostluk ilişkileri kurmuştur. Alanya seferine çıkmış, burayı alarak kale ve şehrin imar ve inşası için emir vermiştir. Aldığı önlemler sayesinde ülkede iç istikrarı sağlamış ve dış politika da başarılı adımlar atmıştır. Ermeniler üzerine sefere çıkmış, onları devlete tabi hale getirmiş ve Anadolu-Suriye ticaret yolunu teminat altına almıştır. Moğolların Suğdak'ı işgali üzerine ilk defa, denizaşırı bir sefer düzenleyerek Suğdak'ı Selçuklulara bağlamıştır. Alâeddin, Anadolu'da birliği sağlamak adına Güney Doğu Anadolu bölgesine ordu gönderip buradaki muhkem kaleleri almıştır¹⁰.

Genel olarak bakıldığında, Anadolu Selçuklu Devleti, I. İzzeddin Keykâvus ve I. Alâeddin Keykubad dönemlerinde gücün, emniyetin, bolluğun ve imar faaliyetlerinin zirve noktasını yaşamıştır. Devlet, medeniyet merkezi haline gelmiştir. Sultanlar, izledikleri politikalar sayesinde askeri ve siyasi alanda başarılar elde etmiş, kültürel ve medeni faaliyetleri neticesinde Anadolu'nun gelişmesini sağlamışlardır.

II. Gıyâseddin Keyhüsrev döneminde, Köseadağ mâğlubiyetine kadar askeri ve siyasi düzen korunmaya çalışılmıştır. Fakat bu yenilgiden sonra devlet, eski bolluk ve refahı kaybetmiştir. Bundan sonra idarede sultanların değil ümeranın rolü ortaya çıkmıştır. II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan, III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in saltanatı döneminde Pervane Muineddin Süleyman idareyi elinde tutarak adeta sultan gibi devleti yönetmiştir. Pervane, Moğolların ekonomik, siyasi baskılarının arttığı ve isyanların ortaya çıktığı bu dönemde (1262-1277), çökmekte olan devlete sükûnet yaşatmıştır. Bundan sonra İlhanlılar devletin idaresini ellerine alarak sultanlar ismen var olmuştur. Devletin dağılışı ile Anadolu'da yaşayan Türkmenler, varlıklarına yeni siyasal oluşumlarla devam etmişlerdir¹¹.

VI. TERMİNOLOJİ

VI.I. Ferman

Sultan ya da devlet büyükleri tarafından, divanlarda alınan kararlara uygun olarak yazılan ve üzerinde tuğra bulunan sultan emirlerinin (buyruk) genel adıdır.

⁹ Turan, **Türkiye**, s.341-343.

¹⁰ Cahen, **a.g.e.**, s.74-76.

¹¹ Cahen, **a.g.e.**, s.267-274.

Yazılış amacı, asker sevki, azil, vergi vb konulardır. Müelliflerin ifadelerinden anlaşıldığına göre beyaz kâğıt üzerine kokulu bir kalem ile yazılmaktadır. Ferman, yazılmadan önce müsveddesi hazırlanır, sultan tarafından kontrol edilir, sultanın tuğrası çekilir, sonrasında ilgili kişi ya da makama gönderilir¹².

VI.II. Berat

İlk devirlerde biti veya misâl de denilen, gelirden tahsis, memuriyete tayin, muafiyet ya da imtiyazların yer aldığı ve sultanın tuğrasını taşıyan belgelerdir. Beratlar, tuğra sahibi sultanın saltanatı boyunca geçerli olmaktadır; bu sebeple yeni sultan tarafından, önceki beratların yenilenmesi gerekir¹³.

VI.III. Menşur

Sultan tarafından yapılan tayinler, görevlendirmeler veya herhangi bir vilayetin idaresinin tevcihi gibi sebeplerle menşurlar kaleme alınmaktadır. Belgelerin dili genellikle Farsça'dır fakat istisna olarak Arapça da kullanıldığı görülmektedir. Ayrıca Anadolu Selçukluları'nda diğer devletlerden farklı olarak, inanç, bilge, inanç bilge ve kutluğ, uluğ has gibi Türkçe unvanlar kullanılmaktadır¹⁴.

VI.IV. Fetihnâme

Savaşlar sonucunda elde edilen zaferler, devlete bağlı olan, yarı bağımsız yöneticilere mektup ile ve komşu ülkelere ise fetihnâme ile bildirilmektedir. Selçuklularda fetihnâmeler, devletin resmi dili olan Farsça ile yazılmaktadır¹⁵.

VI.V. Ahidnâme

Sözlükte muahede veya anlaşma tabiri yanında anlaşma kâğıdı, "*anlaşma şartlarını ve her iki tarafın imzasını taşıyan kâğıt*" şeklinde geçmektedir. Ahidnâmeler, bazen istenilen imtiyaz neticesinde verildiği için her zaman karşılıklı imza taşımamaktadır. Sulh anlaşmalarında ise durum farklıdır; bunlar, taraflarca ayrı ayrı imzalanır ve belirlenmiş maddelere göre sultan tarafından metnin başına tuğra çekilir. Ayrıca dibacenin sonunda, şartlara bağlı kalınacağına dair söz verilmektedir¹⁶.

¹² Mübahat S. Kütükoğlu, "Ferman", **DİA**, C.12, İstanbul 1995, s.400-406.

¹³ Mübahat S. Kütükoğlu, "Berat", **DİA**, C.5, İstanbul 1992, s.472-473.

¹⁴ Erdoğan Merçil, "Menşur", **DİA**, C.29, Ankara 2004, s.149-150.

¹⁵ Hasan Aksoy, "Fetihnâme", **DİA**, C.12, İstanbul 1995, s.470-472.

¹⁶ Mübahat S Kütükoğlu, "Ahidnâme", **DİA**, C. I, İstanbul 1992, s. 472-473.

Sultanların emriyle, veliaht tayini başta olmak üzere, yönetici ve memurlara verilen ahidnâmeler düzenlenirken, farklı kalem ve kâğıtlar kullanılmaktadır. Bu belgeler ait oldukları dönemin dil, üslup ve yazı çeşidi ile yazılırlar. Birinci elden kaynak oldukları için devletlerin tarihi bakımından önemlidirler¹⁷.

VII. KAYNAKLAR

VII.I. Yerli Kaynaklar

El-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-Umûri'l-Alâ'iyye: Anadolu Selçukluları hakkındaki el-Evâmirü'l-Alâ'iyye fi'l-umûri'l-Aliyye adlı Farsça eseriyle tanınan İranlı edip ve tarihçi olan İbn Bîbî (1285) hakkında bilinenler eserinin çeşitli vesilelerle verdiği bilgilere dayanmaktadır. Künyesini Hüseyin b. Muhammed b. Ali el-Ca'ferî er-Rugadî el-müştehir bi-İbn Bîbî el-Müneccime şeklinde kaydeden İbn Bîbî, 1192 tarihinde I.Gıyâseddin Keyhüsrev'in tahta geçmesiyle 1280 tarihine kadar meydana gelen olaylar hakkında ayrıntılı bilgi vermektedir. Müellifin, devletin en parlak dönemimin yaşandığı I.Alâeddin Keykubad zamanında görevde bulunmuş olması ve şahit olduğu olayları anlattığını vurgulaması bakımından, eseri son derece önemlidir. Bu çalışmada Mürsel Öztürk'ün Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır¹⁸.

Müsâmeretü'l-Ahbâr ve Müsâyeretü'l-Ahyâr: Mahmud bin Muhammed el-Aksarayî tarafından yazılmıştır. 1323 tarihinde Emir Timurtaş Noyan'a sunulmuştur. İbn Bîbî'den sonra Anadolu Selçuklu Devleti tarihinin Farsça yazılmış temel kaynaklarından biridir. Eser 4 bölümden oluşmaktadır. 1. bölümde takvimlerden, 2. bölümde Hz. Peygamber ve Dört Halife Dönemi'nden, 3. bölümde Büyük Selçuklu Devleti'nin yıkılışına kadar olan olaylardan ve Anadolu Selçuklu Devleti sultanı II. Gıyâseddin Keyhüsrev'e kadar Anadolu Selçuklu Devleti'nde meydana gelen olaylardan, 4. bölümde II. Gıyâseddin sonrası meydana gelen olaylardan bahsetmektedir. Çalışmada, Mürsel Öztürk tarafından hazırlanan Türkçe tercümeden yararlanılmıştır¹⁹.

El-Kâmil fi't-Târih: İbnü'l-Esir Ebu'l-Hasan İzzeddin Ali bin Ebi'l-Kerem Muhammed el-Cezerî (1160-1232) tarafından kaleme alınmış olan bu eser, 1230

¹⁷ Mustafa Fayda, "Ahidnâme", **DİA**, C.I, İstanbul 1988, s.535-536.

¹⁸ Abdülkerim Özeydin, "İbn Bîbî", **DİA**, C.19, İstanbul 1999, s.382.

¹⁹ İsmail Aka, "Kerimüddin Aksarayî", **DİA**, C.II, İstanbul 1989,s.293; Kerimüddin Mahmud-i Aksarayî, **Müsâmeretü'l-Ahbâr** (Çev. Mürsel Öztürk), TTK, Ankara 200, s.(giriş)

tarihine kadar yaşanan olayları kronolojik olarak ele almaktadır²⁰. Müellif tarihi olayları anlatırken, ciddi ve tarafsız olarak konuları ele alması açısından güvenilir bir kaynaktır. Çalışmada Abdülkerim Özeydin'in ve Ahmet Ağırakça'nın kaleme aldığı Türkçe tercümeden yararlanılmıştır.

Anonim Selçuknâme: Anonim Tarih-i Âli Selçuk olarak da bilinen eserin adından da anlaşılacağı üzere yazarı belli değildir. Eser, Selçukluların kuruluşu, Anadolu Selçukluları'nın yıkılışına kadar geçen dönem ve hatta 1363'e kadar süren kronolojisiyle, dönem olayları hakkında kısaca bilgiler vermektedir. Selçuklular ve Beylikler dönemi için çok önemli ve orijinal kaynaklardan birisi olan Anonim Selçuknâme, tarihi olayların detayından çok tarihlerini vermeye çalışmıştır. Çalışmada Halil İbrahim Gök ve Fahrettin Coşguner tarafından hazırlanan Türkçe tercümeden yararlanılmıştır²¹.

VII.II. Yabancı Kaynaklar

Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi ve Papaz Grigor Zeyli: Urfalı Mateos, 11. ve 12. Yüzyıllarda yaşamış Ermeni tarihçidir. Vekayinâme, diğer kaynaklarda bulunmayan bilgiler ve müellifinin bizzat şahit olduğu olayları ayrıntılarıyla anlatması bakımından son derece mühimdir. Eser, Anadolu'nun Türk yurdu haline geliş aşamalarını ve sultanların Bizans ile ve Ermenilerle olan ilişkisini ayrıntılarla aktarmaktadır. 3 bölümden oluşan eserin ilk bölümünde 952-1052; 2. Bölümde 1053-1102 arası ve son bölümde ise 1102-1136 arası olayları anlatılmaktadır. 1163 tarihinden sonraki olaylar ise öğrencisi Papaz Grigor tarafından anlatılmaktadır²². Anadolu Selçuklu Devleti tarihi açısından mühim olan bu kaynak Türk tarihini anlatma da olumsuz ifadeler kullanmıştır²³.

Abu'l-Farac Tarihi: Süryani kaynaklar arasında yer alan bu eser, Anadolu Selçuklu Devleti hakkında önemli bilgiler vermektedir. Abu'l-Farac'a (1225-1286) naklettiği bu eser Süryani Patrik Mihail'den faydalanarak, 1258 tarihine kadar dünya tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin son

²⁰ Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-Esir", **DİA**, C.21, İstanbul 2000, s.27.

²¹ **Tarih-i Al-i Selçuk Anonim Selçuknâme**, (H.İbrahim Gök-Fahreddin Coşguner), Atıf Yayınları, Ankara 2014, s.8-10.

²² **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) ve Papaz Grigor'un Zeyli (1136-1162)**, (A.g.e. Hrnt D. Andreasyan, Notlar. Edouard Dulauer- Halil Yınanç), TTK, Ankara 1987, s.(giriş)

²³ "Allah, günahlarımızdan ve fena yollara sapmamızdan dolayı bizi zalim Türk milletinin eline bıraktı", "İktidarsız ve kadınlaşmış Rum milleti" ifadeleri örnek olarak verilebilir. (**Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi**, s.115).

dönemlerine kadar bilgi vermektedir. Çalışmada, Ömer Rıza Doğrul'un Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır²⁴.

Alexiad: Anna Komnena, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'un kızıdır. Eser, Anadolu Selçuklu Bizans İmparatorluğu münasebeti, özellikle de kuruluş aşamasındaki Bizans İmparatorluğu hakkında önemli bilgiler içermesi ve Anna Komnena'nın sarayda yaşayan biri olarak birinci elden bilgi vermesi hususu bakımından çok önemlidir. İmparatorun kızı olması ve olaylara taraflı olarak bakması dikkate alınarak incelenmelidir. Bu çalışmada Bilge Umar'ın Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır²⁵.

Georgios Akropolites-Vekayinâme: Georgios Akropolites tarafından nakledilen bu eser, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yükseliş dönemi ve sonrası İznik Rum Devleti ile olan münasebetlerin incelenmesi açısından büyük önem taşımaktadır. 1204-1261 tarihleri arasında yazılan eser, siyasi ilişkileri ayrıntılı bir şekilde ortaya koymaktadır. Çalışmada Bilge Umar'ın Türkçe çevirisinden yararlanılmıştır²⁶.

Mikhael Attaleiates'in Historiası: 1025-1081 tarihleri arasındaki tarihi olaylarını kapsayan Mikhael Attaleiates'in Historia adlı eseri, Selçuklu-Bizans ilişkileri dışında Peçenek-Bizans savaşları ile Oğuz ve Kumanlardan bahsetmektedir. Anadolu seferleri ve Malazgirt savaşı hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kuruluş aşamasındaki olayları ele alması bakımından önemli bir kaynaktır. Çalışmada Bilge Umar'ın Türkçe tercümesinden istifade edilmiştir²⁷.

Nikephoros Bryennios Historiası: Nikephoros Bryennios tarafından kaleme alınan eser, 1070-1079 tarihleri arasındaki olayları neşretmektedir. Bryennios'un eseri Anna Komnena ve Attaleiates'in eserleri kadar önemlidir. Bu eser 1071 sonrası Anadolu'nun Türkleşmesi ve Bizans ile münasebetler konularını içermesi açısından önemlidir. Bu çalışmada, Bilge Umar'ın Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır²⁸.

---

²⁴ Abdülkerim Özeydin, "İbnü'l-İbri", **DİA**, C.21, İstanbul 2000, s.92; Abu'l-Farac (Bar Hebraus), **Abu'l-Farac Tarihi**, C.II, (Süryaniceden İngilizceye Çev. Ernest A.Wallis Budge, A.g.e. Ömer Rıza Doğrul), TTK, Ankara 198, s.(giriş)

²⁵ Anna Komnena, **Alexiad Malazgirt'in Sonrası**, (çev. Bilge Umar), İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996, s.5-8.

²⁶ Georgios Akropolites, **Vekayinâme**, (Çev. Bilge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.7-9.

²⁷ Muhammet Kemalöglü, "Anadolu Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları", **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, Kasım 2013, s.25.

²⁸ Nikephoros Bryennios Historiası, **Tarihin Özü(Anadolu ve Rumeli'nde 1070-1079 Döneminin Tarihi)**, (Çev. Blge Umar), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.5-8.

Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176): XII. Yüzyıl tarihçilerinden olan Ioannes Kinnamos, bu eserinde, Anadolu Selçuklu Devleti ile Bizans İmparatorluğu ilişkileri hakkında yararlanılan önemli bir Bizans kaynağıdır. Kinnamos, I.Manuel Komnenos'un sekreterliği görevinde bulunup savaşlarda ve seferlerde yanında yer alması sebebiyle, bu dönem hakkında detaylı bilgi vermektedir. Bu çalışmada, Işın Demirkent'in Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır²⁹.

Historia: Niketas Khoniates tarafından kaleme alınmış olan eserinde yazar, kendisinden önceki dönem hakkında bilgi verdiği gibi aynı zamanda şahit olduğu tarihi olayları da ayrıntılı olarak ele almaktadır. Historia, Anadolu Selçuklu Devleti, Bizans İmparatorluğu ve Danişmendliler arasındaki ilişkiler hakkında bilgi vermesi sebebiyle son derece önemli kaynaklar arasındadır. Bu çalışmada, Fikret Işıltan tarafından 1143-1180 tarihleri arasındaki olayları ele alan Türkçe tercümeden yararlanılmıştır³⁰.

Mikhael Psellos'un Khronographia'sı: 976-1078 tarihleri arasındaki olayları kapsayan Mikhael Psellos'un Khronographia'sı, IV. Romanos Diogenes dönemi Selçuklu-Bizans arasındaki münasebetleri, Malazgirt Savaşı ve sonrasını nakletmektedir. Çalışmada, Işın Demirkent'in Türkçe tercümesinden yararlanılmıştır³¹.

VII.III. Araştırma Eserler

Anadolu Selçuklu Devleti'nin resmi vesikaları hakkında müracaat edilen, ikinci elden eserlerin başında gelen en önemli araştırma eserler, resmi mektup ve diğer resmi vesikalardan oluşan ve Osman Turan tarafından nakledilen "Anadolu Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar" adlı eserdir ve yine aynı müellifin eseri olan "Selçuklular Zamanında Türkiye" adlı eseridir. Çalışmada, bu önemli eserler ve ayrıca bundan başka Emine Uyumaz'ın "Anadolu Selçuklu Devleti'ne Gelen ve Giden Elçiler (XI. Yüzyılın sonu-XIV. Yüzyılın başları)" adlı eseri ve ayrıca Erdoğan Merçil, Işın Demirkent, Fikret Işıltan, Nejat Kaymaz, Mehmet Ersan, Yusuf Ayönü ve Batılı araştırmacı Claude Cahen gibi önemli araştırmacıların eserlerinden de faydalanılmıştır.

²⁹ **Ioannes Kinnamos'un Historia'sı (1118-1176)**, (Çev. Işın Demirkent), TTK, Ankara 2001, s.(giriş)

³⁰ Niketas Khoniates, **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, (Çev. Fikret Işıltan), TTK, Ankara 1995, s.(giriş)

³¹ **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı** (Çev. Işın Demirkent), TTK, Ankara 1992, s.(giriş)

BİRİNCİ BÖLÜM

KURULUŞ DÖNEMİ RESMİ VESİKALARI

Bu bölümde Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu olan Süleyman Şah (1075-1086) ve I. Kılıç Arslan (1093-1107), I. Mes'ud (1116-1155), II. Kılıç Arslan (1155-1192) dönemlerindeki resmi vesikalar incelenmiştir. Bu vesikalar; menşur, ahidnâme, yemin, muahedenâme ve antlaşmalardır.

1.1. SÜLEYMAN ŞAH DÖNEMİ (1075-1086)

Süleyman Şah Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanıdır. 1075 tarihinde tahta çıkan Süleyman Şah, İznik'i fethedip devletin merkezi yapmıştır. Bu dönemde Selçuklular ile Bizans arasında bir anlaşma yapılmış; 1081 tarihli bu anlaşma ile devlet, fiilen olduğu gibi hukuken de Anadolu'ya hâkim duruma gelmiştir³².

Süleyman Şah'ın kurduğu devlet, Türkmenlere dayanmakla birlikte Süleyman Şah idaresinde refaha kavuşmuştur. Bu durum Anadolu Selçuklu Devleti'ni sağlam temellere oturtmuştur. Süleyman Şah, ya imparatorları ya da taht iddiacılarını desteklemek suretiyle Bizans'ın iç işlerine karışmış ve bu sayede hâkimiyetini artırmıştır. Böylece Marmara sahillerinden Suriye'ye kadar uzanan sahada Türkmenler ile yerli halk üzerinde hâkimiyet kurmuştur. Dolayısıyla, Süleyman Şah, Anadolu'nun Türkleşmesinde en büyük rolü oynayan şahsiyetlerin başında gelmektedir. Bu başarılarından dolayı kendisine “Anadolu Fatihî” denilmiştir. Halep yakınlarında Büyük Selçuklu Devleti ile yapılan muharebe sonucu 5 Haziran 1086 tarihinde vefat etmiştir³³.

Süleyman Şah dönemiyle ilişkili olarak 2 adet resmi veska incelenmiştir. Bunlar 1081 muahedenâmesi ve Antakya halkı ile yapılan sulh anlaşmasıdır.

---

³² Turan, **Türkiye**, s.75.

³³ Turan, **Türkiye**, s. 83-111.

1.1.1. 1081 Muahedenâmesi Drakon Çayı (Kırkgeçit Deresi)

Kendi tarihlerine ait yazılı kaynakları neredeyse bulunmayan Türklerin tarihi, ya Arap kaynaklarından –bu kaynaklarda kısıtlı şekilde değinmiştir- ya da Bizans kaynaklarından öğrenilmektedir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah'ın yaptığı ilk anlaşma sayılabilecek 1081 yılına tarihlenen Drakon Çayı Anlaşması Türk tarihi açısından önemli bir yere sahiptir. Çünkü Sultan'ın Anadolu hâkimiyeti tanınmış olmaktadır. Süleyman Şah ile Bizans İmparatoru A. Komnenos arasında yapılan anlaşmanın nedeni ise İmparator'un, Balkanlardaki durumunun iyi olmamasından dolayı, İstanbul'da bir müdafaa hattı oluşturmak istemesidir³⁴. Anna Komnena'nın eserinde geçen:

“Böylece, çeşitli yöntemlerle Türkleri Damalis/Üsküdar'dan ve ona komşu deniz kıyısı yörelerinden kovalayış sonrasında bir yandan da armağanlar gönderip onlarla barışma sağlayarak bir barış antlaşması yapmaya razı olmak zorunluluğunu duydu; onlara sınır olarak Drakon Deresini verdi” ifadesinden de anlaşılacağı üzere Bithynia sınırının aşılması kabul ettirilmiştir³⁵.

Anlaşma yapılmasının temel nedeni bahsedildiği gibi Bizans İmparatoru'nun Balkanlardaki durumudur ve İmparator'un temel endişesi, Türklerle bir anlaşma yapip kendini güvence altına almaktır. Anlaşma ile ilgili ilk kayıtlar Anna Komnena'nın eserinde yer almaktadır. Ancak Anna Komnena'nın eserine bakılarak anlaşmayı hangi tarafın talep ettiği hususu tam olarak belirlenememektedir. Eserin bazı bölümlerinde anlaşmayı Süleyman Şah'ın, bazı bölümlerinde ise İmparator A. Komnenos'un talep ettiği yazılıdır³⁶. Bu anlaşma ile ilgili bilgi sahibi olunabilecek başka bir kaynak bulunmamaktadır. Dolayısıyla “Alexiad” adlı eserde geçen bilgilerin mukayesesine imkân sağlayacak başka bir kaynak olmadığı için değerlendirilmesi de zordur. Fakat anlaşmayı hangi tarafın talep ettiği konusunda Anna Komnena'nın çelişkili cümleler kurması, saraylı olarak içinde bulunduğu siyasi ihtilaftan kaynaklandığını düşündürmektedir. Bu konuya dair, Gülay Ögün Bezer³⁷ de anlaşmayı hangi hükümdarın istediği konusundaki belirsizliğe dikkat çekmiş ve Anna Komnena'nın

³⁴ Komnena, a.g.e., s.126.

³⁵ Komnena, a.g.e., gös.yer.

³⁶ Komnena, a.g.e., gös.yer.

³⁷ Gülay Ögün Bezer, “Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması'nın Bu Süreçteki Yeri”, **Osman Turan ve Selçuklular TYB Akademi**, S.12 Eylül 2014, s.21-33.

imparatorun kızı olmasından dolayı olaylara duygusal yaklaştığını ifade etmiştir³⁸. Osman Turan da eserinde, bahsi geçen anlaşma ile ilgili olarak, Bizans İmparatoru A. Komnenos'un bu anlaşmayı yapmaya mecbur olduğu bilgisine yer vermiştir. Osman Turan'ın yabancı kaynaklardan aktardığı bilgilere göre anlaşmaya bir madde daha eklenmektedir ve İmparator'un Sultan'a önemli miktarda vergi veya para vermesinden bahsetmektedir³⁹.

Anna Komnena'dan hareketle tüm bu bilgileri değerlendirdiğimizde, Drakon Çayı Anlaşması'yla;

- Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos ile Selçuklu Sultanı Süleyman Şah arasında anlaşma yapılmıştır,
- Drakon Deresi⁴⁰ sınır kabul edilmiştir⁴¹,
- Süleyman Şah'a imparator tarafından vergi veya para verilmiştir⁴².

Bizans İmparatoru Aleksios'un, tahta geçtikten 2 ay sonra Anadolu Selçuklu Hükümdarı Süleyman Şah ile Haziran 1081 tarihinde "*Drakon (Kırkgeçit deresi) Suyu Antlaşması'nı yapmak zorunda*" kaldığına işaret eder. Bu resmi belgenin önemi ise Süleyman Şah'ın Anadolu'daki hâkimiyetinin tanınmış olmasıdır⁴³.

1.1.2. Süleyman Şah İle Antakya Halkı Arasında Sulh Anlaşması

Süleyman Şah dönemine ait olan ve resmi belge olarak düşündüğümüz bir diğer bilgiye, Urfalı Mateos'un Vekayi-nâmesinde rastlamaktayız. Eserde, Antakya'da yaşayan halk ile Süleyman Şah arasında yapılan bir anlaşmadan bahsedilmektedir. Süleyman Şah Antakya şehrini alınca, (1085) bölge halkı can güvenliğinden endişelenerek, can güvenlikleri açısından bir garanti olarak yemin edilmesini istemişlerdir ve bunun neticesinde aralarında bir anlaşma yapılmıştır⁴⁴.

29 Şubat 1084-1085 tarihinde Antakya'nın Süleyman Şah tarafından ele geçirildiğinden bahseden Urfalı Mateos, 300 adamla şehre giren Sultan'ı gören Hıristiyan halkın korku içinde kiliselere sığındığını fakat Türk askerlerinin halka

³⁸ Bezer, **a.g.m.**, s.28.

³⁹ Turan, **Türkiye**, s.91.

⁴⁰ İzmit Körfezi'nin güneyinde, Marmaraya dökülen ve günümüzde Yalacdere olarak bilinen eski adıyla Kırkgeçit Deresi olduğu kabul edilmektedir.

⁴¹ Komnena, **a.g.e.**, s.126.

⁴² Turan, **a.g.e.**, s.91.

⁴³ Muharrem Kesik, **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi: Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2003, s.2.

⁴⁴ Urfalı Mateos, **a.g.e.** s. 161.

hiçbir zarar vermediklerini kaydeder: “Nihayet, halk canlarına kıyılmayacağına dair yemin etmesini istediler o da buna razı olup sulh aktedildi ve herkes salimen kendi evine döndü”⁴⁵. Meteas’un rivayetinden anlaşılacağı üzere, yeminle teminat altına alınan bir belgenin varlığından söz edebiliriz.

1.2. I. KILIÇ ARSLAN (1093-1107)

I.Kılıç Arslan, babası Süleyman Şah Suriye seferinde vefat edince onun yerine İznik’te 1092 yılında tahta çıkmıştır. Kılıç Arslan, o dönemde önemli bir güç haline gelen İzmir Beyi Çaka ile akrabalık ilişkisi kurarak Çaka’nın kızıyla evlenmiş ve bu sayede iki büyük hükümdar güçlerini birleştirmiştir. Bu durumdan endişelenen Bizans İmparatoru Aleksios, iki Türk hükümdarının arasını açmak için uğraşmış ve de başarılı olmuştur. Aslında Kılıç Arslan da Çaka Bey’in güçlenmesini istememektedir ve neticede bir fırsatını bulduğu an kayınpederi Çaka Bey’i öldürmüştür⁴⁶.

I. Haçlı Seferi ve 1101 yılında Haçlı ordularıyla yapılan mücadeleler I.Kılıç Arslan döneminin en önemli olaylarıdır. Fransız, Alman, İtalyan gibi çeşitli kavimlerden oluşan Birinci Haçlı ordusu, Boğaz’dan geçmiş ve Anadolu Selçuklu Devleti’nin sınırına ulaşmıştır. Drakon Savaşı’nı kazanan Sultan, Haçlıları ülkesi için tehdit olarak görmemeye başlamıştır. Fakat fırsatını bulan Haçlılar İznik’i kuşatmışlar ve Sultan başarılı olamayacağını anlayınca Bizans ile anlaşarak şehri vermiştir. Bütün bu olanların yanında Kılıç Arslan, Danişmendli Gümüştekin ve Kapadokya Beyi Hasan Bey’le Haçlı ordusuna karşı birleşmişlerdir. Müttefik ordu kurulsa da sayıca üstün olan Haçlılar, Eskişehir yakınında Türk ordusunu yenilgiye uğratmıştır⁴⁷.

İznik Haçlılar tarafından alınca I.Kılıç Arslan Konya’yı Anadolu Selçuklu Devleti’nin başkenti yapmıştır. Bu sırada Danişmendli Gümüştekin Gazi, Haçlılara karşı önemli zaferler elde etmektedir. 1101 yılında Anadolu’ya gelen II. Haçlı ordusu ise Konya yakınlarında I.Kılıç Arslan tarafından yenilgiye uğratılmıştır. Bu başarılarından sonra Bizans imparatoru ile Kılıç Arslan arasında ittifak yapılmıştır. Ancak o sıralarda vefat eden Gümüştekin Gazi’nin oğlundan Malatya’yı teslim alınca, Doğu tarafına ilerlemek istemiş ve fakat bu durum Sultanı, Büyük Selçuklu Devleti

⁴⁵ Mateos, a.g.e., s.161.

⁴⁶ Kesik, a.g.e., s.5.

⁴⁷ Kesik, a.g.e., s.6.

ile ters düşürmüştür. Sultan, Musul'a davet edilmiştir; yardımı karşılığında şehrin teslim olacağını söylemeleri üzerine Musul'a giden I.Kılıç Arslan'ın üzerine ordu gönderilince 3 Haziran 1107 tarihinde vefat etmiştir⁴⁸.

Bu dönemle ilgili olarak 2 adet mektup incelenmiştir.

1.2.1. Bizans İmparatoru Alexis Tarafından Sultan I.Kılıç Arslan'a Gelen Mektup

I.Kılıç Arslan zamanında Bizans imparatoru Alexis'ten Sultan'a gelen bir mektup dikkati çekmektedir. Mektubun geliş nedeni, 1090'lı yılların ilk senesinde Bizans İmparatorluğu'nun, zaman zaman yaşadığı sıkıntıları fırsat bilen Çaka Bey'in, Bizans'a sahip olmak istemesidir. Bizans İmparatoru Kılıç Arslan'la Çaka arasında ihtilaf çıkararak bu durumdan yararlanmayı amaçlamıştır. İmparator bu hedefi doğrultusunda Kılıç Arslan'a elçi ve mektup göndermiştir. Çaka Bey'in güçlenmesi Sultan'ın da çıkarlarına ters düşmektedir⁴⁹. Aşağıda, Ermeni tarihçisi Urfalı Mateos'un kayıtlarından, mektubun geçtiği bölüm verilmiştir. Burada Bizans İmparatoru Alexis tarafından Kılıç Arslan'a gönderilen mektuptan bahsetmek mümkündür. Hatta yazar mektubun içeriğine dair bilgiler de vermektedir⁵⁰. Bahsi geçen mektubun gönderilmesinden sonra Bizans İmparatoru ile Anadolu Selçuklu Devleti Sultanı I.Kılıç Arslan birleşmiş olmaktadır. Yapılan bu sulh sayesinde Sultan, Batı'da güvenliğini sağlamaktadır⁵¹.

Bizanslı yazar Anna Komnena⁵², yukarıda bahsi geçmekte olan mektuba değinmiştir. Yazarın naklettiğine göre mektupta şu ifadeler yer almaktadır:

“ Şanı büyük Sultan Kılıç Arslan!

Biliyorsun ki sultanlık sana baba mirası olarak geçmiştir. Oysa senin kayınbaban Çaka görünüşte Rum devletine karşı silahlanıyor ve kendisine Basileus dedirtiyor. Ama besbelli ki bu bir aldatmacadır. Aslında, öylesine büyük deneyim sahibi bulunan ve son derece bilgili bir kişi olan o, kendisinin Rumlar üzerinde Basileus'luğa hiçbir hakkının bulunmadığını ve bu kadar büyük bir devletin başına

⁴⁸ Kesik, **a.g.e.**, s.7-8.

⁴⁹ Turan, **Türkiye**, s.123.

⁵⁰ Turan, **Türkiye**, s.123-124.

⁵¹ Turan, **a.g.e.**, s.127.

⁵² Komnena, **a.g.e.**, s.270.

geçmesinin olanaksız olduğunu biliyor.” Bizans İmparatoru mektubun devamında Sultan I.Kılıç Arslan’a, Çaka tehdidini ortadan kaldırabileceğini ve bunun için Sultan ile anlaşma yapabileceğini bildirmektedir⁵³.

1.2.2. Sultan I.Kılıç Arslan Tarafından Emirlere Yazılan Mektup

1011’de Anadolu’ya yine büyük bir haçlı seferi söz konusudur. Durumdan haberdar olan I.Kılıç Arslan, emirlerine, haçlı ordusunun ilerlediğini haber vermek üzere mektuplar yazmıştır. Bu konuyla ilgili olarak Osman Turan eserinde; Kılıç Arslan’ın İznik-Eskişehir yolunda ilerleyen Haçlı ordusunu yenilgiye uğrattıklarından, Niksar’a doğru ilerlerken Amasya civarında Danişmend Ahmed Gazi ile birlikte 1101 yılında haçlıları ortadan kaldırdıklarından bahsetmektedir. Ayrıca Nevers, Poitiers Kontları ve Saint Gilles Ordusu’nun Akşehir, Eskişehir, Konya civarına çekilmelerine rağmen, Sultan’ın bu orduları mağlup ettiğinden bahsetmektedir. Ayrıca 300.000 kişilik bu ordudan sadece birkaç bin kişinin Antakya’ya ulaşabildiğini belirtir⁵⁴. Urfalı Mateos’a göre;

“Garp Sultanı Kılıç Arslan, Frankların geldiğinden haberdar olunca Niksar’a emir Danişman’la diğer emirlere haber vermek üzere mektup yazdı.”⁵⁵.

1.3. I. MESUD DÖNEMİ (1116-1155)

I.Kılıç Arslan’ın dört oğlundan biri olan I.Mesud 1116 yılında tahta çıkmıştır. Sultan olmasında, kayınpederi Danişmendli Emir Gazi yardımcı olmuştur. I.Kılıç Arslan’ın ölümü üzerine, iktidar boşluğunda oğulları arasında yaşanan taht kavgasından yararlanan Danişmendliler güçlenmeye başlamışlardır. Bu sebeptendir ki, I. Mesud’un sultan olması Danişmendlilerin de işine yaramış hatta Anadolu’da önemli bir güç haline gelmişlerdir ve siyasi hâkimiyet Selçuklulardan Danişmendlilere geçmiştir⁵⁶. Bizans İmparatorluğu’nda ise taht değişikliği yaşanmış, İmparator Alexis’in yerine oğlu Yuannis geçmiştir ve Anadolu Selçuklu Devleti ile Bizans arasında yeniden savaşlar başlamıştır⁵⁷.

⁵³ Komnena, a.g.e., s.270.

⁵⁴ Turan, **Türkiye**, s.134.

⁵⁵ Mateos, a.g.e., s.218.

⁵⁶ Kesik, a.g.e. s.32-36.

⁵⁷ Turan, a.g.e. s.183.

1124'te Malatya, Selçuklular'dan Emir Gazi hâkimiyetine geçmiştir. Hâkimiyet sahasını daha da genişleten Emir Gazi, Kuzey'de Karadeniz sahillerine kadar ilerlemiştir. Emir Gazi'nin ölümünden sonra ise yerine oğlu Muhammed geçmiş ve yine Sultan I.Mesud ile ittifak kurulup Haçlılarla beraber savaşmıştır. Bu iki hükümdar Anadolu'da ilerlemelerine devam etmişler ve I.Mesud'un Adana ve etrafını ele geçirmesi üzerine Bizans İmparatoru anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Takip eden yıllarda Danişmendli Emir Gazi'nin oğulları arasında süren taht mücadelesi, Anadolu Selçuklu Devleti'nin ülkedeki hâkimiyetini artırmıştır. Bir diğer taht değişikliği de Bizans İmparatorluğu'nda yaşanmış ve I.Manuel Komnenos tahta geçmiştir. Bu değişiklik sırasında I.Mesud, Ceyhan ve Elbistan'ı almıştır. Diğer taraftan Sultan, Konya taraflarına gelerek Manuel'i yenilgiye uğratmış fakat II. Haçlı Seferi'nin başlaması üzerine Bizans imparatoru Manuel ile antlaşma yapmak zorunda kalmıştır. I.Mesud seferlere devam etmiş ve Sivas, Kayseri, Malatya'da bulunan Danişmendli emirleri Sultan'a tâbi olmuşlardır⁵⁸.

Kilikya Seferi'nden dönen Sultan, hastalanınca, tahtı, oğlu II. Kılıç Arslan'a bırakmıştır ve diğer oğulları arasında ülkeyi bölüştürmüştür. Oğullarından Şahinşah'a, Ankara, Çankırı ve Kastamonu bölgelerini; damadı Danişmendli Zünnün'a, Kayseri ve civarını; bir diğer damadı Danişmendli Yağlıbasan'a, Sivas ve Amasya bölgelerini bırakmıştır. Diğer oğlu Dolat'a ise hangi bölgeleri verdiği konusu kaynaklarda yer almamıştır⁵⁹.

I.Mesud sabırlı, adaletli, ileri görüşlü, akıllı ve dindar bir hükümdardır. İleri görüşlülüğü sayesinde Bizans'ın oyunlarını anlamış ve ülke siyasetini, babası I.Kılıç Arslan ve dedesi Süleyman Şah'ın siyasetinden farklı olarak Büyük Selçuklu Devleti ve Danişmendlilerle ters düşerek değil anlaşma yoluna giderek yönetmiştir. Anadolu, I.Mesud'tan itibaren "Türkiye" olarak anılmaya başlamıştır. Ayrıca, yerli halklara karşı adaletli davranarak da onları etkilemiştir. Yine I.Mesud'un camiler yaptırması, hayır müesseseleri inşa ettirmesi, halifeden hatipler isteyerek İslâm'ı anlatmalarını istemesi dindar biri olduğunu göstermektedir. Tahtta kaldığı 36 yıl boyunca Anadolu Selçuklu Devleti adına başarılı işler yapmış olan Sultan, hastalanması üzerine 1155 yılında vefat etmiştir⁶⁰.

---

⁵⁸ Turan, **Türkiye**. s.182-185..

⁵⁹ Kesik, **a.g.e.** s.115.

⁶⁰ Kesik, **a.g.e.** s.116.

Sultan Mesud döneminde yazılan 3 mektup, bir ahidnâme ve bir de yemin metni söz konusudur. Yazışmalar, Bizans İmparatoru Manuel ile Selçuklu Sultanı arasında geçmektedir. Buna göre ilk mektup 1146 senesine aittir. Mektuplar, Manuel'in, Sultan Mesud'u durdurmak istemesi üzerine sefere çıkması ile ilgilidir.

1.3.1. Bizans İmparatoru Manuel İle Sultan I.Mesud Arasında Yazılan Mektuplar

1.3.1.1. İmparator Manuel Tarafından Sultan I.Mesud'a Yazılan Mektup

Mektuba konu olan tarihi olay şu şekildedir; Bizanstaki taht mücadelesinden ve Danişmendli Melik Muhammed'in ölümünden sonra, I.Mesud Anadolu'da üstün duruma geçmiştir. Bizans İmparatoru Manuel ise Selçuklu topraklarına seferler düzenleyip I.Mesud'u durdurmayı amaçlamıştır. İmparatorun kumandasındaki komutanlardan kimisi Türkleri mağlup ederken bir kısmı da Türklere yetişmeden Türkler'in Küçük Menderes bölgesine kadar ilerlemiş olduğunu görmekteydiler. İmparator ise bu duruma çok öfkelenmiş ve Konya'ya doğru hareketlenerek Sultan'a da mektup yazmıştır; *"Bilmeni isteriz ki, sen üzerine saldırmamız için bizi tahrik eden şeyler yaptın. Bizzat kendin bizden Prakana'yı gasbettin. Burası sana ait değildi ve son zamanlarda Romalıların (Bizanslıların) topraklarına (Menderes bölgesine) saldırdın."* Mektubun yazılış tarihi, tahmini olarak Manuel'in Ulubat'ta ordusunu hazırlayıp çıktığı 1146 yılı olarak kabul edilebilir.

1.3.1.2. Sultan Tarafından Manuel'e Yazılan Mektup

Sultan Mesud ise Manuel'e yolladığı haberle *" Mektubunuzu aldık, azametli İmparator ve emrettiğiniz gibi hazırlandık. O halde ordunuza ilerlemesini emredin, uzun görüşmelerle bizi bekletmeyin"*⁶¹ cevabını vermiştir. Kinnamos'a göre, Sultan ordugâhını ilk olarak Akşehir'de kurmuştur. Manuel'i burada beklemektedir⁶². Bizans İmparatoru'nun yazdığı mektuba I.Mesud' da cevap vermiştir ve bunun sonucunda ise savaş yapılmıştır⁶³.

---

⁶¹ Kinnamos, a.g.e., s.36-37.

⁶² Kinnamos, a.g.e. s.36-37.

⁶³ Kesik, a.g.e. s.63-64.

1.3.1.3. Manuel Tarafından Sultan'a Yazılan Mektup

Ioannes Kinnamos'a göre Akşehir'de ordugâh kuran Sultan, İmparator Manuel'in ordusunu beklemektedir. Fakat Sultan, ordusunun bir kısmını Bizans'a karşı göndermiştir. Afyon şehri yakınında Türkler Kalograia⁶⁴ Tepesi adıyla anılan yerde İmparator'un ordusuna hücum etmişlerdir, sonucunda ise yenilgiye uğramışlardır. Birçok kişinin öldüğü bu mağlubiyeti haber alan Sultan, bir kısım askeri Akşehir'de bırakarak kendisi geri çekilmiştir. Sultan'ın ordusunun geri çekildiğini öğrenen İmparator ise Sultan'a tekrar mektup yazmıştır. 1146 senesinde yazıldığı düşünülen mektupta İmparator, Sultan'ın moralini bozmaya çalışmış ve daha önce Sultan'ın yazdığı mektubu hatırlatarak Akşehir'de beklemesini söylemiştir. Sultan, mektubu alınca Akşehir-Konya yolu üzerinde bir yerde ordugâh kurmuştur. Mektup Sultan'a ulaşınca ise geri çekilmiştir⁶⁵. Kinnamos'un kaydına göre mektupta şu ifadeler yazılıdır:

“Sen, asil Efendi! Şunu iyi anlamalısın ki, her ne kadar korkaklık utanç verici ise de, boşuna kabadayılık taslamak daha da utandırıcıdır. Bak sana bir hatırlatma yapıyorum. Eğer önceden bize yazdığın şekilde Philomelion'a⁶⁶ gelişimizi beklemezsen, asil ve alicenab kişiliğin, aşağılık korkaklığını çabucak silemez⁶⁷.”

1.3.1.4. Manuel Tarafından Sultan'a Yazılan Mektup

Yine 1146 yılına ait olduğu düşünülen bir mektup ise İmparator Manuel tarafından Sultan'a gönderilmiştir. İmparator seferlerine ara vermemiş ve 1146 yılında Konya'ya hareket ederek şehri almak istemiştir. Sultan ise İmparator'un sayıca üstün olması ve kuşatılmış şehirde kalmayı ülkesi için faydalı görmemesi nedeniyle, Konya ile Kabala (Tekeli Dağ) arasında bir yerde konuşlanmıştır. Manuel, Konya'nın alınamayacağını ve yardımcı kuvvetlerin geldiğini anlayınca yağmalama ve tahribatla geri çekilmiştir. Muharrem Kesik, eserinde, şu bilgilere yer vermektedir⁶⁸:

Manuel geri çekilmeye başlayınca tekrar Sultan'a bir mektup göndermiştir ve O'na: *“Seni defalarca aradık ama seninle karşılaşamadık. Sürekli kaçıyor, gölge gibi*

⁶⁴ Kalagraia'nın yeri kesin olmamakla birlikte, Afyon-Akşehir arasında ve Afyon'a yakın bir yer olduğu düşünülebilir (Demirkent, trc. s.37 dipnot.27).

⁶⁵ Kinnamos, a.g.e., s.36-37.

⁶⁶ Akşehir.

⁶⁷ Kinnamos, a.g.e., s.37.

⁶⁸ Kesik, a.g.e., s.63-64.

kayıp gidiyorsun. Gölgelerle savaşır gibi olmamak için şimdi dikkat etmelisin evimizin yolunu tutuyoruz” demiştir⁶⁹.

1.3.2. Sultan I.Mesud İle II. Toros Arasında Yapılan Ahidnâme

Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi'nden referans alınarak yazılan ahitnâmenin, Sultan I.Mesud ve Ermeniler arasında yazılan bir dostluk anlaşması olduğu düşünülmektedir. Ermeni Kralı II. Toros, Tarsus'u ele geçirip denize kadar olan bölgede hâkimiyet kurunca Bizans İmparatoru, Sultan I.Mesud'tan yardım istemiştir ve bunun üzerine anlaşma yaparlar. Bu anlaşmayı gerekli kılan sebeplerden bir diğeri de II. Toros'un zaman zaman Selçuklu topraklarına saldırmasıdır. Sultan I.Mesud, Danişmendli Yağubasan'ı yanına alarak 1153 yılında II. Toros üzerine harekete geçmiştir. Geçitleri tutan Ermenilere karşı ilerlemek istemeyen Sultan, bir elçi gönderip memleketi tahrip için gelmediklerini, aldığı toprakları Bizans İmparatoru'na teslim etmesini; bu sayede dost kalınacağını bildirmiştir. Aşağıdaki metinde görüleceği üzere, elçi vasıtasıyla ulaştırılan bir evrak olduğu düşünülmektedir⁷⁰. Urfalı Meteos'un naklettiğine göre II. Toros, Sultan'ın elçileriyle birlikte kendisi de bir elçi göndermiş ve I.Mesud'a itaat bildirmiş fakat Bizans'a toprak verme konusunu kabul etmediğini söylemiştir. Bunun neticesinde II. Toros ve I.Mesud arasında Dostluk ve İttifak Ahitnâmesi yazılmış ve bu, yeminle tasdiklenmiştir. Bir nüshası da Ermeni Kralı II. Toros'a gönderilmiştir⁷¹. Özellikle Kuruluş Dönemi'nde sıkça karşımıza çıkan antlaşma metinlerinin yeminle tasdik edildiği dikkati çekmektedir:

“ Biz senin memleketini tahrip etmek için gelmemişiz. Bize itaat edip cebren almış olduğun toprakları imparatora iade et. O zaman bize bir evlat ve dost olacaksın.” şeklinde haber gönderilmiş ve *“ Bir hükümdar olan sizlere gönül rızasıyla itaat ediyoruz. Çünkü siz, bizim terakkimizi hiçbir vakit kıskanmamış ve memleketimizi tahrip etmemişsiniz. Fakat bizim memleketimizi Romalılara vermek hususuna gelince bunu asla kabul edemeyiz.”* sözleriyle de karşılık verilmiştir. Yeminle tasdik edilen ahidnâme, bir elçi vasıtasıyla Ermenilere gönderilmiştir⁷².

Yukarıda bahsi geçen olay hakkında Muharrem Kesik de eserinde: *“ Bunun üzerine Sultan, II. Toros'a baskı yapmadı. Bir dostluk ve ittifak ahidnâmesi yazdırıp, bunu yeminle tasdik ettikten sonra bir elçi vasıtasıyla Ermeni hâkimine gönderdi ve*

⁶⁹ Kesik, a.g.e., s.67-68.

⁷⁰ Kesik, a.g.e., s.111-112.

⁷¹ Meteos, a.g.e., s.308.

⁷² Mateos, a.g.e., s.308.

hiç kimseye zarar vermeden geri döndü” şeklinde yer vermiştir. 1153 senesinde olduğu düşünülen bu ahidnâme belgesinin tam metni görülememesine rağmen böyle bir belgenin varlığı muhakkaktır⁷³.

1.3.3. Keysun, Behisni, Raban Bölgelerindeki Halka Sultan I.Mesud Tarfindan Verilen Yemin Metni

Urfalı Meteos’un zikrettiğine göre, 1149-1150 yılları arasında Sultan I. Mesud’un Keysun, Behesni, Raban bölgelerinde ilerleyişi duyulunca, bahsi geçen şehir halkları, yeminli teminat karşılığında şehri kendilerine teslim etmek istemişlerdir. Yemin metninde, Keysun halkının canının malının korunacağına dair teminat istedikleri tahmin edilmektedir. Yazarın eserinden alınan bölüm aşağıda gösterilmiştir⁷⁴:

*“Şehir halkı, Mesud’la oğlunun korkusundan onlardan yeminli teminat aldıktan sonra şehri derhal teslim ettiler. Sekiz gün sonra çok müstahkem bir mevki olan Behesni, dört gün sonra da meşhur Raban şehri teslim oldular”*⁷⁵.

1.4. II. KILIÇ ARSLAN DÖNEMİ (1155-1192)

1.4.1. Danişmendli Yağıbasan İle Sulh Anlaşması

Elbistan Meliki II. Kılıç Arslan babasının vefatı üzerine 1155 yılında Konya’da tahta geçmiştir. II. Kılıç Arslan’ın Dolat adında kardeşi ve Danişmendli enişmelerinden birisi olan Zunnun, Kayseri, Yağıbasan ve Sivas bölgelerinde hüküm sürmektedirler ve Sultan II. Kılıç Arslan’a tâbidirler. Sivas Meliki Yağıbasan, Kayseri bölgesine girince, haberi alan Sultan II. Kılıç Arslan, Yağıbasan üzerine hareket etmiştir; bunun üzerine din adamları araya girerek kan dökülmesini engellemek istemişler ve sonucunda iki hükümdar arasında mütareke yapılmış fakat Yağıbasan gizlice Elbisatan’a girince II. Kılıç Arslan, öfkelenerek Yağıbasan üzerine yürümüş, yine din adamlarının Sultan’a ısrarlı bir şekilde yalvarması sonucu barış girişimi olumlu sonuçlanmış ve sulh muahedesi imzalanmıştır⁷⁶.

Bu dönemde Danişmendli ve Bizans ile ilgili arşiv belgesi olarak değerlendirilebilecek üç konu dikkat çekmektedir.

⁷³ Kesik, **a.g.e.**, s.112.

⁷⁴ Meteos, **a.g.e.**, s.303.

⁷⁵ Mateos, **a.g.e.**, s.303.

⁷⁶ Turan, **Türkiye**, s.123-124.

1.4.2. Ülkenin Oğullar Arasında Paylaşımı

Zamanla yaşanan II. Kılıç Arslan, Türk anlayışına göre ülke hanedanının ortak malı sayıldığından, ülkeyi 11 oğlu arasında paylaşmıştır. Kutbettin Melikşah'a Sivas ve Aksaray; Rükneddin Süleymanşah'a Tokat ve yöreleri; Nureddin Sultanşah'a Kayseri ve yöresi; Mugiseddin Tuğrulşah'a Elbistan; Mu'izzeddin Kayserşah'a Malatya; Muhiddin Mesud'a Ankara, Çankırı, Kastamonu, Eskişehir'i; Gıyâseddin Keyhüsrev'e Uluborlu ve Kütahya yöreleri; Nasreddin Berkayarukşah'a Niksar ve Koyulhisar; 9) Nizameddin Argunşah'a Amasya; Arslanşah'a Niğde; Sancarşah'a Ereğli ve Güney uç bölgesi verilmiştir. II. Kılıç Arslan, Konya 'da Sultan olarak tahtta oturmakta iken, oğulları ise kendilerine ayrılan bölgelerde meliklik yapmaktadırlar. Özellikle Gıyâseddin Keyhüsrev ve Rükneddin Süleymanşah Bizans'a karşı koyarak Karadeniz, Safranbolu gibi yerleri fethetmişlerdir⁷⁷. Sultan, oğulları arasında ülkeyi taksim ederken onlara birer belge vermiştir.

1.4.3. III. Haçlı İle Selçuklu Arasındaki 1190 Tarihli Anlaşma

Kudüs, 1189 yılında Selahaddin Eyyubi tarafından fethedilişinden sonra, Alman İmparatoru Fredrick Barberos III. Haçlı Ordusu kumandasına geçerek 1190 yılında harekete geçtiğinde, Anadolu Selçuklu Devleti'nde, II. Kılıç Arslan'ın oğulları arasında çıkan taht kavgası sebebiyle siyasi birlik bozulmuştur. Alman ordusu sürekli olarak Bizans'ın uç bölgelerinde bulunan Türkmenlerin baskınına maruz kalmaktadır ve 1190 yılında Haçlılar ile savaşa girerler. İki tarafın da ağır kayıplar verdiği savaş sonucunda, Selçuklu ordusu Konya'ya çekilmiştir. Devamında Haçlı ordusuyla Konya'da tekrar savaşa girilmiş, Melik Kutbeddin Melikşah komutasında Selçuklu ordusu yapılan savaşta yenilmiştir. Bunun üzerine Kılıç Arslan ve Melikşah, İmparator'dan barış istemek zorunda kalmıştır. Çukurova'ya inen Fredrick Barberos ise Silifke Çayı'nda boğulmuştur⁷⁸. II. Kılıç Arslan'ın oğullarından Sivas Meliki Kutbeddin Melikşah, Konya'da, babasına baskı yaparak kendisini veliaht ilan ettirmiş, kardeşlerine karşı kendi saltanatını güçlendirmeyi amaçlamıştır. II. Kılıç Arslan ise Uluborlu Meliki Gıyâseddin Keyhüsrev'in yanına gitmiş ve birlikte Konya'ya gelip, onu veliaht tayin etmiştir. Melikşah idaresindeki Aksaray'ı almak istediği sırada hastalanıp Ağustos 1192'de vefat etmiştir⁷⁹. II. Kılıç Arslan, ileri görüşlü, başarılı

⁷⁷ Turan, **Türkiye**, s.242.

⁷⁸ Turan, **Türkiye**, s.245-249.

⁷⁹ Turan, **Türkiye**, s.251-252.

askeri ve siyasi zaferleriyle tanınan bir hükümdardır. İslam hukukunda geniş bilgiye sahip olan Sultan, dini ve felsefi konulara da hâkimdir. Anadolu Selçuklu Devleti'ni düşmanlardan kurtarmış ve sınırlarını genişletmiştir⁸⁰.

1.4.4. II. Kılıç Arslan ile Yağlıbasan Arasında İmzalanan Sulh Muahedesi

Urfalı Mateos'un kayıtlarına göre, belgeye konu olan olayın nedeni şu hadisedir; Sultan II. Kılıçaslan ve I. Mesud'un damadı olan Ankara, Amasya ve Kapadokya'nın sahibi olan Yakup Arslan'ın, Elbistan'a girmesi ve Sultan'ın da bu sırada Ligandon memleketinde bulunması üzerine, yokluğunu fırsat bilen Yakup Arslan'ın bu memleketin karşısına karargâh kurmasıdır. Sultan, bu şehir halkına iyi davranmış ve kendi yanında götürmeyeceğine dair yeminli teminat vermiştir. Diğer taraftan bu memleketin dini reisleri muharabeye engel olmak istemişler ve Sultan da ricalarını geri çevirmeyip sulh sözleşmesi yapmıştır. Metinde sulh sözleşmesinin maddelerinden biri yer almış ve Sultan, Ligandon şehri halkına, memleketlerinde kalacaklarına dair yeminli teminat vermiştir. Ayrıca bu sözleşmede ek olarak, Hristiyan halka verdiği yemine uyarak Hristiyanların iadesi maddesini eklememiştir⁸¹. Bu metinden hareketle, yemin belgelerine ciddi önem verilmekteydi ve bağlayıcılığı vardı, diyebiliriz. Olayların akış sırasına bakıldığında bu belgenin, 1157-1158 yıllarına ait olduğu görülmektedir: “ Müslüman milletini kırma” diye yalvardılar. Sultan onların ricalarına razı olup madde madde tespit edilmek suretiyle bir sulh muahedesi aktetti. O, memleketten çıkarılan Hristiyanların iadesini muahedede zikretmemiştir. Sultan, bu muahedeyi atideki sebepten dolayı böyle yapmıştı”⁸².

Sulh muahedesi olarak ele alınan bu belgeye, Osman Turan'ın “Türkiye” adlı eserinde de rastlanılmaktadır. Fakat Osman Turan, Sultan II. Kılıç Arslan'ın, sulh muahedesini, Sivas Hükümdarı Danişmendli Yağlıbasan ile imzaladığını bildirmiştir⁸³. Urfalı Mateos ise Kapadokya Sahibi Yakup Arslan olarak, eserinde bu ismi zikretmiştir⁸⁴. Osman Turan da Urfalı Mateos gibi, olayın Yağlıbasan'ın Kayseri (Lykandon) şehrine girmesi üzerine Sultan'ın, Yağlıbasan üzerine hareket etmesi ve araya din adamlarının girerek, kan dökülmesinin önüne geçilmesini istenmesinden bahsetmektedir. Sultan ile Yağlıbasan arasında Sulh Muahedesi imzalanmıştır. Osman

⁸⁰ Turan, **Türkiye**, s.260.

⁸¹ Mateos, **a.g.e.**, s.314-315.

⁸² Mateos, **a.g.e.**, s.314-315.

⁸³ Turan, **Türkiye**, s.224.

⁸⁴ Mateos, **a.g.e.**, s.334.

Turan' a göre, bu anlaşmanın her maddesi tartışmalıdır. Sultan lehine olduğu görülen bu anlaşmanın maddelerinden birisi de; Kayseri'deki halkın hicret ettirilmeyeceği ile ilgili kısımdır. Bu maddenin esası ise Sultan II. Kılıç Arslan'ın yerli halka yeminli teminat vermesine dayanmaktadır⁸⁵. Yine bu metinde yemine verilen önemi görmekteyiz.

1.4.5. II. Kılıç Arslan İle İmparator Manuel Arasındaki Yeminli Muahede

Urfalı Mateos'un ⁸⁶ naklettiğine göre II. Kılıç Arslan, Yakup Arslan'la diğer emirlerin kendisini alt edip, kardeşini tahta çıkaracaklarını öğrenince İstanbul'a Grek İmparatoru Manuel Komnen'in yanına gitmiş ve resmi olarak kabul görmüştür. İmparator ile ona itaat edeceğine dair yeminli muahede yapılmıştır. Bu sözleşme karşılığında, Sultan II. Kılıç Arslan'ın tahtını koruduğu yorumu yapılabilir. Görüldüğü üzere devletin bekası için çeşitli konularda yeminli sözleşmeler yapılmıştır. Bu metinde, 1162-1163 tarihli olduğu düşünülen yemin konusunda ise iki devlet yöneticisinin karşılıklı çıkarları söz konusudur:

“Sultan, İmparator tarafından hediyelerle taltif edildikten ve İmparator'un ölümüne kadar ona itaat etmek hususunda yeminli bir muahede aktettikten sonra büyük miktarda altın ve gümüşü hamilen kendi şehrine döndü”⁸⁷.

Ioannes Kinnamos da eserinde, Sultan II. Kılıç Arslan ile İmparator Manuel arasında yapılan anlaşmadan bahsetmektedir. Anlaşma, İmparator'un sarayında yapılmıştır çünkü o sırada Sultan, İmparator'un yanına gitmiştir. Ioannes Kinnamos seneyi 1162 olarak zikreder. Sultan'ın İstanbul'a gidiş sebebi ise Yakup Arslan ve diğer emirlerin kendisine karşı ittifak kurup, Sultan'ın kardeşini tahta çıkarmak istemeleridir. Sultan II. Kılıç Arslan, makamına yakışır biçimde karşılanmış ve çeşitli hediyeler takdim edilmiştir. Yazar, önceki anlaşmaların da yeminler ilave edilerek yenilendiğini kaydetmiştir. Yazar, anlaşmanın da şartlarını kaydetmiştir ve buna göre;

- Sultan, ömrü boyunca imparatora düşman olanlarla düşman olacak,

⁸⁵ Turan, **Türkiye**, s.224.

⁸⁶ Mateos, **a.g.e.**, s.334.

⁸⁷ Mateos, **a.g.e.**, s.334.

- Fethettiği şehirlerden daha büyük olanı İmparator'a verecek,
- Düşmanların hiçbiri ile İmparator izin vermedikçe barış yapılmayacak,
- Müttefik olarak, Romalıların yanında, istek doğrultusunda savaşa ordu gönderecek,
- Kendi hâkimiyetinde bulunan ve Romalıların topraklarına zarar veren hırsızları cezalandıracaktır.

Sultan, anlaşma maddelerini kabul etmiş fakat Anadolu'daki emirler Sultan ile İmparator'un iş birliği yapmasının çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle, İstanbul'a elçiler göndermişler, barışmak istediklerini söylemişlerdir⁸⁸. Dönemin önemli ana kaynaklarından Niketas⁸⁹, anlaşmaya değinmiştir ve aynı zamanda Osman Turan⁹⁰ "Türkiye" adlı eserinde de Süryani Mihael, Ebu'l Ferec, Chalandom gibi ana kaynaklardan yararlanarak bu anlaşmadan bahsetmiştir. Dolayısıyla yukarıda zikredilen hususları içeren anlaşmanın varlığından söz edebiliriz. Çünkü anlaşma sonucu Anadolu'daki emirler endişelenerek İstanbul'a elçiler göndermişlerdir. Ioannes'in⁹¹ eserinde de anlaşmanın aynı maddeleri tespit edilmektedir.

1.4.6. Bizans İmparatoru Manuel'den Sultan II. Kılıç Arslan'a Gelen Mektup

Ioannes Kinnamos'un Historiası'ndan edindiğimiz bilgilere göre; II. Kılıç Arslan, Bizans İmparatoru Manuel'e karşı Atabeg Nureddin Mahmud ile ittifak oluşturmuştur ve bu ittifakın haberini alan Bizans İmparatoru, bu durumu engellemek istemiştir. Bunun için elçiler göndererek Sultan'ı ittifaktan ayırmak istemiştir. Manuel, çağrısına kayıtsız kalan Sultan'a ikinci bir elçilik heyetiyle mektup göndermiştir. Mektup, tahmini 1174 yılında gönderilmiştir. Mektubunda, Sultan'a, açıkça ittifaktan çekilmesini, aksi takdirde on beş gün içinde sefer düzenleneceğini bildirmiştir⁹². Emine Uyumaz da "Elçiler" adlı eserinde Ioannes Kinnamos'un Historiası'na atıfta bulunarak mektuptan bahsetmiştir. Sultan'ın barış şartlarını konuştuğuna değinmiştir çünkü o dönemde Sultan'ın müttefiki Nureddin Mahmud ölmüş, Şahinşah ve Danişmendli Meliki Zunnun, İmparator Manuel'in tarafına

⁸⁸ Kinnamos, **a.g.e.**, s.151.

⁸⁹ Khoniates, **a.g.e.**, s.117-118.

⁹⁰ Turan, **Türkiye**, s.228.

⁹¹ Kinnamos, **a.g.e.**, s.151.

⁹² Kinnamos, **a.g.e.**, s.208.

geçmiştir⁹³. Türkmenlerin Bizans topraklarına saldırmasını bahane eden İmparator Manuel ve Sultan II. Kılıç Arslan arasında Miyakefalon Savaşı yaşanacaktır.

İmparator elçi heyeti göndererek: “Eğer bir süreden beri birleşmiş olduğunuz yakınlarımızla birlikte, Romalılara saldırmak size doğru göründüyse, bu cüretinizden vazgeçin.” yazmıştır ve Roma ordusunun yaklaştığını bildirmiştir. Sultan, bu mektup üzerine barış şartlarını konuşmuş ve anlaşma yapılmıştır⁹⁴.

1.4.7. Sultan Kılıç Arslan İle Manuel Arasında İmzalanan Sulh Anlaşması

Osman Turan’dan edinilen bilgilere göre, Bizans ordusu, II. Kılıç Arslan’ın ordusu tarafından Miryakefalon denilen yerde yenilgiye uğratılmıştır. Bu yenilgi üzerine Bizans İmparatoru Manuel, II. Kılıç Arslan’a sulh teklifinde bulunmuştur. Sultan ise Selçuklulara karşı inşa ettirilmiş olan Eskişehir ve Sublaion istihkâmlarının yıktırılmasını istemiştir ve 1176 gecesinde sulh imzalanmıştır⁹⁵. Anonim Selçuknâme’den alıntılanan aşağıdaki metinde görüleceği üzere Sultan’a altın, gümüş, at, eşya gibi hediyelerin gönderilmesi, anlaşmanın tazminat maddesi olarak yorumlanabilir⁹⁶. Osman Turan’ın naklettiğine göre, II. Kılıç Arslan Miyakefalon Zaferi ile büyük bir başarı elde etmiş fakat bu başarının ardından imzalanan muahede önce önemli görülmemiş ancak bununla beraber, devrin kaynaklarında, Türkmenler tarafından tepkiyle karşılandığına da değinilmiştir. Sulh antlaşmasının maddeleri arasında sınırlarla ilgili bir bilgi yoktur ve esir edilecek imparatorun serbest bırakılmasına dair bir konu da ele alınmamıştır. Bunun nedeni ise gece elde edilen başarının öneminin anlaşılabilmesi ve Bizans ordusunun sayıca fazla olduğunun düşünülmesi olarak gösterilebilir⁹⁷. Ayrıca İmparator, İstanbul’a dönünce muahedenin şartlarına uymamış ve sadece Sublaion kalesini yıkmıştır⁹⁸.

Anonim Selçukname anlaşmadan şu şekilde bahsedilmektedir. “ *Sultan, 1700 süvari seçti. Gecenin başlangıcında davullar çalarak küffara saldırdı. Sabah olduğunda kâfirler bozguna uğramışlardı. Sultan, küffar ordusunun önünü kapattı. Çaresiz kalan Ermanul, şefaah için Migal’i sultanın huzuruna gönderdi. Ondan eman*

⁹³ Emine Uyumaz, **Anadolu Selçuklu Devleti’ne Gelen Ve Giden Elçiler (XI Yüzyılın Sonu-XIV Yüzyılın Başları)**, Bilge Kültür Sanat Yay., İstanbul 2011, s.25.

⁹⁴ Kinnamos, **a.g.e.**, s.208.

⁹⁵ Turan, **Türkiye**, s.234.

⁹⁶ **Anonim Selçuknâme**, s.37.

⁹⁷ Turan, **Türkiye**, s.235.

⁹⁸ Turan, **Türkiye**, s.239.

*diledi. 100 bin kırmızı dinar, 100 bin gümüş dirhem, atlar, çuha vesaireyi haraç olarak vermeyi kabul ederek memleketine gitti*⁹⁹.”

Bizans tarihçisi Niketas Khoniates “Historia” adlı eserinde 1176 tarihli olan anlaşma ile ilgili bilgiler vermektedir. Yazarın kayıtlarına göre Miryakefalon Savaşı’ndan sonra imzalanan bu anlaşma, savaşta yenilen Bizans İmparatoru Manuel ile yapılmıştır. Niketas Khoniates, eserine göre, Sultan II. Kılıç Arslan’a devlet erkânından olan Gabras adında bir elçi göndererek barış teklif edilmiştir. Yine Niketas’ın anlaşmadan bahsederken “yazılı belgede” tabirini kullanması, bu anlaşmanın resmi bir vesika olduğunu düşündürmektedir¹⁰⁰. Osman Turan’ın dönemin ana kaynaklarından yararlanarak verdiği bilgilere göre barış teklifini İmparator Manuel yapmıştır. Fakat savaşın Sultan II. Kılıç Arslan’ın zaferiyle sonuçlanması göz önüne alındığında, İmparator Manuel’in ordusunun şiddetli yenilgiye uğraması ve başka çaresinin kalmadığı düşünüldüğünde barış teklifinin Bizans İmparatoru tarafından geldiği söylenebilir. Niketas Khoniates’in eserinde ise anlaşmanın kaydı şu şekilde geçmektedir:

*“İmparator atı ve kılıcı kabul ederek anlaşmayı yazdırdı ve bunu kendi eliyle teyid ve tasdik etti. Yazılı belgede, imparatorun bu anda iyice incelemeyi kabul etmek zorunda olduğu diğer şartlar yanında Dorylaion ve Sublaion Kalelerinin yıkılması da bulunmaktaydı”*¹⁰¹.

1.4.8. II. Kılıç Arslan Tarafından Süryani Mihael’e Yazılan Mektup

Osman Turan’a göre, 1183’te III. Alexis’in ölümü ile Bizans İmparatorluğu’nda çıkan iç çatışmalar, Anadolu Selçuklu Devleti’nin sınırlarını genişletmesine yardımcı olmuştur. Yuannis Komnenos’un oğulları Sultan’dan yardım istemiş ve 40.000 kişiden oluşan Selçuklu ordusu birçok yeri fethetmiştir. Bu gelişmeler üzerine Sultan, Malatya Patriği, tarihçi Süryani Mihael’e mektup yazmıştır. Mektupta zaferini ve Rumlardan 72 kalenin alındığını söyler. 1185 tarihinde gönderildiği düşünülen mektubun çok önemli olduğuna değinen Osman Turan, Süryani Mihael’den naklettiği, Sultan’a ait olan bu mektubun elde bulunduğu ve

⁹⁹ Anonim Selçuknâme, s.37.

¹⁰⁰ Khoniates, a.g.e., s.131.

¹⁰¹ Khoniates, a.g.e., s.131.

Bizans kaynaklarına uygun olduğundan bahseder¹⁰². Mektubun orijinal hali aşağıdaki metinde verilmiştir:

“Kapadokya, Suriye ve Ermenistan’ın büyük Sultanı Kılıç Arslan’dan Barsuma manastırında oturan, saltanatımızın dostu, bize dua eden ve devletimizin zaferlerinden memnun olan Patrik’e. Allah’ın bu devirde devletimizi kendi duaları ile tebcil ettiğini biliyoruz”¹⁰³.

---

¹⁰² Turan, **Türkiye**, s. 240.

¹⁰³ Turan, **Türkiye**, s.240;

İKİNCİ BÖLÜM

YÜKSELİŞ DÖNEMİ RESMİ VESİKALARI

Bu bölümde, dönemin yerli ve yabancı kaynakları incelenerek, resmi vesika olduğu tahmin edilen belgeler ele alınmıştır. Yükseliş Dönemi olarak kabul edilen bu dönemin sultanları; I. Gıyâseddin Keyhüsrev (İlk Saltanat 1192-1196), II.Rükneddin Süleymanşah (1196-1204), I.Gıyâseddin Keyhüsrev (1205-1211), I.İzzeddin Keykâvus (1211-1220) ve I.Alaeddin Keykubad (1220-1237)'dir.

2.1. I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV (İLK SALTANATI 1192-1196)

I.Gıyâseddin Keyhüsrev, babası II. Kılıç Arslan'ın ölümü (1192) üzerine Sultan olmuştur. Fakat kardeşleri onun sultanlığı tanımayarak kendi aralarında ihtilafa düşmüşler ve birbirleri üzerine harekete geçmişlerdir. Sultan I.Gıyâseddin Keyhüsrev ile kardeşleri arasında taht kavgası sürerken, Bizans İmparatoru III. Alexsios, Konya-İstanbul ticaret kervanını işleten Selçuklu tüccarlarının mallarına el koymuş ve bunun üzerine Sultan, ordusu ile Bizans topraklarına girmiş; Menderes Irmağı'na kadar ilerlemiştir. Esir edilen Hristiyan halkı Akşehir'e yerleştirmiş, onlara toprak ziraat aletleri dağıtıp tarımla uğraşmalarını sağlamış ve 5 yıl vergiden muaf tutmuştur. Sultan'ın adil davranışından memnun kalan Hristiyan halk, İmparator'la sonradan yapılan barışa rağmen kendi memleketlerine dönmemişlerdir¹⁰⁴.

Tokat Meliki Rükneddin Süleymanşah 1197 tarihinde isyan ederek Konya'yı kuşatmış ve şehri almakta kararlı olunca şehir halkı Sultan ve çocuklarının zarar görmemesi için anlaşma önerisinde bulunmuşlardır. Bu anlaşma sonucunda I. Gıyâseddin Keyhüsrev Konya'dan çekilmiş ve böylece birinci saltanat yılı sona ermiştir¹⁰⁵.

2.2. II. RÜKNEDDİN SÜLEYMANŞAH (1196-1204)

Bu dönemi kapsayan 6 adet resmi vesika incelenmiştir. Dönemin kaynaklarının verdiği bilgilerin ışığında üçü sulh muahedesi (anlaşma) olmak üzere, ticaret anlaşması, asker toplanması ve azil konulu vesikalar tespit edilmiştir. Adı zikredilen belgeler aşağıda verilmiştir.

¹⁰⁴ Turan, **Türkiye**, s.261-264.

¹⁰⁵ Uyumaz, **a.g.e.**, s.7-8.

2.2.1. Sultan I. Gıyâseddin Keyhüsrev ile Yapılan Sulh Anlaşması

II. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine tahta geçen I.Gıyâseddin Keyhüsrev'in, sultan olmasını istemeyen, tahtın kendi hakkı olduğunu savunan II. Rükneddin Süleymanşah'ın, 1196 tarihinde Konya'yı kuşatması üzerine, Sultan I.Gıyâseddin Keyhüsrev zor durumda kalmıştır. Bu nedenle şehir ileri gelenleri, II. Rükneddin Süleymanşah'a elçiler göndermişler ve ikisinin de efendilerinin oğlu olduğunu ve devletin namusu için onlara itaat edeceklerini; ayrıca Melik Rükneddin'in geri çekilmesi durumunda sefer masraflarını ödeyeceklerini söylemişlerdir. Eğer kuşatmada ısrarlı ise de, I.Gıyâseddin Keyhüsrev'in, çocuklarına, mensuplarına ve hazinesine dokunmayacağına dair taahhütte bulunmasını ve ahidnâme vermesini istemişlerdir. Rükneddin Süleymanşah Konya'nın teslimi şartını kabul etmiş ve 1196 yılında kardeşi I.Gıyâseddin Keyhüsrev'e bir ahidnâme vermiştir. Bunun üzerine I.Gıyâseddin Keyhüsrev, halkın çektiği sıkıntıları göz önünde bulundurarak şehri terk etmiştir. Anlaşma gereğince I.Gıyâseddin Keyhüsrev şehri terk ettikten sonra, II. Rükneddin Süleymanşah tahta oturmuştur. Yine anlaşma şartlarına bağlı olarak, emirlere ve şehir ileri gelenlerine; aşağıda zikredilen ikta, mülk, müsellemlik ve menşurları vermiştir¹⁰⁶.

2.2.2. Devlet Büyüklerine Verilen Ahidnâme

2.2.2.1. I. Gıyâseddin İle II. Rükneddin Arasındaki Taht Mücadelesi

Bu mücadele her iki kardeşin de taraftarlarına zarar verdiği için ümera bir araya gelerek II. Rükneddin Süleymanşah ile 1196 tarihinde anlaşma yapmışlardır. Anlaşma sonucu ahilere ve devlet büyüklerine menşurlar gönderilmiştir. Menşurların içeriği ticari, toprak ve önceki hakların yenilenmesi konuları ile ilgilidir¹⁰⁷.

Ahidnâme; emirler, ahiler ve devlet büyüklerinin her biri adına yazılmıştır. II. Rükneddin Süleymanşah kendi eliyle yazarak barış şartlarını görüşmek üzere huzuruna gelen Konya ileri gelenlerinden iki kişinin yanına, taraftarlarından iki kişiyi de katarak Sultan I.Gıyâseddin Keyhüsrev'in huzuruna göndermiştir¹⁰⁸. İbn Bîbî'nin eserinden alıntılanan metin aşağıda verilmiştir:

“Melik Rükneddin bu fikri çok beğenerek derhal istenilen hususta emirlerin, büyüklerin, ahilerin ve devlet görevlilerinin şahitliğinde bozulması mümkün olmayan

¹⁰⁶ İbn Bîbî, a.g.e., s.62; Turan, Türkiye, s.270.

¹⁰⁷ İbn Bîbî, a.g.e., s.62.

¹⁰⁸ İbn Bîbî, a.g.e., s.63.

ağır yeminlerle dolu bir ahidnâme kaleme aldı. Şehir serverlerinden her biri adına müsellemlik, mülk, ıkta menşurları gönderdi”¹⁰⁹.

Görüldüğü üzere Kuruluş dönemi belgelerinde olduğu gibi, yemin, bu dönemde de karşımıza çıkmaktadır. İbn Bîbî'nin zikrettiği gibi yabancı devletlerle imzalanan anlaşmalar gibi, iki kardeş arasında yapılan bir anlaşma da yeminle teminat altına alınmıştır.

2.2.3. III. Alexios İle Yapılan Ticaret Anlaşması

II. Rükneddin Süleymanşah 1196 tarihinde Konya'da tahta oturmuştur. Kısa sürede diğer kardeşlerini de kendine bağlamayı başarmıştır. Samsun'daki ticaret gemilerine el koyan Bizans İmparatoru III. Alexios'a elçi göndererek esir ve malları geri istemiştir. Sonucunda ise anlaşma yapılmıştır¹¹⁰.

Osman Turan'ın Bizans tarihçisi Niketas Khoniates'in *Historia*'sından naklettiği kayıtlara göre Bizans İmparatoru III. Alexis, Giresun yakınlarında batan geminin mallarını kurtarmak bahanesiyle Samsun'a yanaşan gemileri yağma etmek için donanma göndermiştir. İmparator'un donanması, ticaret gemilerinin bir kısmını yağmalayıp aynı zaman da esir de almıştır. Bu durumdan şikâyetçi olan Konya tacirleri, Sultan II. Rükneddin Süleymanşah ile görüşerek durumu bildirmişlerdir. Sultan ise harekete geçip İmparator'a elçi göndermiştir. Yapılan anlaşmaya göre İmparator'un bir yıllık haraç vermesi kararlaştırılmıştır¹¹¹. Yine imparator, zararlarına karşılık tacirlere 50 mina¹¹² verecektir¹¹³. Bu anlaşma sonucunda siyasi ilişkiler tekrar canlılık kazanmıştır.

2.2.4. Gürcistan Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

II. Rükneddin Süleymanşah'ın hedefi, II. Kılıç Arslan zamanındaki sınırlara ulaşmaktır. Bu nedenle Erzurum'a yönelen Sultan, Saltuklu yöneticisi Nasreddin Muhammed'in davranışlarını bahane ederek Saltuklu topraklarını Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağlamıştır. Gürcüler üzerine sefere çıkmaya niyetlenen Sultan, Erzurum yöneticisi Melik Alaaddin Saltuki'ye, asker toplaması konusunda ferman göndermiştir. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre:

¹⁰⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.62.

¹¹⁰ Turan, **Türkiye**, s.272.

¹¹¹ Osman Turan, **Anadolu Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, TTK, Ankara 1988, s.122-125.

¹¹² Mina; 60 şekel'e (1 şekel 8.34 gr. ağırlığında gümüş parçası) karşılık bir değer ölçüsüdür.

¹¹³ Selim Kaya, **I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Rükneddin Süleymanşah Dönemi Selçuklu Tarihi (1192-1211)**, TTK, Ankara 2006, s.69.

”Sultan daha önce de Erzurum yöneticisi olan Melik Alaaddin Saltuki’ye asker toplaması konusunda ferman göndermişti”¹¹⁴.

Sultan 1202’de kardeşlerine ve etraftaki hükümdarlara Gürcistan Seferi için asker ve silah hazırlamalarını emretmiştir¹¹⁵. Bu ferman ordu ile ilgilidir.

2.2.5. Alaaddin Saltuki’nin Azline Dair Ferman

İbn Bîbî’ye göre, Sultan Rükneddin Süleyman Şah döneminde gönderilen bu ferman, Erzurum Meliki Alaaddin Saltukî’nin, Sultan’ın emirlerini yerine getirmemesi üzerine ihmalkârlığının bedeli olarak azli için çıkarılmıştır. 1202 tarihli bir fermanıdır ve savaşta ihmalkâr davranmış bir Melik’in azlini duyurmak için çıkarılmıştır¹¹⁶. İbn Bîbî’den alıntılanan fermanın geçtiği metinde, şu şekilde geçmektedir: “*Derhal onun azli konusunda ferman çıkardı*”¹¹⁷.

Osman Turan da eserinde bu fermanı bahsetmiştir. Azli için ferman çıkarılan Erzurum meliki, Sultan’ın asker toplamakla ilgili gönderdiği fermanı uygulamakta gecikmiş ve samimiyetsiz davranışlarda bulunmuştur. Sultan Rükneddin, Saltuklu ülkesinin topraklarını ve kalelerini alıp kardeşi Tuğrulşah’ın yönetimine vermiştir. Ayrıca Osman Turan, Sultan II. Rükneddin Süleyman Şah’ın devlet divanından çıkan bütün beratların kendi tevki’ini taşıdığını belirtmiştir¹¹⁸.

2.2.6. Ankara Meliki Muhyiddin Mesud ile Yapılan Anlaşma

Kastamonu, Çankırı, Bolu, Ankara ve Eskişehir bölgelerinin çoğu Muhyiddin Mesud’un hâkimiyetindedir. Bu dönemde Melik Mesud’un azımsanamayacak kuvveti bulunmaktadır. Bahsi geçen bölgelerin bazı beldelerini Süleyman Şah’a bırakmış, Ankara Kalesi ve diğer bölgeler ise hâkimiyeti altındadır. Süleyman Şah ise Selçuklu ülkesini birleştirmeyi hedeflemektedir. Bu hedefi doğrultusunda Ankara’yı kuşatmıştır. Bir süre kuşatma altında kalan Ankara’da, erzak ve mühimmat yetersizliğinden dolayı Mesud, Süleyman Şah ile bir anlaşma yapmıştır. 1204 yılında yapılan anlaşmaya göre¹¹⁹;

- Sultan, Mesud’a ait bölgeleri idaresine alacaktır,

¹¹⁴ İbn Bîbî, **Türkçe çev.**, II, s.103.

¹¹⁵ Turan, **Türkiye**, s.280.

¹¹⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.103.

¹¹⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.103.

¹¹⁸ Turan, **Türkiye**, s.280,286.

¹¹⁹ Turan, **Türkiye**, s.285.

- Melik Mesud'a uç taraflarında kale verilecektir¹²⁰.

Süleyman Şah, kardeşlerinin idaresindeki bölgeleri almış, özellikle de bu anlaşmadan sonra ülkesinin siyasi birliğini sağlamıştır. Böylelikle Sultan, ikinci Gürcistan seferine giderken ardında birliği tamamen sağlanmış bir Anadolu bırakmak istemektedir¹²¹. İbn Bîbî, bu anlaşma hakkında bilgi vermemektedir. Aksarâyî ise Ankara'nın sağlam bir şehir olduğundan ve bu nedenle kuşatmanın uzun sürdüğünden bahsetmektedir¹²².

2.3. I. GIYASEDDİN KEYHÜSREV (İKİNCİ SALTANATI 1205-1211)

I. Gıyâseddin Keyhüsrev, ikinci defa olmak üzere 1205 tarihinde tekrar tahta geçmiştir. İkinci defa sultan olduğunda hem içte hem de dışta daha güçlü bir devlet teslim almıştır. Bu dönem incelendiğinde 9 adet resmi vesikanın varlığından söz edebiliriz. Asker toplanması ve ikta konularındaki belgelerin 2'si menşur ve azil, 2'si ticari amaçlı evrak ve asker toplanması üzerine ve bir diğeri savaş sırasında askerlere yazılan ferman olmak üzere 5 adet ferman, mektup ve ticari anlaşmadan oluşmaktadır.

2.3.1. Danişmendli Beyleri ve Mübarizüddin Ertokuş'un I.Gıyâseddin Keyhüsrev'e Davet Mektupları

II. Rükneddin Süleyman Şah'ın ölümünün ardından Mubarizeddin Ertokuş, Danişmendli beyleri Muzaffirüddin Mahmud, Zahirreddin İli ve Bedreddin Yusuf, Hacib Zekeriya'yı elçi olarak Gıyâseddin Keyhüsrev'e göndererek Konya'ya davet etmişlerdir. Rükneddin Süleyman Şah'ın 1204 tarihinde vefat etmesi üzerine elçi gönderilmesi, mektupların 1204 yılında gönderildiğini düşündürmektedir. Bahsi geçmekte olan vesikaları gönderenler Emir Muzaffereddin Mahmud, Zahirreddin İli, Bedreddin Yusuf ve Mübarizeddin Ertokuş'tur. Uç Beyleri ve Gıyâseddin arasındaki elçi Hacib Zekeriya adlı şahıstır ve İbn Bîbî, onun, oldukça eğitilmiş biri olduğundan bahseder¹²³. Dönemin ana kaynaklarından olan Georgios Akropolites, Vekayinâme adlı eserinde elçiden bahsetmiştir fakat adına dair bilgi vermeden Gıyâseddin'in yanına gizlice birinin geldiğini ve kardeşinin ölümünü ona bildirdiğini söylemiştir. Ayrıca Gıyâseddin'in, o kişi ile birlikte yurduna dönüp Sultan oluşundan bahseder¹²⁴. İsimleri zikredilen uç beyleri, I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in tekrar sultan olması için

¹²⁰ Turan, **Türkiye**, s.285.

¹²¹ Kaya, **a.g.e.**, s.73.

¹²² Aksarâyî, **a.g.e.**, s.145.

¹²³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.107.

¹²⁴ Akropolites, **a.g.e.**, s.27.

diğer yöneticilerden de taahhütnâmeler olarak Keyhüsrev'e bağılılıklarını bildirmişlerdir. İbn Bîbî'nin eserinde ele alınan vesikalardan şu şekilde bahsedilmektedir¹²⁵:

“Ülkenin önde gelenleri ve saltanat ordusunun komutanları iş ve görüş birliği içine girdiler. İşte siz onların cihan padişahımızı davet eden senetleri ve yemin mektupları diyerek Sultan'a Yahya gibi 'Kitaba kuvvetle sarıl' rütbesini zikretmeyerek bütün mektupları onun önüne koydu”.

İbn Bîbî'nin anlatımından, her beyin ayrı ayrı mektup yazdığı anlaşılmaktadır. Davet niteliğinde olan bu mektuplar sonucunda, İstanbul'dan Konya'ya gelen Gıyâseddin, Konya'da 1205 tarihinde tekrar sultan olmuştur¹²⁶.

2.3.2. Konya Emirlerine Verilen İktâ Menşurları

Ülkesine dönen Sultan Gıyâseddin, Borgulu'da (Uluborlu) hazırlığını tamamlayarak Konya'yı kuşatmıştır. Fakat Konya halkı, Rükneddin Süleyman Şah ile III. Kılıçarslan'ın sultanlığı için anlaşma yaptıklarını ve yeminlerini bozmayacaklarını, zamanında aynı bağılılığı kendisine karşı da gösterdiklerini bildirmişlerdir. Bunun üzerine Sultan Gıyâseddin, şehir dışında kalan birkaç noktada tahribat yaparak halka gözdağı vermeye çalışmıştır. Kılıçarslan, amcasının kararlılığı karşısında durmak istememiş ve halka da bağılılıklarını bildirmelerini söylemiştir. Bu durum üzerine halk, Sultan Gıyâseddin'in, yeğenine karşı merhametli olmasını umut ederek Konya'ya davet etmişlerdir¹²⁷.

İbn Bîbî'den elde edilen bilgiye göre, Sultan, Konya erkânına ve ümerasına iktalar tayin etmiş ve önceki haklarını yenilemiştir. Bahsi geçen menşurlar 1205 tarihli olup şahıs menşurlarıdır. İbn Bîbî eserinde, aşağıda gösterilen ifadelere yer vermiştir¹²⁸:

“ Daha sonra beylere (ümera), ileri gelenlere (erkân) ve seçkin kimselere (mütemeyyiz) iktalar tayin etti. Bu konudaki fermanlarını yakınlarından meydana gelen birkaç elçiyle şehre gönderdi”¹²⁹.

¹²⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.109-110.

¹²⁶ Turan, **Türkiye**, s.297.

¹²⁷ Turan, **Türkiye**, s.296.

¹²⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.** s.117.

¹²⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.117.

Konya'daki önemli kişilerin her biri adına ayrı ayrı menşur kaleme alındığı görülmektedir. Osman Turan 'Türkiye' adlı eserinde, İbn Bîbî'nin kayıtlarına ek olarak, bu konudaki fermanları, elçiler ile Sultan'ın yakınlarından oluşan bir heyetin şehre götürdüğünden bahseder¹³⁰. Osman Turan iki grubun varlığını bildirmekte iken İbn Bîbî bir heyetten; dolayısıyla yakınlarından meydana gelen elçilerden bahsetmektedir. Buradan hareketle Sultan'ın, kendisi başka yerde olsa dahi, bahsi geçen önemli belgeleri, elçilerinin yanında ve yakını olan güvendiği birkaç adamlarıyla gönderdiği anlaşılmaktadır.

2.3.3. Kadı Tirmizi'nin Azli Konusunda Ferman

Sultan Gıyâseddin tahta geçtiği yıllarda, devletin idaresi için gerekli gördüğü birtakım düzenlemeler yapmış ve devamında çeşitli olaylar cereyan etmiştir. Bunlardan ilki, Şam'da bulunan hocası Şeyh Mecdettin İshak'ı Konya'ya davet etmesidir. Diğer bir olay ise Konya halkının sevdiği ve saydığı, dürüstlüğü ile tanınan Kadı Tirmizi'yi idam ettirmesidir. İbn Bîbî, idamın nedenini asılsız iddialar olarak yorumlamaktadır¹³¹. Gıyâseddin, Konya'yı kuşattığında Kadı Tirmizi, Gıyâseddin'in İstanbul'da kaldığı sürede, İslamiyet'e uygun hayat sürmediğini, bu sebeple Sultan olamayacağına dair fetva vermiştir. Bu fetva, Kadı'nın azline neden olmuştur¹³².

İbn Bîbî'nin, Kadı'nın azli konusundaki kayıtları; "*Sultan o habere çok öfkeleni. Ferman üzerine kadıyı öldürdüler*"¹³³ şeklindedir. İbn Bîbî, kadının idamından sonra kıtlığın baş gösterdiğinden bahseder¹³⁴.

Önemli bir mevkide bulunan bir kadıyı, Sultan'ın yazılı emirle azlettirmesi son derece önemli bir konudur. Dönemin bilgi kaynaklarının yetersiz oluşu, konunun araştırılmasını güç hale getirmektedir. Fakat İbn Bîbî'nin azilden bahsetmesi ve Selçuklu tarihi araştırmacılarının, Bizans kaynaklarından bulup çıkardığı konuyu destekler nitelikteki bulgular, azil konulu fermanın varlığını kanıtlar niteliktedir.

2.3.4. Antalya'nın Fethi için Asker Toplanmasına Dair Menşur

Akdeniz'de önemli bir liman olan Antalya'nın sahillerini, İtalyan Aldo Brandini ele geçirmiş ve Latin-Rum yetki çatışmasından dolayı ticaret yolunun

¹³⁰ Turan, *Türkiye*, s.297.

¹³¹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.121-125.

¹³² Turan, *Türkiye*, s.299.

¹³³ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.124.

¹³⁴ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.124.

güvenliği tehlikeye girmiştir. İbn Bîbî, İskenderiye'den Antalya'ya gelen tüccar kafilesinin soyulduğundan bahsetmektedir. Sultan Gıyâseddin'in huzuruna Konya'ya gelen bir grup tüccar şikâyetlerini dile getirerek duruma müdahale etmesini istemişlerdir. Bu durum karşısında öfkelenen Sultan, ferman göndererek asker toplanması konusunda menşur yazılmasını buyurmuştur. İbn Bîbî'nin ifadelerine göre:

“ ...askerleri çağırarak için kâtiplere (münşi), en kısa zamanda büyük bir kalabalık ve güçle saltanat dergâhının önünde hazır olmaları, ülkenin her tarafına menşur (pervanegi) yazmalarını buyurdu. Onların üzerine tuğra basılınca (be-tevki resid) onu haberciler ve atlılarla yakın ülkelere uçurdular”¹³⁵.

1206'da, Sultan tarafından, ülkenin her yanına, asker toplanması hususunda genel bir menşur yazdırılmıştır. Kuşatma yapılmış fakat Kıbrıs Kralı'nın Aldo Brandini'ye yardım etmesi üzerine Sultan geri çekilmek zorunda kalmıştır. Metin incelendiğinde menşur (pervanegi) ile karşılaşılr; büyük divanda dirlik olan tımara dair berat ve menşurları hazırlayan dairenin reisine “pervaneci”, adı verilmiştir¹³⁶. Metne konu olan vesikanın diğer önemli noktası da tuğradan (tevki) bahsedilmesidir. Tevki, özel olarak hazırlanmış ağaç kalıp ile fermanların, menşurların üzerine basılan “tuğra” veya “arma”dır ve ilk defa Gıyâseddin Keyhüsrev'in sikkelerinde kullanılmıştır. Ayrıca Gıyâseddin Keyhüsrev tevki olarak “el-Minnetü li'llah” ibaresini kullanmıştır¹³⁷. Tuğra da sultanları temsil etmek için kullanılan yazılı alamet ve işaretlerdir¹³⁸. Tüm bu bilgiler değerlendirildiğinde, elimizde olmayan fakat varlığından söz edebileceğimiz belgeler bulunmaktadır. Verilen metinde görüldüğü üzere Sultan'ın buyruğu üzerine Tuncer Baykara'nın, Yazıcıoğlu Ali'den aktardığı ek bilgilerde, yirmi dört boyun çerilerinin ve her yerden askerin toplandığı belirtilmiştir¹³⁹.

2.3.5. Antalya'nın Fethi ve Mübarizeddin Ertokuş'un Subaşı (Vali) Tayin Edilmesi

Antalya, 5 Mart 1207 yılında Sultan Gıyâseddin idaresine geçmiştir. Sultan ilk iş olarak güvendiği adamlarından biri olan Mübarizeddin Ertokuş'u subaşı tayin

¹³⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.126.

¹³⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.126.

¹³⁷ Kaya, **a.g.e.**, s.166.

¹³⁸ M.Uğur Derman, “Tuğra”, **DİA**, C.41, İstanbul 2012, s.336-339.

¹³⁹ Tuncer Baykara, **I.Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit**, TTK, Ankara 1997, s.37.

etmiştir¹⁴⁰. Tayin resmi bir işlem olup Sultan'ın fermanıyla gerçekleşmiştir. Bir şehre vali tayin edileceği zaman, idaresine verilen vilayette, halka adaletli davranması, suçluların cezalandırılması, şehrin emniyeti ve refahı için çalışması gibi talimatlar ayrıca o vesikada yer almaktadır. Ardından miktarı belli olmayan maaş kısmına geçilmektedir¹⁴¹. Subaşı tayin edilen Mübarizeddin, bilgili, yetenekli, uçların durumunu iyi bilen ve şehrin yönetiminde tedbirli davranacak birisidir. Sultan, Mübarizeddin'in yardımcılıyla birlikte halka adaletli davranmasını emretmiştir. Mübarizeddin Ertokuş'un ilk faaliyetlerinden birisi surları güçlendirip, tamir işleriyle uğraşmak, zahire ve silah temin etmek ve Sultan'ın Türk fetih siyaseti geleneğine uygun olarak kadı, hatip, imam, müezzin tayini etmek olmuştur. Ayrıca şehre minber ve mihrap inşa ettirmiştir¹⁴².

Selçuklu devlet geleneklerine uygun olarak, bir vilayete subaşı atandığı zaman onunla birlikte kadı da tayin edilmektedir. Kadı tayini Sultan'ın menşuru ile gerçekleşir ve kadının görevleri, kadılık menşurunda yer alır. Davaların dinlenmesi, adaletli olunulması, şahitler konusunda titiz davranılması, yetim ve çocukların mallarını güvenilir kimselere vererek onlara zarar gelmemesine dikkat edilmesi, nikah işlerinde itinalı davranılması, vakıf ve hayır müesseselerinin korunması ve vakfın şartlarının yerine getirilmeye çalışılması, aynı zamanda tamirinin yaptırılması¹⁴³ gibi işler başlıca görevleri arasında sayılabilir.

2.3.6. Zarara Uğrayan Tüccarların Eksikleri İçin Emir Mübarizedin'e Yazılan Ferman

Antalya'nın fethinden sonra Sultan, Konya'ya gitmek için hazırlanmaktadır. Sahil tarafından giden adamlarına, Dudan mevkiine gelince burada durmalarını ve zarara uğramış, savaşta yararlılık göstermiş olan tüccarların hasarlarının tespit etmelerini emretmiştir. Antalya Subaşısı Emir Mübarizeddin'e ferman yazarak eksiklerin Antalya'dan getirtilmesini, savaşta elde edilen malların gerçek sahiplerine verilmesini emir buyurmuştur. Bu ferman 1207 tarihlidir, şahıs fermanıdır ve kime gönderildiği açıktır. İbn Bîbî'nin eserinde şu şekilde geçmektedir; "...*olmayanları da*

---

¹⁴⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s. 128.

¹⁴¹ Turan, **Vesikalar**, s.177.

¹⁴² Baykara, **a.g.e.**, s.38.

¹⁴³ Turan, **Vesikalar**, s.42.

Emir Mübarizeddin'e ferman yazarak oradan getirtmelerini... buyurdu"¹⁴⁴. Müellif açıkça Sultan'ın Antalya Subaşı'na yazılan resmi bir belgeden bahsetmiştir.

2.3.7. Zarara Uğrayan Tüccarlar İçin Çıkarılan Ticari Amaçlı Ferman

Yukarıdaki metinde anlatıldığı üzere Antalya'nın fethinin ardından savaşta yararlılık göstermiş olanlarla Mısır'dan gelen ve Frenkler tarafından soyulan, ticari mallarına el koyularak zarara uğratılmış tüccarlar için 1207 tarihinde ferman çıkarılmıştır. İbn Bîbî'nin verdiği bilgilere göre;

*"... Bu günden sonra bütün Rum ülkelerine ne ticareti yapılırsa yapılsın ve oradan hangi tüccar geçerse geçsin vergiden (bac), geçiş ücretinden (ubur) ilave ve fazla rüsumdan (zarayib u avarız) muaf tutulmuştur"*¹⁴⁵.

Sultanın buyruklarından yola çıkarak fermanın maddelerinden bahsedebiliriz;

- Kaybolan malların, değerlerine göre devlet hazinesinden tanzim olunması,
- Devlete ait, ganimetlerden alınan, beşte bir oranındaki devlet vergisinin toplanması,
- Tüccarların geçiş ücretinden ve vergiden muaf tutulmaları¹⁴⁶.

Tüccarların bu zararlarının tazmin edilmesi, hem Sultan'ın kendisinin yüceliğini, merhametini ve hem de devletin adaletini göstermesi bakımından önemlidir. Zararların derhal karşılanması hususunda mühim olan bu kayıtlar dikkat çekicidir¹⁴⁷.

2.3.8. Kıbrıs Kralı ile İmzalanan Ticari Anlaşma

Antalya'nın fethinin ardından Selçuklu Devleti, Avrupalı tüccarlarla anlaşmalar yaparak iktisadi bakımdan büyük gelişmeler göstermiştir. Avrupalılarla yapılan ticari anlaşma metnine göre tüccar ve gemiler, devletlerin sularında karşılıklı serbestçe geçebileceklerdir. Yine kaynakların verdiği bilgiler ışığında, bahsi geçen vesikaların altın mühürle onaylandığı, yeminle teminat altına alındığı vurgulanmaktadır. Bu bilgilerden, İzzeddin Keykâvus'un Kıbrıs Kralı Hugue'ye elçi göndermesi ve Sultan Gıyâseddin ile imzalanmış dostluk ve ticaret anlaşmasından bahsetmesi dolayısıyla haberdar olunmaktadır. Anlaşmayı Selçuklu Sultanı talep

¹⁴⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.129.

¹⁴⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.130.

¹⁴⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.129-130.

¹⁴⁷ Turan, **Vesikalar**, s.127.

etmiştir¹⁴⁸. Osman Turan'ın naklettiklerinden hareketle aşağıda zikredilen maddelere ulaşılmaktadır:

- Anlaşma 1207 yılında imzalanmış ve İzzeddin Keykâvus'un talebine kadar 6 yıldır uygulanmaktadır,
- Yeminle teminat altına alınmıştır,
- Ticaret anlaşması altın mühürle onaylanmıştır,
- İki tarafında ticaret gemileri ve tüccarları Akdeniz limanında serbestçe dolaşabileceklerdir¹⁴⁹,
- Kendi getirdikleri ya da transit olarak geçirecekleri mallardan %2 den fazla gümrük vergisi alınmayacaktır¹⁵⁰.

2.3.9. Alaşehir Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

İznik İmparatoru Laskaris, Sultan Gıyâseddin'in ilerleyişinden endişelenmekte ve Selçuklu Devleti'nin Anadolu'ya hâkim olmasını istememektedir. Sultan ise bu durumun farkında olarak Latin İmparatoru Henri ile anlaşma yapmış ve bu sırada III. Aleksios, İznik tahtı için Sultan'dan yardım istemiştir¹⁵¹. Harekete geçmek isteyen Sultan, vilayetlere fermanlar göndermiştir. Selçuklu tarihçisi İbn Bîbî olaydan şu şekilde bahsetmektedir;

“Onun için bu konuda onları uyarma ve tehdit yolunu tutmak hiçbir şekilde faydalı ve yararlı olamaz, dedikten sonra ülkenin her yanına fermanlar göndererek muzaffer ordularını emirlerini, büyüklerini ve ileri gelenlerini gazaya ve cihada çağırdı”¹⁵².

Sultan'ın fermanı üzerine 1211 tarihinde vilayetlerden, beyleri ile birlikte askerler toplanmıştır. İbn Bîbî'ye ek olarak Tuncer Baykara'nın, Yazıcıoğlun'dan naklettiğine göre; bu beylerden bazıları Kayı'dan Aşut Bey, Bayındır'dan İbrahim

¹⁴⁸ Turan, **Türkiye**, s.307.

¹⁴⁹ Turan, **Türkiye**, s.307.

¹⁵⁰ Turan, **Vesikalar**, s.125.

¹⁵¹ Osman Turan, **Türkiye**, s.310-311. Savaşın sebepleri hakkında kaynaklar çeşitli bilgiler vermektedir. İbn Bîbî Laskaris'in yıllık haracını göndermediğini belirtir. Yine savaşın sebepleri arasında Gıyâseddin'in Menderes boylarını iyi bilmesi de sayılabilir ayrıntılı bilgi için bkz. Tuncer Baykara, **a.g.e.**, s.40.

¹⁵² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.134-135.

Bey'dir¹⁵³. Anonim Selçuknâme'ye göre ise 4.000 askeriyle Yakup Kabakulak, 200 askeri ile de Akçaapa fermanın gereğine uymuştur¹⁵⁴.

2.4. I. İZZEDDİN KEYKÂVUS (1211-1220)

I.İzzeddin Keykâvus 1211 tarihinde tahta çıkmıştır. İzlediği siyaset sayesinde devletin sınırları genişlemiş ve devlet, önemli sahillere ve limanlara kavuşmuştur. Bu dönem belgelerine bakıldığında; 10 adet mektup, 9 adet ferman, 6 adet menşur, 6 adet anlaşma, 3 adet ahidnâme, fetihnâme ve yeminnâme olmak üzere toplam 35 adet resmi vesika incelenmiştir.

2.4.1. Kayseri'de Önceki Hakların Yenilenmesine Dair Menşur

Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in ölümü üzerine (1211) devlet büyükleri ve komutanlar Konya'da toplanıp Sultan'ın oğullarından İzzeddin Keykâvus, Alâeddin Keykubad ve Celaleddin Keyferidun'dan hangisinin tahta çıkarılması konusunu görüşmüşlerdir. Nusratuddin Hasan İzzeddin Keykâvus'un tahta çıkarılmasını önermiş ve bunun üzerine İzzeddin'in sultanlığı kabul edilmiştir. Bunun üzerine Malatya Meliki İzzeddin Keykâvus'u davet etmek için Konya'dan Kayseri'ye gitmişlerdir ve 21 Temmuz 1211 tarihinde İzzeddin Keykâvus tahta çıkarılmıştır. Saltanat hukuku gereği, Sultan, tahta çıkınca, ikta, makam ve emlak menşurlarını yenilemiştir¹⁵⁵. İbn Bîbî'nin kayıtlarından, bahsi geçen menşura aşağıda örnek verilmiştir:

“ Görevlilerinin, topraklarının (iktaat) ve mülklerinin menşurlarının yenilenmesini dilediler”¹⁵⁶.

Sultan İzzeddin'in emri üzerine ülkenin beyleri, emirleri ve devlet erkânının isteği üzerine onların önceki hakları yenilenmiş ve Konya'ya hareket başlamıştır¹⁵⁷.

2.4.2. Ermeni Kontu Leon ile İzzeddin Keykâvus Arasında Gönderilen Yeminnâme (Sevgendnâme)

Sultan İzzeddin, Kayseri'de işleri yoluna koyduktan sonra Başkent Konya'ya hareket etmek üzereyken Alaaddin Keykubad'ın, topladığı ordu ile Kayseri'yi

¹⁵³ Baykara, a.g.e., s.41.

¹⁵⁴ Anonim Selçuknâme, s.39.

¹⁵⁵ İbn Bîbî, a.g.e., s.143.

¹⁵⁶ İbn Bîbî, a.g.e., s.143.

¹⁵⁷ İbn Bîbî, a.g.e., s.143.

kuşattığı haberini almıştır. Alaaddin Keykubad'ın ittifak yaptıkları arasında Mugiseddin Tuğrulşah, Ermeni Kontu Leon ve Zaireddin İli de yer almaktadır¹⁵⁸.

Kuşatma da birçok insan ölmüş, şehir halkı sıkıntıya düşmüştür. Bunun üzerine çaresiz kalan Sultan, dönemin önemli komutanlarından Mübarizeddin Çavlı, Zeyneddin Beşara ve Mübarizeddin Behramşah ile görüşmüş; onlara, Konya'ya giderek orada uç beyleri ve askerleri toplamayı teklif etmiştir. Emirler bu fikrin tehlikeli olduğunu arz ederler ve bunun üzerine Kayseri Valisi Celaledin Kayser'in Sultan'a sunduğu, ittifakları birbirinden ayırma planı kabul edilir ve Celaledin, kıymetli hediyelerle birlikte Ermeni kontunun karargâhına gitmiştir. O, İlk olarak, kontu ittifaktan ayırmaya çalışacaktır. Neticede kont ile aralarında sağlam dostluk bulunmaktadır. Ermeni kontunun huzuruna varan Celaledin, bu ittifakta taraf olmasının ona bir yararı olmayacağını ve bu tehlikenin dışında kalarak kendisini ve ülkesini korumasının faydalı olacağını söylemiştir¹⁵⁹.

2.4.2.1. Leon'un İzzeddin Keykâvus'a Yeminnâme (sevgendnâme) Göndermesi

Celaledin, Kont Leon'a 12 bin Mısır dinarı verir ve ittifaktan ayrılırsa 12 bin mud¹⁶⁰ buğday da gönderileceğini söyler. İbn Bîbî'nin anlatımından hareketle, Ermeni kontu güvendiği birinin, Sultan'ın yanına giderek bu konuda kendisine bir yeminnâme getirmesi durumunda, bu vaatlere inanacağını belirtmiştir. Bunun üzerine Celaledin, önce Kont Leon'un sözleşme yapıp ittifaktan ayrılacağına dair yeminnâme (sevgendnâme) yazılmasını ve kendisiyle birlikte bir elçiyle sultana ulaştırmasını söylemiştir¹⁶¹.

İbn Bîbî'nin anlattığına bakılırsa, Kont Leon yeminnâme yazarak Sultan'a göndermiştir. Belgede şu ifadelerin geçtiğinden bahsedilmiştir: Ermeni kontu, Sultana, yöneticiliği sırasında Kont'un beldelerine zarar vermezse, yine Sultan'ın askerleri Kont'un ülkesine girmezse, Celaledin'in sözlerine uyarsa ve bunlar, ahidnâme ile tasdiklenerek gönderilirse ittifaktan ayrılacağını yazmıştır¹⁶². Görüldüğü gibi Ermeni kontu ahidnâme gönderilmesini isteyerek, Sultan'ın vaatlerini resmileştirmeyi amaçlamıştır. Ayrıca güvendiği adamlarından birini hem kendi

¹⁵⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.144.

¹⁵⁹ Salim Koca, **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, TTK , Ankara 1997, s.23.

¹⁶⁰ 1 mud: 100 veya 120 kg

¹⁶¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.146.

¹⁶² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.146.

yeminnâmesini götürmesi ve hem de Sultan'ın yeminnâmesini getirmesi için görevlendirmiştir.

2.4.2.2. İzzeddin Keykâvus'un Leon'a Ahidnâme Göndermesi

Sultan, Ermeni kontu tarafından gönderilen yeminnâmeyi alınca kontun isteği üzerine, kendisi de bir ahidnâme yazmıştır. Bu ahidnâmeyi gönderilen elçi ile kontu göndermiştir. Bunun üzerine Ermeni kontu, Alaaddin ile yaptığı ittifaktan vazgeçip ülkesine dönmüştür. Bahsedilen bu ahidnâme sayesinde Alaaddin'in ittifakı parçalanmış ve Ankara'ya çekilmiştir¹⁶³.

2.4.3. Konya'da Önceki Hakların Yenilenmesine Dair Menşur

İbn Bîbî'den nakledilen bilgilere göre, Sultan İzzeddin, Kayseri'de işleri yoluna koyduktan sonra Başkent Konya'ya hareket etmiştir ve Konya'da ihtişamlı bir törenle karşılanmıştır. Devlet büyükleri, İzzeddin'in huzuruna gelerek bağlılıklarını bildirmişlerdir. Sultan da saltanat hukukuna göre Konya'nın itibarlı kimseleriyle ileri gelenlerinin emlak ve ikta menşurlarını yenilemiştir¹⁶⁴.

2.4.4. Abbasi Halifesi Nasır Lidinillah'tan Gelen Saltanat Menşuru

Sultan İzzeddin otoritesini güçlendirmek amacıyla Halife'ye elçi olarak Şeyh Meceddin İshak'ı göndermiştir. Elçi ile birlikte Halife'ye hediyeler göndererek fütüvvet şalvarı istemiştir. Bu isteğinin amacı hem Halife ile ilişkileri güçlendirmek hem de Halife'nin kurduğu Fütüvvet teşkilatına girmektir. Halife, Sultan'ın isteği üzerine Meceddin İshak ile Fütüvvetnâme göndermiştir. İbn Bîbî, Fütüvvetnâme metnini kaydetmiştir. Bu belge 1212 tarihlidir. Bize kadar gelmiş olan saltanat menşurunda Halife, İzzeddin Keykâvus'a çeşitli unvanlarla hitap etmiştir. Meceddin İshak'ın gelişinden bahsetmiş, Sultan'ı Fütüvvet teşkilatına aldığını bildirmiş ve teşkilatın şartları anlatılmıştır. Saltanat menşurunun yanında kıymetli eşyalar ve fütüvvet şalvarı, Mecedtin İshak ile gönderilmiştir¹⁶⁵.

İbn Bîbî, elçi olarak sadece Meceddin İshak'tan bahsetmektedir. Osman Turan ise Halife'nin Meceddin İshak ile birlikte elçi gönderdiğinden bahseder fakat ismini zikretmez¹⁶⁶. Emine Uyumaz, Halife'nin elçisinin kim olduğunu söylemektedir. Verdiği bilgilere göre; Halife, fütüvvetnâme ile birlikte tören

¹⁶³ İbn Bîbî, a.g.e.,s.146-147.

¹⁶⁴ İbn Bîbî, a.g.e.,s.148.

¹⁶⁵ İbn Bîbî, a.g.e., s.183-187.

¹⁶⁶ Turan, Türkiye, s.320.

yapılması için elçi olarak Şihabeddin Ebu Hafs Ömer el-Sühreverdi'yi Sultan'a göndermiştir¹⁶⁷.

2.4.5. İznik İmparatoru Theodor Laskaris İle Yapılan Anlaşma

Sultan tahta oturunca ilk işlerinden birisi de elçileri kabul etmek olmuştur. İbn Bîbî'nin verdiği bilgilere göre; I.Gıyâseddin Keyhüsrev'in Laskaris ile yaptığı Alaşehir Savaşı'nda vefât etmesi üzerine, oğlu İzzeddin tahta geçmiştir. Sultan İzzeddin, babasının intikamını almak için harekete geçebileceği düşüncesi üzerine endişelenen Laskaris, Alaşehir Savaşı'nda esir düşen Seyfeddin Ayaba ve Selçuklu emirlerini serbest bırakmıştır. Laskaris hem Sultan'ı tebrik etmek hem de barış görüşmeleri için çeşitli hediyelerle birlikte elçilik heyeti göndermiştir¹⁶⁸. Sultan, Laskaris'in barış teklifini kabul etmiş ve çeşitli hediyelerle birlikte Konya'da hazırlattığı muahedenâmeyi imzalatması için Seyfeddin Ayaba'yı görevlendirmiştir. 1213'de, görevini yerine getiren Seyfeddin Ayaba, ülkesine dönmüştür¹⁶⁹.

2.4.6. Ankara Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

Devlet işlerini yoluna koyan Sultan İzzeddin, Ankara'ya sığınan Alaaddin Keykubad'ı itaat altına almak istemektedir. Ankara'nın alınması, Sultan'ın öncelikli işidir. İbn Bîbî'nin bu konudaki kayıtları; “ *Sultan, emirlere, subaşılara (ser-leşker) taraflarına ve asker bulunduranlara (leşker-keş) fermanlar gönderince ...*” şeklindedir. Sultan'ın emrine uyan emirler ve subaşılar, Konya önünde toplanmışlardır. Sultan ordusu ile Ankara'ya doğru harekete geçmiştir¹⁷⁰.

2.4.7. Alâeddin Keykubad'ın Adamlarına ve Ankara Halkına Dokunulmayacağına Dair Ahidnâme

Sultan, Ankara'da muhasaraya başlamıştır. Ankara Kalesi'nin alınması zor gözükmemektedir ancak muhasaranın uzaması ve Alaaddin'in dışarı ile irtibatının kesilmesi üzerine kale halkı sıkıntıya düşmüştür. Bunun üzerine şehir ileri gelenleri toplanıp, teslim olma kararı almışlardır. Bu karara uymak zorunda kalan Alaaddin, kendinin ve kale halkının canına dokunulmaması şartıyla Sultan ile anlaşma yoluna

---

¹⁶⁷ Uyumaz, **Elçiler**, s.51.

¹⁶⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.160-161.

¹⁶⁹ Turan, **Türkiye**, s.322.

¹⁷⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.162.

gitmiştir. Bu konuda İbn Bîbî şu bilgileri aktarır; “ *Sultan o konuda yemin ettikten sonra mübarek eliyle ahidnâmeler yazdı ve onları gelen haberciye teslim etti*”¹⁷¹.

Görüldüğü üzere Sultan yemin ederek Alaaddin’in şartlarını 1213 tarihli ahidnâmede belirtmiştir. Sonucunda ise Ankara teslim alınmış, Melik Alaaddin Minşar¹⁷² Kalesi’ne hapsedilmiştir¹⁷³.

2.4.8. Ankara’daki Ayanlar ve Saygın Kişiler için Çıkarılan Fermanlar

Ankara’ya giren Sultan İzzeddin, törenle karşılanmıştır. Bu şehrin saygın kişileri, Sultan’ın huzuruna gelip af dilemişler; Sultan ise bu kişileri affetmiş, makam ve mevkilerine göre hediyeler vermiştir. Ferman ve menşurlar yazmıştır. Bu fermanların, önceki haklarının yenilenmesi ile ikta ve mülk konularında olduğu kuvvetle muhtemeldir¹⁷⁴.

2.4.9. Sinop Tarafı Uç Komutanlarının İzzeddin’e Yazdıkları Mektup

İbn Bîbî verdiği bilgilere göre; uç komutanları, Sultan İzzeddin’e mektup göndererek Trabzon Rum İmparatoru Kir Aleksios’un, Sultan’ın topraklarında karışıklık çıkardığından bahsetmişlerdir. Ayrıca İbn Bîbî, “ *...sınır muhafızlarından haberciler Sultan’a mühürlü bir mektup getirdiler*” diyerek tehlikeden Sultan’ı haberdar etmişlerdir. Mühürlü olması, bu mektubun, Sultan’a özel gönderilmiş, gizli bir belge olduğunu düşündürmektedir. Çünkü Sultan, ertesi gün özel toplantı yaparak devlet büyüklerinin ve komutanlarının huzurunda bu mektuptan bahsetmiş, onları haberdâr etmiştir¹⁷⁵.

2.4.10. Sultan İzzeddin’in Sinop Halkına Gönderdiği Yemin Mektubu (Ahidnâme)

Sultan, hazırlıklarını tamamlayıp Sinop tarafına hareket etmiştir. Trabzon Rum İmparatoru esir alınmış ve Türk-İslam âdetleri gereğince Sinop halkına çağrıda bulunularak şehri teslim etmeleri karşılığında canlarına, kültür ve inançlarına dokunulmayacağı, elçiler aracılığıyla bildirilmiştir. Halk, şehri bir süre müdafaa etmek istemiş ancak kendilerine gelen yardımların kesilmesi üzerine, belirli şartlar karşılığında şehri teslim edeceklerini bildirmişlerdir. İbn Bîbî’nin naklettiklerine göre;

¹⁷¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.165-167.

¹⁷² Malatya yakınlarında bir kaledir.

¹⁷³ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz: Salim Koca, **a.g.e.**, s.27-28.

¹⁷⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.165; Turan, **Türkiye**, s.323.

¹⁷⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.175-176.

Sultan, yemin mektubu hazırlatarak şehir halkına göndermiştir. Mektupta şu bilgiler yer almaktadır: Tekfur Kir Aleksios'un canına ve malına zarar gelmeyecek, şehirde bulunanların canlarına ve mallarına da zarar gelmeyecek, onlara istedikleri yerde oturma izni verilecek, Tekfur, Sultan'a itaat edip haraç vermeye devam ederse, belirlenen miktarda hazineye vergi ve lazım geldikçe orduya asker gönderirse, Sinop ve halkından başka bütün Canik bölgesini Tekfur'un idaresine bırakacaktır. Sinop halkının isteği üzerine yazılan yemin mektubu (sevgendnâme) elçiler vasıtasıyla şehre götürülmüştür¹⁷⁶.

2.4.11. Sultan İzzeddin ile Kir Alexios Arasında İmzalanan Anlaşma

Sinop'u alan Sultan, eğlenceler düzenledikten sonra Tekfur'dan ahid ve söz istemiştir. İbn Bîbî'nin verdiği bilgilere göre; Tekfur Notaran, Divan-ı Saltanat memurlarının hazırlayacakları "*ahitnâmeye uyacağına diliyle de yemin ederek*" ifadesini kaydetmiş ve anlaşma metninin içeriğini aktarmıştır¹⁷⁷. Memurların hazırladığı ahitnâmeye göre;

- İmparatorun canı bağışlanacak,
- Sinop'un dışındaki Canik bölgesi, İmparator ve çocuklarının idaresine bırakılacak,
- Sultan'ın hazinesine her yıl 10.000 dinar (altın), 500 at, 2.000 sığır, 10.000 koyun ve 50 yük çeşitli hediye vergi olarak gönderilecek¹⁷⁸,
- Sultan'ın yardım istemesi durumunda, imkânlar ölçüsünde 200 mızraklı bir birlik gönderilecektir¹⁷⁹.

1214 tarihli anlaşma kabul edilip imzalanmıştır. İki tarafın devlet büyükleri, anlaşmaya şahitlik etmiştir. Selçuklu'da kalacak olan anlaşma metni, hazineye gönderilmiştir¹⁸⁰. Resmi vesikaların devlet arşivine gönderilmesi ve orada muhafaza edilmesi çok mühim bir kayıttır. Özellikle yükseliş devri olarak nitelendirdiğimiz bu dönemde, Selçuklular'ın giderek daha da kurumsal hale geldiğini göstermektedir.

¹⁷⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.179-180.

¹⁷⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.181.

¹⁷⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.181.

¹⁷⁹ Koca, **a.g.e.**, s.78.

¹⁸⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.181.

2.4.12. Antalya Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

Antalya'daki Rumlar, bir gece Türk idarecilerini ve Türk halkını kadın-erkek, genç- yaşlı demeden öldürerek şehri ele geçirmişlerdir. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; haberi alan Sultan, ülkenin her tarafına *fermanlar* göndererek beylere ve askerlere Konya Ovası'nda toplanmalarını emretmiştir¹⁸¹.

2.4.13. Antalya'nın Fethi Sonrası Yapılan Birkaç Düzenleme

- Sultan, Antalya subaşılığına, kanunları, âdetleri ve halkın dilini bilen Mübarizeddin Ertokuş'u tayin etmiştir.
- Ölenlerin mallarının bir kısmı Divan defterine yazılıp hazineye aktarılmış, bir kısmı da beylerin ve askerlerin iktalarına katılmıştır¹⁸².

2.4.14. Antalya'nın Fethinin Ardından Sultan'ın Fetihnâmeler Göndermesi

Sultan, Antalya'nın fethini, fetihnâmeler ve hediyelerle birlikte komşu ülkelere bildirmiştir¹⁸³. Osman Turan'ın verdiği bilgilere göre; 1216 tarihinde Halep hükümdarı Melik Zahir'e ve İsmaili hükümdarı Celaledin Nev-Müslüman'a gönderilen fetihnâmelerdir. Osman Turan, Celaledin'e gönderilen fetihnâmenin günümüze kadar geldiğinden bahsetmektedir. Hatta Turan;“ *miras hakkı olan Antalya'nın nez'ledilmesi üzerine gasp olunmuş hanenin geri alınması*” amacıyla hareket edildiğini söyleyerek, fetihnâmenin içeriğinden örnekler vermektedir¹⁸⁴. Sultan, bahsi geçen fetihnâme ile birlikte Şemseddin Muhammed'i elçi olarak göndermiştir¹⁸⁵.

2.4.15 Ermeniler Üzerine Yapılacak Sefer İçin Asker Toplanmasına Dair Ferman

Ferman, Sultan İzzeddin'in güney kara ticaret yolunu açmak hedefi üzerinedir. Bunun için de öncelikli olarak bu bölgelerdeki Ermeni tehdidini ortadan kaldırması gerekmektedir. Bu planı doğrultusunda Kayseri'ye hareket ederek çevre vilayetlerdeki emirlere *ferman* göndererek askerleriyle birlikte Yabanlu Pazarı'na¹⁸⁶ gelmelerini

¹⁸¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.170.

¹⁸² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.174.

¹⁸³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.174.

¹⁸⁴ Turan, **Türkiye**, s.31.

¹⁸⁵ Turan, **Vesikalar**, s.108.

¹⁸⁶ Anadolu'nun 13. Yy'da en büyük fuarı niteliğindedir. Pazarören'de olduğu ileri sürülmektedir.

emretmiştir. Sultan'ın fermanı üzerine emirler ve subaşılar Yabanlu Pazarı'nın etrafında toplanmışlardır¹⁸⁷.

2.4.16. Hancin (Çinçin) Kalesi'nde Oturan Halka, Sultan Tarafından Verilen Ferman

Ermeni topraklarına giren Sultan, Ermeni kalelerinin en sağlamı olan Hancin Kalesi'ni kuşatma altına almıştır. Sultan, kaleyi sarınca halkın teslim olmaktan başka çaresi kalmamıştır. Halk canlarına, ailelerine ve çocuklarına dokunulmayacağı şartıyla Sultan'dan aman dilemişlerdir. İbn Bîbî; “ *o konuda bir ferman kaleme alındı*” bilgisini verir. Sultan'ın 1216 tarihli fermanıyla kale teslim alınmış ve Kancin Kalesi'ne hareket edilmiştir¹⁸⁸.

2.4.17. Ermenilere Karşı Kazanılan Zaferin Ardından Verilen Menşur

Sultan İzzeddin, Ermeni zaferinin ardından Kayseri'ye dönmüştür. İbn Bîbî'nin naklettiklerine göre; âdet üzere savaşta yararlık göstermiş emir ve askerlerin iktalarını artırmak adına menşurlar yazılmıştır. Menşurlarını alan beyler, Sultan'ın izni ile yurtlarına dönmüşlerdir¹⁸⁹.

2.4.18. Ermeni Kralı Leon'un Barış Talebi

2.4.18.1. Sultan İzzeddin'e Gönderilen Mektup

Sultan'ın Kayseri'ye dönüşünün ardından, Kral Leon, barış istemek ve Sultan'a bağlılığını bildirmek maksadıyla hediyelerle birlikte bir elçi göndermiş ve Sultan'a bir mektup¹⁹⁰ yazmıştır. Mektupta Sultan'dan özer dilemiştir ve cezasını çektiğini, Sultan'ın merhametine sığındığını ifade etmiştir. Sis (Kozan) vilayetinin kendisine bırakılmasını, bu takdirde onun itaatine girmek istediğini belirtmiştir. Ayrıca donanımlı 500 asker, çeşitli hediyeler, yıllık haracı da artıracığını mektubunda yazıp elçi ile Sultan'a göndermiştir¹⁹¹.

2.4.18.2. Kral Leon İle Sultan İzzeddin Arasında Yapılan Anlaşma

İbn Bîbî'den edinilen bilgilere göre; Sultan ile yapılan barış görüşmelerinde, Ermeni Kralı'nın Sultan'ın hazinesine her yıl 20 bin dinar (altın) vergi ve çeşitli

¹⁸⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.190; Koca, **a.g.e.**, s.40.

¹⁸⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.192.

¹⁸⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.195.

¹⁹⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz; Mehmet Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, TTK, Ankara 2007, s.171.

¹⁹¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.197; Uyumaz, **Elçiler**, s.56.

hediyeler göndermesi kararlaştırılmıştır. Ayrıca geçen yılın ödenmemiş haracının Ermeni Kralı'nın elçisi ve tahsildârla birlikte gönderilmesi alınan kararlar arasındadır¹⁹². İbn Bîbî'ye ek olarak Salim Koca da şunları bildirmektedir; 1218 tarihli anlaşmanın maddelerinden biri, Ermeni komutanlarının serbest bırakılmasına karşılık Kral Leon'un, Ulukışla, İsovra Çayı ve Lozad (Lauzad) Geçidini Sultan'a verecek olmasıdır. Kral, bağlılık hususunda çok titiz davranılmasını vurgulamıştır¹⁹³.

2.4.19. Sis (Kozan) Vilayeti'nin Kral Leon'a Verilmesine Dair Menşur ve Ferman

Sultan ile Kral Leon arasında yapılan anlaşma uyarınca Sis (Kozan) vilayeti Kral Leon'a verilmiştir ve Kral Leon'un mektubuna cevap olarak Sultan tarafından ferman yazılmıştır. Sis'in mülkiyetinin Leon'a verildiğine dair hazırlanan yeni menşuru götürmek ve geçen yıla ait haracı tahsil etmek için Emir-i Devat olan Sahib Ziyaeddin Kara Arslan görevlendirilmiştir. Selçuklu elçisinin götürdüğü ferman ve menşur, Leon tarafından şahitlerin huzurunda okutulmuştur¹⁹⁴.

Burada bahsi geçen önemli bir konu da Emir-i Devat adıyla bilinen, divanda vezaret alameti olan diviti taşıyan ve gizli evrakları yazıp muhafaza eden memur hakkındaki kayıttır. Vezirin de devat-dârı bulunmaktadır ve bu memur, divan günlerinde vezirlik alametini vezirin önüne koymakta ve vezirin özel memurlarından olmakla birlikte gizli yazıları da yazmaktadır¹⁹⁵.

2.4.20. Kral Leon'un Sultan'a Gönderdiği Anlaşma

Sahib Ziyaeddin, Sultan'ın imzaladığı anlaşma metnini Kral Leon'a getirmiştir. Kral, Ziyaeddin'in hazırladığı müsveddeye göre yemin etmiş ve anlaşmanın aynı maddeleri tekrar yazılarak karşılıklı imzalanmıştır. Kral, anlaşma gereğince 10 bin dinar geçen senenin haracı, 10 bin dinar da ilk altı ay için olmak üzere toplamda 20 bin dinar vergiyi, elçi Ziyaeddin'e teslim etmiştir. Ülkesine dönen Ziyaeddin, Kral'ın gönderdiği haraçları, hediyeleri ve anlaşma metnini Sultan'a takdim etmiştir. Sultan anlaşmaya göre esir bulunan Ermenileri elçilerle ülkelerine göndermiştir¹⁹⁶.

---

¹⁹² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.197.

¹⁹³ Salim Koca, **a.g.e.**, s.46.

¹⁹⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.197.

¹⁹⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.197, dipnot. 497; İbn Bîbî, **a.g.e.**, s. 220, dipnot, 520.

¹⁹⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.197; Koca, **a.g.e.**, s.46; Mehmet Ersan, **Ermeniler**, s.172.

2.4.21. Sultan'ın Evlilik Akdi için Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah'a Gönderdiği Mektup

Sultan, evlenmeye karar verdiğinde devlet büyükleri Erzincan Meliki Fahreddin Behramşah'ın kızı Selçuki Hatun ile evlenmesini uygun bulmuşlardır. Sultan bu konuda mektup yazarak, mektupla birlikte elçilik heyetini türlü hediyelerle Melik Fahreddin'e göndermiştir. İbn Bîbî, Sultan'ın elçilerini karşılayan Melik için mektupta şu ifadelerin geçtiğinden bahsederek; “ *Melik de öpüp başına koyduktan sonra onu ayakta okudu* ” demektedir¹⁹⁷.

Görüldüğü üzere Sultan'ın izdivaç talebini sevinçle karşılayan Melik Fahreddin, Sultan'ın emrine uyacağına dair, cevaben bir mektup yazmıştır. Mektubu mühürleyerek elçi ile birlikte Sultan'a göndermiştir¹⁹⁸.

2.4.22. Sultan İzzeddin ile Sümeysat Hükümdarı Melik Efdal Arasında Yapılan Anlaşma

İbnü'l Esîr'in kayıtlarına göre Sultan, Halep'e hâkim olmak istemektedir. Devlet erkânı Sultan'a görüşlerini bildirerek bu defa, Melik Efdal'dan faydalanabileceklerini söylemişlerdir. Bu durum üzerine Sultan, Melik Efdal'i yanına çağırarak Halep'i fethederlerse, orayı, Melik Efdal'e vereceğini, kendisinin de sultanın itaatine girmesi ve hutbeyi onun adına okutmasını söylemiştir. Halep alındıktan sonra El-Cezire'ye gidecekler, Harran, Ruha, Adana, Maraş ve çevresinde ele geçirecekleri yerler, Sultan'a vereceklerdir. Bu kararları kabul eden Melik Efdal ile sultan arasında anlaşma yapılmış ve yapılan anlaşmaya sadık kalacaklarına dair karşılıklı yemin edilmiştir¹⁹⁹.

2.4.23. Haleb Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

Haleb Hükümdarı Melik Zahir'in ölümü üzerine yerine, küçük yaştaki oğlu tahta geçmiştir. Bu durumdan faydalanmak isteyen komşu ülkeler ise Haleb için planlar yapmaktadırlar. Sultan İzzeddin'in amacı da, Halep üzerinden Kuzey Suriye'yi fethetmek ve hâkimiyetini doğuya ve batıya doğru yaymaktır. Bu amaç doğrultusunda Salahaddin Eyyubi'nin oğlu Melik Efdal'le anlaşarak Urfa ve Harran vilayetlerini Sultan alacaktır. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; Sultan, Maraş sahibi Emir

¹⁹⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.200.

¹⁹⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.200.

¹⁹⁹ İbnü'l Esîr, **El Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**, (Çev. Ahmet Ağırakça, Abdülkerim Özyayın), C.XII, Bahar Yay. İstanbul 1987, s.306-307.

Nusreteddin'e *ferman* göndererek ordusunun o tarafa geldiğini ve gerekli tedbirleri almasını emretmiştir. Malatya ve Sivas emirleriyle uç beylerine ve Yabanlu Ovası'ndaki beylere, emirlere de *ferman* göndererek Elbistan ovasında hazır olmalarını emretmiştir²⁰⁰.

2.4.24. Amid Hükümdarı Nasirüddin Mahmud, Muzafferiddin Gök-böri ve Sultan İzzeddin Arasında Yapılan İttifak

Erbil Hükümdarı Muzafferiddin Gök-böri, komşu hükümdarlara mektuplar yazarak, Melik Eşref'in artan baskısını hatırlatmaktadır. Siyasi politika gereği Melik Eşref'e karşı bir ittifak kurulmalıdır. İbnü'l Esîr'in kaydettiği bilgilere göre; Muzafferiddin'in girişimiyle Nasuriddin Mahmud, Muzafferiddin Gök-böri ve Sultan İzzeddin arasında ittifak kurulmuştur. Hutbe ve sikke Sultan'ın adına çevrilmiştir ve adı zikredilen hükümdarlar, Sultan İzzeddin'in itaatine girmişlerdir²⁰¹.

2.4.25. Raban Halkına Verilen Aman Fermanı

Sultan Merzban, Raban ve Tell-başir Kalelerini fethetmek için harekete geçmiştir. Raban halkı, Sultan'ın ordusuyla geldiğini görünce korkuya kapılmışlar ve Sultan'dan aman dilemişlerdir. İbn Bîbî'nin verdiği bilgilere göre; "*saltanat divanından onlar için bir aman fermanı yazdılar. O fermanı mübarek armyyla (tevki) süsleyerek onlara gönderdiler*". Aman fermanı, kale ileri gelenlerine verilmiş ve onlar da fermanı okuduktan sonra kaleyi teslim etmişlerdir²⁰². Görüldüğü üzere, İbn Bîbî ferman metnine, Sultan'ın tuğrasının çekildiğinden bahseder. Sultan, sefere çıktığı zaman, yanında resmi belgelerin hazırlanması için bu işle ilgilenen memur bulundurmaktadır.

2.4.26. Tell-başir Kalesinin Teslim Alınması Hususunda Yazılan Resmi Belgeler

2.4.26.1. Menşur

Tell-başir üzerine harekete geçen Sultan, kalenin idarecisi Melik Bedreddin Dildirim'in savunmasıyla karşılaşmıştır. Çok geçmeden kale halkı bu savunmanın fayda sağlamayacağını Melik'e söyleyerek Sultan'dan aman isteyeceklerini bildirirler. Bu durum üzerine Melik Bedreddin, Sultan'a elçi göndererek kendisine ikta verilirse

²⁰⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.210.

²⁰¹ İbnü'l Esîr, **a.g.e.**, s.300.

²⁰² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.212.

kalenin teslim edileceğini bildirmiştir²⁰³. İbn Bîbî burada bir belgeden bahsetmese bile Melik'in gönderdiği elçilerin elinde yazılı bir belge olduğu muhakkaktır.

Sultan, kalenin teslimi karşılığında Melik Bedreddin'e Huni vilayetini iktâ olarak vermiştir. İbn Bîbî'nin kaydına göre; “o konuda menşur ve yemin mektubu (sevğendnâme) yazıldı”. Sonra elçiler bu kararı kale halkına bildirmişlerdir²⁰⁴.

2.4.26.2. Ferman

Tell-başır Kalesi teslim alınınca, orada çok sayıda zahire ve silah da ele geçirilmiştir. Sultan, Malatya ve Elbistan vilayetlerinin memurlarına *fermanlar* yazdırmış ve 200 adet araba göndermelerini istemiştir²⁰⁵.

2.4.27. Sultan İzzeddin ile Kıbrıs Kralı Hugues Arasında Mektuplaşmalar

Selçuklu ile Kıbrıs arasındaki ilişkiler I.İzzeddin Keykâvus zamanında gelişmiştir. İki ülke arasında 6 adet resmi mektuplaşma gerçekleşmiştir. Bunlardan ilk ilki, Sultan'dan Kral'a giden mektup; üçüncü, Kral Hugues tarafından Sultan'a gönderilen; dördüncü, Sultan'ın Konya'daki baş danışmanına; beşinci, Sultan'ın Kral Hugues'e cevaben yazdığı mektuplardır. İki hükümdar arasındaki gelip giden mektupların sayısı daha fazladır fakat özellikle de Sultan'a ait mektupların kaybolduğu anlaşılmaktadır²⁰⁶. Mevcut olan bu mektuplar aşağıda verilmiştir.

Bahsi geçen mektuplardan 5 tanesi kaydedilmiştir. Fakat Sultan'ın görüşmeleri başlatmak üzere yazdığı mektup kaybolmuştur. Kaydedilen mektuplar, Yunanca yazılmıştır. Sultan'a ait olan mektupların başında Tuğra makamında, Arapça yazılmış “*Sultan*” kelimesi yer almaktadır. Vakfiye, temliknâme, ferman gibi Arapça yazılı resmi belgelerde, Anadolu Selçuklu Sultanları bu tuğrayı kullanmışlardır²⁰⁷. Bu durumu destekler nitelikteki kayıt ise Sultan'ın Kral'a gönderdiği 1216 tarihli mektupta “*parafe edilmiştir*” ifadesinin kullanılmasıdır²⁰⁸.

2.4.27.1. Sultan Tarafından Kral'a Gönderilen Mektup

İki devlet arasındaki resmi ilişkilerin tekrar kurulmasını sağlayan girişimi Sultan başlatmıştır. Fakat bu mektup mevcut değildir. İlk mektup, iki devlet

²⁰³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.212; Claude Cahen, **a.g.e.**, s.42-43.

²⁰⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.212.

²⁰⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.213; Koca, **a.g.e.**, s.55.

²⁰⁶ Koca, **a.g.e.**, s.66.

²⁰⁷ Turan, **Türkiye**, s.324, dipnot.80.

²⁰⁸ Koca, **a.g.e.**, s.70.

arasındaki ticaret yollarının güvenliğini isteyen Hükümdar Sultan İzzeddin'e aittir. Kral Hugues bu teklifi beğenmiş ve mektuba cevaben 1214 tarihli mektubu kaleme almıştır²⁰⁹.

2.4.27.2. Kral Tarafından Sultan'a Gönderilen Mektup (Ocak 1214)

Kral bu mektupta, özetle, Sultan'ın elçisini ve mektubunu kabul ettiğini ifade eder. İki devlet arasında 6 yıldan beri dostluk anlaşmasının varlığını hatırlatır ve vesikaların yeminli altın mühürle onaylandığını belirtir. Ayrıca Sultan'dan bütün tüccar ve gemicilerin, karşılıklı olarak iki ülkeye giriş çıkış serbestisinin onayladığını içeren bir mektup bildirmesini istemiştir²¹⁰.

2.4.27.3. Kral'dan Konya Emiri'ne Gönderilen Mektup

Kral, bu mektubu, Konya Emiri ve sarayın baş danışmanı (Amiras) olarak belirttiği dostuna göndermiştir. Gönderdiği elçiyi, iyi bir şekilde ağırlayıp Sultan'ın huzuruna çıkarmasını istemiştir. Mektubun içeriği genel olarak dostane duygular ve hürmet içeren sözlerden oluşmaktadır. Ülkesine giden tüccarların serbestçe geleceklerinin teminatını da vermiştir²¹¹.

2.4.27.4. Kral'dan Sultan'a Gönderilen Yeminli Dostluk Mektubu (19 Temmuz 1216)

Bu mektupta Kral, imkânı oldukça Sultan İzzeddin tarafından gösterilen dostluğa “ *üç yıl müddetle riayet edeceğime yemin ederim* ” diyerek, Sultan'dan ahitnâmelerin ve dostluk göstergesinin takviyesini istemektedir. İki ülke arasındaki deniz ve kara ticaretinin serbestisi vurgulanmıştır. Anlaşma maddelerine yenisi eklenerek, Sultan'ın hâkimiyetindeki, korsanların ele geçirdikleri geminin, Krallık'a bağlı sahile getirilmesi; yok bu olmazsa, batırılması durumunda, geminin, Kral'a ait olması ancak insanların ve eşyaların da Sultan'a verilmesi kararlaştırılmıştır. Kral'ın sahilinde, fırtınadan dolayı geminin kaza yapması durumunda, eşyaların ve insanların Krallık'a ait olacağı, eğer Sultan'ın ülkesinde böyle bir durum olursa da Selçuklu hukukuna tabii olacağı ifade edilmiştir²¹².

²⁰⁹ Turan, **Vesikalar**, s.111; Salim Koca, **a.g.e.**, s.70.

²¹⁰ Turan, **Vesikalar**, s.113.

²¹¹ Koca, **a.g.e.**, s.67.

²¹² Turan, **Vesikalar**, s.113; Salim Koca, **a.g.e.**, s.68.

2.4.27.5. Kral'dan Sultan'a Gönderilen Mektup

Bu mektubun bazı bölümleri eksiktir. Kral tarafından, âdet üzere, mektuba, Sultan'a övgülerle giriş yapılmıştır ve Sultan'ın dostluğu sayesinde devletinin güvende olduğu vurgulanmıştır²¹³.

2.4.27.6. Sultan Tarafından Kral'a Gönderilen Mektup (Eylül 1216)

Kral Hugues'in elçisi yeminli mektupları Sultan'a getirmiştir. Sultan, kendi devletinin de yemin ettiğinden bahsetmiş ve iki ülke arasındaki dostluğu vurgulamıştır. Bu dostluk vesilesiyle kararlaştırılan maddelerin teyit ve takviyesinin yapılması amaçlanmıştır. "*Sultanlık Devleti tarafından işbu vesika 1216 yılında parafe edilmiştir*"²¹⁴, ifadesi de bunu doğrulamaktadır. Sultan, anlaşma belgesini adının baş harflerini veya Sultan unvanını kullanarak imzaladığını belirtmiştir. Aşağıda anlaşmanın maddeleri verilmiştir.

2.4.28. Kral Hugues ile Sultan İzzeddin Arasında Yapılan Anlaşma

Sultan ile Kral'ın karşılıklı mektuplarından sonra varılan 1216 tarihli anlaşmaya göre;

- İki ülke tüccarları ve gemileri hâkimiyetleri altındaki bölgelerden serbestçe geçebilecektir, sadece belirlenen miktarda gümrük vergisi alınacaktır ki, bu oran %2 veya %3 olacaktır,
- İki ülke sahillerinde meydana gelen fırtınada kazaya uğramış gemilerin tüccar ve malları kendi ülkelerine gönderilecektir,
- Korsanlar tarafından ele geçirilmiş tüccar gemileri, sahiline çıkarılan ülke tarafından gemi içindeki insanlarla birlikte ülkelerine iade edilecektir,
- Ülke sınırları içinde ölen tüccarların malları kendi ülkesine gönderilecektir,
- İki ülke anlaşmaya 3 yıl süreyle uymak zorundadır²¹⁵.

Nitekim I. Gıyâseddin döneminde, Antalya'nın fethinden sonra Kıbrıs Krallığı ile Selçuklular arasında yapılan ticaret anlaşması, I. İzzeddin Keykâvus döneminde de

²¹³ Koca, a.g.e., s.69.

²¹⁴ Koca, a.g.e., s.70.

²¹⁵ Turan, **Vesikalar**, s.114; Salim Koca, a.g.e., s.70-71.

yapılmıştır. Bu sayede iki devlet arasında yakın ilişkiler kurulmuş ve yukarıda zikredilen anlaşma yapılmıştır²¹⁶.

2.5. I. ALÂEDDİN KEYKUBAD (1220-1237)

1220 tarihinde tahta geçen I.Alâeddin Keykubad dönemi, Anadolu Selçuklularının fikri hareketliliği ve ülkenin ekonomik durumu bakımından en parlak devresidir. Sultan Alâeddin'in, güçlü devlet idareciliğinin yanısıra ibadetlerini yerine getiren samimi bir Müslüman olduğu söylenmektedir²¹⁷. Sultan'ın güzel huylarını anlatan İbn Bîbî, abdest almadan ferman (tevki) imzalamadığından bahseder²¹⁸. Bu dönemle alakalı olduğu tespit edilen 47 adet resmi vesika incelenmiştir. Bunlar; 16 adet mektup, 14 adet ferman, 6 adet menşur, 6 adet anlaşma, 4 adet ahidnâme, 2 adet tayin, 2 adet fetihnâme, 2 adet müjde mektubu (beşaretnâme), aman, berat ve yarlık metinleridir.

2.5.1. Seyfeddin Ayaba'ya Verilen Ahidnâme (kitab-ı eman)

Sultan İzzeddin'in ölümü üzerine, Çaşnigir Seyfeddin Ayaba, Pervane Şerefeddin Muhammed, Mübarizeddin Çavlı, Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah, Emir-i Ahur Zeyneddin Başara, Sahip Mecdeddin Ebu Bekir, Şemseddin Hamza, Nizameddin Ahmed, Münşi-i has Sahip Şemseddin aralarında anlaşarak Malatya'da bulunan I.Alâeddin Keykubad'ın sultan olmasını kararlaştırmışlardır. Bu durum üzerine Seyfeddin Ayaba müjde haberini kendisi vermek, bu sayede de aman dilemek istemiştir. Çünkü İzzeddin'in devrinde, Melik Alâeddin'i Ankara'dan Malatya'ya hapsedilmek üzere kendisi götürmüştür. Seyfeddin, kaleye varınca, Sultan İzzeddin'in vefat ettiğini ve geliş amacını bildirmiştir. Melik, durumundan memnun kalarak Seyfeddin'e vaatlerde bulunmuştur. Seyfeddin ise Sultan'dan diliyle yemin etmesini ve güzel yazısıyla sözlerini kaleme almasını istemiştir²¹⁹.

İbn Bîbî; Sultan “*and içti ve mübarek yazısıyla aman mektubu (kitab-ı aman) yazdı*” diye kaydetmiştir. Kendisine dokunulmayacağına dair ahidnâme yazılan Seyfeddin, Alâeddin'den Kur'ân-ı Kerim'i çıkararak yemin etmesini istemiştir.

²¹⁶ Şerafettin Turan, *Türkiye-İtalyan İlişkileri I, Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine*, Kültür Bakanlığı yay., Ankara 2000, s.166-168.

²¹⁷ Ahmet Akşit, “Eflaki'nin Alâeddin Keykubad Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, *TÜBAR*, XI, 2002, s.246-253.

²¹⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.252.

²¹⁹ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.224-22230.

Alâeddin yemin etmiştir ve tüm bunlardan sonra saltanat daveti alan Alâeddin, Sivas'a hareket etmiştir²²⁰.

2.5.2. Emirlere, Beylere Verilen İkta ve Mülkiyet Menşurları

Sivas'ta sultanlık merasimleri yapıldıktan sonra, emirlere derecelerine göre hilatler dağıtılmış ve beylik, ikta, makam, emlâk ve mülkiyet menşurları verilmiştir²²¹.

2.5.3. Alâeddin Keykubad'ın Sultanlığının Duyurulmasına Dair Ferman

Sultan Konya'ya gelince, büyük bir törenle karşılanmıştır. Törenlerin ardından Sultan, Vezir Reşideddin, Seyfeddin Ayaba, Seyfeddin Ebu Bekir ve Celaleddin'i huzuruna çağırılmış ve onlara, uç beylerine fermanlar gönderip sultanlığını duyurmalarını emretmiştir. Bunun üzerine, adı geçen beyler, saray kâtiplerini ve divan münşilerini çağırılmışlardır. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; her bir emire makam ve mevkiine göre "*fermanlar yazıldı. O fermanlar cihan padişahının tuğrasına (tevki) kavuşunca* " elçiler aracılığıyla gönderilmiştir²²².

2.5.4. Uç Beylerine Verilen Önceki Hakların Yenilenmesine Dair Menşur

Fermanı alan beylerden, Hüsameddin Çoban ve Seyfeddin Kızıl, Konya'ya çeşitli hediyelerle birlikte Sultan'ın huzuruna gelmişlerdir. Sultan da onların menşurlarını yenilemiştir. Böylelikle önceki haklarını yenileyerek yurtlarına dönmüşlerdir²²³.

2.5.5. Halife Nasır Lidinillah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen Saltanat Menşuru

Halife ile ilişkileri I.İzzeddin Keykâvus fütüvvet şalvarı ve menşur isteyerek geliştirmişti. Şimdi ise Alâeddin Keykubad'ın tahta geçtiğini haber alan Halife kendiliğinden Şeyh Şahabeddin Ömer bin Muhammed Sühreverdi'yi saltanat menşurunu ve çeşitli hediyeleri Sultan'a iletmesi için göndermiştir. Adı geçen değerli elçi, Konya'da makamına yakışır şekilde ağırlanmıştır. Halife tarafından saltanat

²²⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.230.

²²¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.233.

²²² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.243.

²²³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.244; Osman Turan, **Türkiye**, s.351.

menşurunun verilmesi, Sultan'ın itibarını artırması ve manevi otoritesi açısından son derece önemlidir²²⁴.

2.5.6. Sultan Alâeddin ile Melik Eşref Arasında Yapılan Dostluk Anlaşması

Sultan, komşu hükümdarların muhalefetinden kaçınarak barışçıl bir siyaset izlemiştir. Bu hususta, Eyyûbilerden Melik Eşref'e 1220 tarihinde bir elçi göndermiştir ve aralarında barış yapılmıştır. Her iki hükümdar ittifak edip birbirlerine dostlukla davranacaklarına, evlilik bağı kuracaklarına ve destek olacaklarına dair anlaşma yapmışlardır²²⁵.

2.5.7. Venedik ile Yenilenen Ticari Anlaşma

Alâeddin Keykubad tahta geçince, babası I.Gıyâseddin Keyhüsrev ve kardeşi I. İzzeddin Keykâvus zamanında imzalanmış olan ticari anlaşmaların devamı niteliğinde olan tekrar bir anlaşma daha yapılmıştır. Venedik Dukalığı'ndan gelen Jacobus Teopulu adlı elçi anlaşmayı yenileme talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine 8 Mart 1220 tarihinde çok mühim olan bir anlaşma imzalanmıştır²²⁶. Anlaşma metni hakkında şu bilgiler yer almaktadır: “*Venedik Dukası emriyle biz Jacobus Teopulo, büyük Türkiye hükümdarı Sultan Alâeddin Keykubad'ın şanlı elçisi elinden sultanın yazılı bir sulh muahedenâmesini, yani fermanını aldık.*” Latince yazılı muahedenâme, kırmızı harflerle yazılmış ve alt kısmı, Sultan'ın altın mührüyle mühürlenmiştir. Bu muahede sonrasında Venedik ve Fransız tüccarlar Selçuklu topraklarında aktif hale gelerek çeşitli ticari faaliyetlerde bulunmuşlardır. Bu muahedenâmenin muhtevası hakkında, Osman Turan, ayrıntılı bilgi vermiştir²²⁷. Bahsi geçen ticaret anlaşması:

- Venedikli tacirlerin Selçuklu ülkesinde serbest ticaret yapmaları,
- %2'den fazla gümrük vergisinin alınmaması,
- Altın, gümüş ve kıymetli taşlardan vergi alınmaması,
- Venedikliler'e ait ülkelerde, Türk tüccarların serbest dolaşması gibi, genel olarak ele alınan bir takım maddeler içermektedir²²⁸.

²²⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.251-252; Emine Uyumaz, **Elçiler**, s.52.

²²⁵ İbnü'l Esîr, **a.g.e.** s.313; **Abu'l-Farac Tarihi**, s.505.

²²⁶ Turan, **Vesikalar**, s.143.

²²⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Osman Turan, **Vesikalar**, s.143-146.

²²⁸ Turan, **Vesikalar**, s.143-146.

Anlaşmanın son derece önemli maddelerinden birisi de Venedik tarafından, denizde ve karada, Selçuklu tüccarlarına gelebilecek herhangi bir zararın olması durumunda, eğer maddi ise bu zararın, maddi olarak devlet hazinesi tarafından karşılanacak olmasıdır. Tek taraflı olan bu durum, devlet sigortası niteliği taşıması bakımından ilktir²²⁹.

2.5.8. Sultan Tarafından Askerlerin Malatya'ya Gitmelerine Dair Çıkarılan Ferman

Sultan, Kayseri'de olduğu sırada, Muhyiddîn İbnü'l-Cevzî'nin elçilik heyetiyle birlikte Halife tarafından gönderilen heyetten haberdâr olmuştur. Gelen elçi karşılanmış ve resmi protokol uygulamaları neticesiyle geliş amacını Sultan'a anlatmıştır. Halife, Moğol tehdidine karşı Sultan'dan asker istemektedir. Sultan, Halife'nin buyruğunu yerine getirmiş ve askerlerine Malatya tarafına gitmelerini emretmiştir. Askerlere, başlarına tayin ettiği, Malatya sübaşısı Bahaeddin Kutluğca'nın yönetimine girerek hareket etmeleri konusunda *ferman* çıkarmıştır. Ertesi gün Sultan, Halife'nin isteğinin yerine getirildiğini elçiye bildirmiş ve geri dönüş izni vermiştir²³⁰. İbnü'l Esîr, Moğol tehlikesine karşı ordunun toplandığından bahsetmekteyse de, belge ile ilgili bilgi vermez²³¹.

2.5.9. Hilafet Makamından Bahaeddin Kutluğca'ya Gelen Mektup

Halife, Moğol ordusunun kendisi üzerine sefer yapmaktan vazgeçtiğini öğrenince divan-ı azam tarafından, Bahaeddin Kutluğca'ya bir mektup yazılmıştır. İbn Bîbî'ye göre mektupta; Halife, Moğol ordusunun gelmeyeceğini anlatmış, bu yüzden de uzak diyarlardan gelen emirlerinin yurtlarına dönmelerine izin verdiğini söylemiştir. Bu sebeple Bahaeddin'in de yurduna dönmesini buyurmuştur²³².

2.5.10. Alanya'nın Fethi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

Sultan, devlet büyüklerinden olan Mübarizeddin Ertokuş, Emir Eseddin gibi tecrübeli kişilerle görüşerek Alanya seferine karar vermiş ve uç bölgelerdeki

²²⁹Osman Turan, *Vesikalar*, s.126-127.

²³⁰İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.282.

²³¹İbnü'l Esîr, *a.g.e.*, s.337.

²³²İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.284-285.

askerlerin toplanması için ferman yazılmasını emretmiştir. İbn Bîbî de “ ...uç fermanlar yazmalarını buyurunca divan kâtipleri bu fermanı amberli nefesler gibi kafuri kâğıtlar üzerine döktüler” ifadeleriyle geçmektedir²³³.

Yukarıdaki metinde bahsedilen fermanın yazıldığı kâğıdın, bazı özelliklerine değinilmiştir. Fermanın güzel kokulu bir kâğıda yazıldığı ve kâğıdın da beyaz renkli olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca fermanların hazırlandığı sistematik bir kurumun varlığı aşikârdır. İbn Bîbî, Anadolu Selçuklu Devleti'nin yazı işleri hakkında önemli bilgiler aktarmaktadır. Son olarak da bu ferman metni hazırlandıktan sonra, Padişah'ın tuğrası basılıp ulaklar (muhafızlar) aracılığıyla alıcısına ulaştırılmıştır²³⁴.

2.5.11. Alanya Kalesi Sahibi Kyr Vart'ın (Kir Fard) Sultan'a Yazdığı Mektup

Alanya Kalesi kuşatılınca savunma ile çözüm olmayacağını anlayan Kyr Vart, elçisini, Sultan'a göndermiştir. Elçi ile *mektupta* gönderen Kyr Vart, çeşitli övgülerden sonra Sultan'a itaat edeceğini bildirip, vilayetlerinden birini, ona bağışlamasını istemiştir. Sultan Kyr Vart'ın isteklerinin yerine getirilmesini ve tarafları arasına alarak akrabalık kurulması gerektiğini söylemiştir²³⁵.

2.5.12. Kyr Vart (Kir Fard) İle Sultan Alâeddin arasında Yapılan Anlaşma

Kral Kyr Vart'ın isteği üzerine Sultan ile arasında anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşmaya göre;

- Alanya Kalesi Sultan'a teslim edilecek,
- Sultan, Kyr Vart'ın kızı ile evlenecek ve akrabalık bağları kurulacak,
- Kral'a, Akşehir Beyliği verilecek,
- Beş köyün mülkiyeti Sultan'a verilecektir²³⁶.

2.5.13. Sivas Emirlerine Gönderilen Ferman

Sultan, Sivas emirlerinin ve melikinin görüşlerini de alarak orada, sur yapılmasını emretmiştir. Surun belirli kısmının hassadan, geri kalan masraflarının da

²³³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.262.

²³⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.262.

²³⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.268.

²³⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.270; Emine Uyumaz, **I.Alâeddin Keykubad Devri**, s.24.

emirler arasında paylaşılarak sağlanması buyurulmuştur. Konya’da bulunan Sultan, bu konudaki *fermanı* Emir-i Meclis ile Sivas’a göndermiştir²³⁷.

2.5.14. Seyfeddin Ayaba, Zeyneddin Başara, Mübarizeddin Behramşah ve Bahaeddin Kutluğca’nın Adamlarının Cezalandırılmasına Dair Çıkarılan Ferman

Sultan’ın tahta çıkmasında büyük gayretleri olan Beylerbeyi Çaşnigir Seyfeddin Ayaba, Emir-i Meclis Mübarizeddin Behramşah, Emir-i Ahur Zeyneddin Başara ve Emir Bahaeddin Kutluğca’nın giderek nüfuzunu artırmıştır. İbn Bîbî’nin naklettiklerine göre; I.Alâeddin Keykubad’a saltanat müjdesini veren Seyfeddin Ayaba’nın ihtişamı Sultan’ı gölge bırakır niteliktedir. Hatta emirler, Seyfeddin’i lider olarak görüp devlet işlerini ona danışmaktadırlar²³⁸.

Hâl böyle iken Sultan, durumun farkında olsa da bahsi geçen devlet adamlarının güçlerini bildiği için bir şey yapamamakta fakat bertaraf etmek için de fırsat aramaktadır. Sultan, Konya Kalesi’nin yapımı için belirlenen masrafın bir kısmını Konya emirlerinin ödemesini buyurmuştur. Bu durum emirlerin muhalefetini daha da artırmış, Sultan’ı tahttan indirmek için plan yapmaya başlamışlardır. Sultan ise güvendiği emirlerden Hokkabazoğlu Seyfeddin, Emir Komnenos, Mübarizeddin İsa sayesinde emirler sorununu ortadan kaldırmıştır. Yukarıda adı geçen emirler öldürülmüş ve karışıklık çıkarmaları endişesiyle adamları da cezalandırılmıştır. “*Cümlesi siyaset (katl) edile*²³⁹” diyerek bu konuda *ferman* çıkarılması emredilmiştir²⁴⁰.

Dikkati çeken durum, Sultan’ın, hükmün uygulaması için yüzüğünü Hokkabazoğlu Seyfeddin’e vermesidir. İbn Bîbî’nin verdiği bilgilere göre; Sultan gerekli gördüğü durumlarda, ferman çıkarma veya imzalama yetkisini güvendiği adamına verebilmektedir. Fakat Sultan’dan başka birinin ferman çıkarma yetkisinin olamayacağı, sadece memurlara hazırlatma yetkisinin verilebileceği ve imza için Sultan’ın mührünün gerekli olduğu da görülmektedir. Son derece önemli bir belge

²³⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.276-278; **Anonim Selçuknâme**, s.41.

²³⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.287; Emine Uyumaz, “Sultan I. Alâeddin Keykubad’ın Tebaası İle Olan İlişkilerine Dair” **I.Alâeddin Keykubad Ve Dönemi Sempozyum Bildirileri**, Edt. Yusuf Küçükdağ-Mustafa Çıpan, T.C. Konya Valiliği İl Kültür Ve Turizm Müdürlüğü, Konya 2008, s. 47.

²³⁹ Mustafa Safran, “Alaettin Keykubat’ın Otorite Anlayışı ve Ümera Katli Meselesi”, **Selçuk Dergisi**, S.3 (1988), s.97-103.

²⁴⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.294.

olan azil ile ilgili fermanı ise Sultan'ın imzalaması gerekmektedir²⁴¹. İbn Bîbî'ye göre; Emir Komnenos'un görüşleri üzerine, emirlerin adamlarının azli konusundaki ferman iptal edilmiştir. Ferman imzalanmadan bu görüşme yapılmıştır²⁴².

2.5.15. Sultan Alâeddin ile Antakya Prensi Bohemond Arasında Yapılan Anlaşma

Sultan'ın Kayseri'de bulunduğu sırada, huzuruna gelen tüccarların, Ermeniler'in, mallarını gasp etmesi hususundaki şikâyetleri üzerine, Ermeniler üzerine sefer düzenlemesi buyurulmuştur. Bu sıralarda Antakya Prensi Bohemond da Ermeniler üzerine sefer hazırlığındadır ve Bohemond'un isteği üzerine Sultan Alâeddin ile aralarında *anlaşma* yapılmıştır. 1225 tarihinde yapılan anlaşmaya göre iki hükümdar Ermeniler, Kıbrıs Haçlıları ve Halep hükümdarına karşı ittifak yapmışlardır²⁴³. İbnü'l Esîr'in, kayıtlarında, Antakya Prensi'nin isteği üzerine Sultan Alâeddin ile anlaşma yapıldığından bahsetmesi İbn Bîbî'yi destekler niteliktedir²⁴⁴.

2.5.16. Ermeni Halkına Verilen Aman

Selçuklu ordusu, Ermeni sınırını geçtikten sonra, gördükleri kaleleri alarak Ermenilere ağır kayıplar verdirdiler. Ermeni Kralı'nın savunmada yetersiz kalışına halk şahit olmuştur. Bu durum üzerine halk aman istemiş ve kalenin teslimi şartıyla halka *aman* vesikası verilmiştir. Kale teslim alınmış, halkın malına da dokunulmamıştır²⁴⁵.

2.5.17. Ermeni Kralı Konstantin İle Sultan Alâeddin Arasında Yapılan Anlaşma

Ermeni Kralı, elçi ve mektup göndererek Sultan'a barış teklif etmiştir. Kaynakların verdiği bilgilere göre;

- Ermeniler, her sene, Selçuklular'a 1000 süvari ve 500 çarkçıdan oluşan kuvvet gönderecektir,
- 1218 tarihinde yapılan anlaşmayla, Sultan İzzeddin Keykâvus zamanından beri ödenen haraç, iki misline çıkarılacak, 20 bin olan haraç 40 bin olacaktır,
- Sikke, Sultan adına kesilecektir,

²⁴¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.294; Emine Uyumaz, **I.Alâeddin Keykubad Devri**, s.30.

²⁴² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.294.

²⁴³ **Anonim Selçuknâme**, s.41, dipnot.376; Osman Turan, **Türkiye**, s.364;

²⁴⁴ İbnü'l Esîr, **a.g.e.**, s.427.

²⁴⁵ Uyumaz, **I.Alâeddin Keykubad Devri**, s.33.

- Ermenek, Mut, Gülnar, Anamur ve muhtemelen Silifke yöreleri, Selçuklu ülkesine katılacaktır²⁴⁶.

Görüldüğü gibi 1225 tarihinde 4 maddelik bir anlaşma yapılmış ve Ermeni Kralı, yeniden Selçuklu'nun itaati altına girmiştir. Ermeni krallarının Selçuklu sultanları adına para basmış olmaları, bu anlaşma metninin varlığını ortaya koymaktadır²⁴⁷. Ayrıca Sultan Alâeddin'in Doğu Anadolu'ya yaptığı seferlerde yukarıda bahsi geçen askerlerden yararlanması, anlaşmanın muhtevası açısından uygunluk göstermektedir²⁴⁸.

2.5.18. Suğdak'ın Fethinden Sonra Melikü'l Ümera ve Bazı Komutanlara Başarılarına Dair Verilen Ferman

İbn Bîbî'nin naklettiklerine göre; Sultan'ın Kayseri'de bulunduğu sırada, bir Rus tacir, Karadeniz sahilinde mallarının yağmalanmasından dolayı şikâyete gelmiştir. Sultan ise tacirlerin mağdur olmasından dolayı Suğdak üzerine Hüsameddin Çoban'ı göndermiştir. Hüsameddin ve ordusunun kuşatmasıyla Suğdak şehri fethedilmiştir. Son derece önemli olan bu fethin müjdesini alan Sultan, kendisinden yardım isteyen tüccar ile görüşerek yağmalanan mallarının bulunmasını buyurmuştur²⁴⁹. İbn Bîbî'nin kayıtlarında; “ *Melikü'l Ümera ile diğer ileri gelen komutanlara bir ferman yazdı.*” şeklinde, bu olaydan bahsedilmiştir. Ayrıca Suğdaklıların, Emir Çoban sayesinde affedildiğini ve tüccarların yağmalanan mallarını geri vermelerini şart koşmuştur. Oradaki işler hallolduktan sonra ise Emir Çoban'a geri dönmesini emretmiştir. Emir Çoban ile birlikte kumandanlar için hazırlanan hilatler ve zarara uğrayan tacirler ulakla gönderilmişlerdir²⁵⁰. Ulak, Suğdak'a varınca Sultan'ın fermanını yüksek sesle okumuştur²⁵¹.

Burada üzerinde durulması gereken bir diğer hususta, Suğdak ile Selçuklu arasında önceden yapılmış bir ticaret anlaşmasının olduğudur. Devrin en önemli kaynağı olarak anılan İbn Bîbî'nin eserindeki kayıtlarına göre; Hüsameddin Çoban'ın geldiğini görünce sayıca fazla olan gemi ve askerden çekinerek Suğdaklılar elçi göndermişlerdir. Eğer bac ve geçiş vergisini ödemekte geciktirirse artırmayı ve

²⁴⁶ Faruk Sümer, "I.Keykubad", **DİA**, C.25, Ankara 2002, s. 358-359; Mehmet Ersan, **Ermeniler**, s.180.

²⁴⁷ Mehmet Ersan, **Ermeniler**, s.181. Dipnot.731.

²⁴⁸ Emine Uyumaz, **I.Alâeddin Keykubad Devri**, s.33.

²⁴⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.341; Emine Uyumaz, **I.Alaaddin Keykubad Devri**, s.34-37.

²⁵⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.341.

²⁵¹ Emine Uyumaz, **I.Alaaddin Keykubad Devri**, s.37.

ihtiyaçları varsa asker yardımı yapmayı teklif etmişlerdir. Görüldüğü gibi önceden var olan bir ticaret anlaşması söz konusudur. Fakat İbn Bîbî bu anlaşma ile ilgili bilgi vermemektedir²⁵².

2.5.19. Amid (Diyarbakır) Seferi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; Amid hükümdarı Melik Mesud, Selçuklu'ya tabii iken Eyyubi hükümdarı Melik Kamil adına hutbe okutmaya başlamıştır. Bu durumu haber alan Sultan, öfkelenmiş, ülkenin her yerine ve Rum sınırındaki subaşılar hazırlanıp Malatya'da toplanmalarını buyurmuştur. 1226 tarihinde bu konu ile ilgili *ferman* çıkarmıştır²⁵³. Ferman üzerine, ordu, Malatya'ya varıp orada hazır beklemişlerdir.

2.5.20. Emir Mübarizeddin Çavlı Tarafından Sultan'a Yazılan Mektup

Sultan'ın ordusu Amid üzerine sefere çıkmıştır. Ordunun bir kısmı Mübarizeddin Çavlı komutasında Kâhta ve Adıyaman tarafını kuşatmışlar ve Mübarizeddin, Eyyubi ordusuna ağır kayıplar verdirmiştir. Kale halkı, kendilerine aman verilmesi durumunda kaleyi teslim edeceklerini bildirmişler ve Mübarizeddin, halka asla dokunulmayacağını bildirerek kaleyi teslim almıştır. İbn Bîbî'ye göre, Mübarizeddin, kalenin teslimini, Şamlıların hezimete uğratılışını ve halkın Sultan'dan istediklerini anlattığı bir *mektubu* İzzeddin Bedr ile birlikte Sultan'a göndermiştir²⁵⁴.

2.5.21. Mübarizeddin Çavlı'nın Mektubuna Cevap Olarak Çıkarılan Ferman

Sultan, Mübarizeddin'den gelen mektuba cevap olarak 1226 tarihinde *ferman* çıkarmıştır. Ayrıca fermanın yanında kale halkının isteklerine uygun olarak menşurlar gönderilmiştir²⁵⁵.

2.5.22. Esededdin Ayaz Tarafından Sultan'a Yazılan Mektup

Çemişkezek Kalesi'ni kuşatmakla görevli Esededdin Ayaz, şiddetli muhasaralara başlayınca daha fazla dayanamayan halk kaleyi teslim etmiştir.

---

²⁵² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.325.

²⁵³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.295.

²⁵⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.301.

²⁵⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.301.

Esededdin, fetih müjdesini Sultan'a haber vermek için 1226 tarihinde *mektup* göndermiştir²⁵⁶.

Görüldüğü üzere daha önce Mübarizeddin Çavlı da, fetih müjdesini bildiren mektubu, Sultan'a göndermişti. Fetihler ardından Sultan ile fetihle görevli subaşilar arasında yazılı bir belgenin varlığı söz konusudur.

2.5.23. Artuklu Hükümdarı Melik Mesud ile Sultan Alâeddin Arasında Yapılan Sulh Anlaşması

Selçukluların zaferi karşısında daha fazla toprak kaybetmek istemeyen Melik Mesud, çeşitli hediyelerle af dileyen mektubunu elçisiyle birlikte Sultan Alâeddin'e göndermiştir. Tekrar Sultan'ın itaatine girmeyi, her yıl Sultan'ın hazinesine değerli eşyalar göndermeyi taahhüt etmiştir. SONUÇ olarak Sultan ile Melik arasında anlaşma yapılmıştır²⁵⁷.

2.5.24. Karşılama Töreni için Emirlerin Malatya'ya Gitmelerine Dair Ferman

Sultan, Eyyubilerle dostluk ilişkilerini kuvvetlendirmek adına Melik Adil'in kızı ile evlenmeyi siyasetine uygun bulmuştur. Bu nedenle Şemseddin Altunaba çeşitli hediyelerle birlikte Şam'a gitmiştir. İhtişamlı bir şekilde karşılanan Şemseddin, Sultan'a mektup yazarak gelinin hazırlanması için beklediğini ve Sultan'ın Malatya'ya kadar gelmesinin, orada beklemesinin uygun olacağını bildirmiştir. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; Sultan, ülke emirlerine 1227 tarihinde *ferman* çıkararak Malatya'da karşılama töreni için hazır bulunmalarını emretmiştir. Buyruk üzerine emirler Malatya'da toplanmıştır²⁵⁸.

2.5.25. Askerlerin Baharda Hazır Olmalarına Dair Ordu Komutanlarına Gönderilen Ferman

Sultan, ülke genelindeki komutanlara *ferman* göndermiştir. Fermanda, baharın yaklaşmasıyla askerlerin yapılacak seferler için hazır ve donanımlı hale getirilmeleri emredilmiştir. Her bir emire ayrı ayrı ferman gönderilmiştir. Emirler, Sultan'ın

---

²⁵⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.306.

²⁵⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.309.

²⁵⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.313.

fermanı üzerine, Kayseri’de Meşhed Ovası’nda toplanmışlardır. Ayrıca Sultan, emirlerin huzuruna gelip, eşik öpme geleneğini yerine getirmelerini buyurmuştur²⁵⁹.

2.5.26. Sultan Alâeddin Tarafından Mengücek Hükümdarı Alâeddin Davudşah’a Gönderilen Mektup

Mengücekliler uzun yıllardır kurulan akrabalık sayesinde aynı zamanda da Selçuklu Sultanlarına itaat etmeleri dolayısıyla varlığını devam ettirmiştir. Fakat hükümdar Davudşah, Sultan’a itaat yolundan ayrılmıştır. Bu durumu endişe ile karşılayan emirler, Davudşah’ı uyarma yoluna gittilerse de sonunda hapis ile cezalandırılmışlardır. Emirlerin bir kısmı korkusundan Sultan Alâeddin’in huzuruna gelmiştir. İbn Bîbî’nin kayıtlarına göre; “*Sultan Davudşah’a mektup yazarak* “ emirlerin serbest bırakılmasını ve onların para, mal emlaklarının geri verilmesini emretmiştir. Davudşah ise Sultan’ın elçilerine, bahsi geçen emirleri serbest bırakamayacağını çünkü onların kendisine muhalefet olduklarını belirtmiştir. Ancak elçilerin baskısı üzerine Davudşah, Sultan’ın emrini yerine getirmiştir²⁶⁰.

2.5.27. Sultan Tarafından Alâeddin Davudşah’ın Harcama Görevlilerine Verilen Berat

Kayseri’de ağırlanan Davudşah, çeşitli hediyelerle birlikte Sultan’ın huzuruna gelmiştir. Sultan, 10 bin dinar, kıymetli taşlarla işlenmiş külâh altın işlemeli cübbe ve bir Arap atını, hoş geldin geleneği olarak takdim etmiştir. İbn Bîbî’de, konuyla ilgili olarak, Davudşah’ın ve maiyetindekilerin mutfak masrafları için 2 bin koyun, 2 bin çuval buğday, 5 bin yük arpa, 200 yük şarap, mum, şeker ve diğer giderlerin karşılanması için 20 bin akçenin tahsis edilmesine dair “*yüce divan sahiplerinin beratlarını getirip Melikin harcama görevlilerine teslim etti*” bilgisi geçmektedir. Bahsi geçen berat, Sultan’ın emri üzerine divan tarafından yazılmıştır²⁶¹. Sultan’ın tuğrasını taşıyan beratla birlikte Davudşah’ın harcama görevlileri, berat metninde sayısı ve miktarı belirtilen ürünleri kullanma hakkına sahip olmaktadır²⁶².

2.5.28. Sultan Tarafından Davudşah’a Verilen Ahidnâme

İbn Bîbî, Sultan’ın el yazısıyla kaleme aldığı bir ahidnemeyi, Tercüman Sadettin Köpek ile Davudşah’a gönderdiğini nakletmiştir. Rivayetine göre;

²⁵⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.310.

²⁶⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.353.

²⁶¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.355-356.

²⁶² Mübahat S. Kütükoğlu, “Berat” **DiA**, C.V, İstanbul 1992, s.472-473.

ahidnâmede, Sultan'a bağlı kalınması, düşmanlarıyla ittifak kurulmaması ve sadakat gösterilmesi durumunda, Selçuklu komutanlarının onun ülkesine saldırmayacağına dair taahhüd ve aksi durumda ise cezalandırılacağı belirtilmiştir²⁶³.

2.5.29. Erzurum'un Melik Rükneddin'e Verilmesine Dair Çıkarılan Ferman

Davudşah, ittifak arayışları içerisinde düşmüş ve Erzurum Meliki Rükneddin Cihanşah'a mektup göndererek Sultan'a karşı birlikte hareket etmeyi teklif etmiştir. Sultan, Davudşah'ın bu planından haberdar olunca Erzurum'da birkaç yeri kuşatmıştır. Bu durum üzerine Melik Rükneddin, çeşitli hediyelerle birlikte elçi göndermiştir. İbn Bîbî, bu belgeden bahsetmese bile, elçiler ile gelen mesajların varlığını bildirmektedir. Bu mesajlar muhakkak yazılı olarak Sultan'a bildirilmiştir. Rükneddin'in mesajında, alınan yerlerin usule uygun vergilendirilmesi, bölgenin gelirinin her yıl hazineye gönderilmesi ve Sultan istediği zaman askeri yardımın yapılması ile birlikte bağlılığın dile getirildiği ifadeler yer almaktadır. Sultan ise mesajı alınca Melik'in isteklerini yerine getirerek Erzurum mülkünü O'na vermiştir. Bundan sonra ise ordunun Erzurum bölgesine girmemesi hakkında *ferman* çıkarmıştır²⁶⁴.

2.5.30. Kögonya (Şebinkarahisar) Bölgesinin Alınmasına Dair Resmi Belgeler

2.5.30.1. Menşur

Sultan, Şark siyaseti gereğince Mengücek dâhilinde olan Kögonya (Şebinkarahisar) Kalesi ve bölgesinin fethi için Mübarizeddin Ertokuş'u görevlendirmiştir. Kögonya'nın muhasara altına alındığı gören Muzafferiddin Muhammed, savunmanın mümkün olmadığını anlaması üzerine, Mübarizeddin'e elçi göndermiştir. Elçi ile gönderdiği mesajında; Kögonya bölgesini teslimi karşılığında ailesi ve maiyetindekilerin geçimi için ikta verilmesini arz etmiştir. Muhammed'in bu isteği üzerine Sultan Rammam, Nahr Kali nahiyeleriyle Afşin'i mülkiyet, Kırşehir'i de muaf ve müselleme ikta olarak vermiştir. Bu konuda *menşur* yazdırıp elçi ile birlikte göndermiştir²⁶⁵.

²⁶³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.357; İbnü'l Esîr, **a.g.e.**, s.441.

²⁶⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.364.

²⁶⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.365-366.

2.5.30.2. Ahidnâme

Yukarıda bahsi geçen Kögonya Bölgesi'nin teslimi için Hükümdar Muhammed, isteklerini elçi aracılığıyla bildirmiştir ve kendisi ile birlikte ailesi ve mensuplarının geçinebilmesi için ikta verilmesini istemiştir. Sultan tarafından isteğinin kabul edildiğine dair *ahidnâme* de yazdırılarak elçilerle birlikte gönderilmiştir²⁶⁶.

2.5.31. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Mengücek (Erzincan) Vilayetine Melik Tayin Edilmesi

Sultan, Erzincan'da işleri yoluna koyduktan sonra Sivas'a dönmüştür. Bu sırada oğlu Gıyâseddin Keyhüsrev'i, Erzincan'a melik olarak atamış ve Emir Mübarizeddin Ertokuş'u da atabeg olarak tayin etmiştir. Tayin işlemlerinde açıkça belirtilmemesine rağmen resmi belge söz konusudur. Çünkü atanmış kişiler, tayin olundukları yerlere mutlaka ellerinde bir belge ile birlikte gitmektedirler²⁶⁷.

2.5.32. Celaleddin Harezşah ile Sultan Alâeddin Arasında Mektuplaşmalar

2.5.32.1. Celaleddin Harezşah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen Mektup

Moğol istilası sonucu zayıf duruma düşen Harzemşah Devleti, Celaleddin Harezşah Halife'nin askerlerine karşı zafer kazanıp Bağdat'a kadar ilerleyince, Meraga'yı da almışlardır. İbn Bîbî'nin naklettiklerine göre, Celaleddin Harezşah'ın başarılarının ardından Selçuklu ile dostluk münasebetlerine girilmiştir. Bu konuda bir mektupla birlikte Kadı Mucireddin Tahir b. Ömer'i elçi olarak Sultan'a gönderilmiştir²⁶⁸. Emine Uyumaz²⁶⁹, tarihçi Nesevi'nin kayıtlarından yararlanarak Celaleddin Harezşah'tan elçi ile mektup geldiğini vurgulamış ve İbn Bîbî'ye ek olarak bu mektubu, Şihabeddin Küsevi'nin kaleme aldığını söylemiştir. 1225 tarihinde yazılan bu mektuba selam ve dualar ile başlanmıştır. Harezşahların kazandıkları zaferlerden bahsedilerek aynı din ve ırka sahip iki devletin dostluk bağlarının güçlenmesine vurgu yapılmıştır. Düşmanlara karşı birlik çağrısında

²⁶⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.365-366.

²⁶⁷ Ali Sevim, "Keyhusrev II", **DİA**, C. 25, Ankara 2002, s.349-350.

²⁶⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.369-370.

²⁶⁹ Uyumaz, **I.Alâeddin Keykubad Devri**, s.48.

bulunularak karşılıklı olarak elçilerin gidip gelmesi devam etsin şeklinde ifadelere yer verilmiştir²⁷⁰.

2.5.32.2. Sultan Tarafından Celaleddin Harezmsah'a Gönderilen Mektup

Celaleddin Harezmsah'tan gelen elçi, Sultan tarafından saltanatına yakışır biçimde karşılanmış ve çeşitli hediyelerle birlikte gelen mektuba cevap olarak, Esedabadlı Mecdettin Tuğrayı'nın kaleme aldığı, dostluk temennileri içeren bir mektup gönderilmiştir. Sultan bu mektubu iletmek için elçisi Emir Sipehsalar Salâhaddin'i görevlendirmiştir. Sultan, mektubunda, Mucireddin'in gelişinden dolayı teşekkürleri ile yaz-kış seferde olduğu için elçi ve mektup gönderemediğini belirtirken, dostluk bağlarının kuvvetlenmesini ve aynı din ve ırka sahip olmanın gereklerini yerine getireceğini bildirmiştir²⁷¹.

Osman Turan²⁷², Nesevi'nin İbn Bîbî'den farklı olarak bilgiler verdiğini belirtir. Nesevi'ye göre; Celaleddin'in veziri Şerefü'l Mülk'ün huzuruna Sultan Alâeddin'in vezirinden İmâmeddin adında bir elçi ile mektup gelmiştir. Mektubun içeriğinde iki ülke arasında dostluk ilişkilerinin güçlendirilmesine dair ifadeler yer almaktadır. Elçi, pek çok düşmanlarının olduğunu ve Selçuklu'nun, Harezmsahların yanında olacağını, çağrıldığı takdirde gelineceğini belirtmiştir. Yine Nesevi'ye göre; Vezir Şerefü'l Mülk, elçinin sözleri üzerine biraz süre istemiştir. Daha sonra Moğol saldırıları sonucu hazinelerin yağmalandığını hatırlatarak yardım konusunda samimi iseler bu davranışın hiçbir zaman unutulmayacağını vurgulamışlardır ve çeşitli hediyelerle birlikte Selçuklu elçisi gönderilmiştir.

Sultan Alâeddin'in, Celaleddin'e gönderdiği bu mektup hakkında İbn Bîbî ve Nesevi'nin farklı kayıtları bulunmaktadır. Nesevi mektubun cevabi nitelikte olduğuna dair bilgi vermese bile mektubun muhtevası ve tarihi incelendiğinde Sultan tarafından Celaleddin'e gönderilen ilk cevap mektubu olduğu görülmektedir. Kaynakların karışıklığından dolayı elçi isimlerinde farklılık görülmekte ancak Sipahsalar Salâhaddin'in elçi olarak gönderilmesi daha kuvvetli bir ihtimal olmaktadır²⁷³.

²⁷⁰ Turan, **Vesikalar**, s.82. Mektubun tam metni için; İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.370-372.

²⁷¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s 372-374.

²⁷² Turan, **Vesikalar**, s.89.

²⁷³ Turan, **Vesikalar**, s. 89-90; Emine Uyumaz, **I.Alâeddin Keykubad Devri**, s.49.

2.5.32.3. Celeleddin Harezmsah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen 2. Mektup

İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre, Celeleddin'den Sultan'a gelen ikinci bir mektup söz konusudur. Mektubun tarihi 10 Kasım 1228'dir. Mektubunda, Tatarlar ile uğraşırken, kendisine muhaliflerin ortaya çıkarak bu durumdan yararlanmaya çalıştığını fakat onları bertaraf ettiğini belirtmiştir. Sultan ile görüşmek için Erzurum sınırına geldiğini, Sultan'ın ayrıldığını duyunca elçi gönderdiğini ve iki devletin yakınlaşması için daimi mektubunu beklediğini bildirmektedir²⁷⁴. Celeleddin ittifak için heyecanlı olmakla birlikte mektubunda “*Melik ve Sultanların efendisi Seyyid-i mülûk ve's-selâtin ile Şehriyâr-i Turan ve İran*” lakaplarını kullanmıştır²⁷⁵. Bu mektuplar Harezmsah Hükümdarı ile Selçuklu Sultan'ı arasında yaşanan tarihi olayların aydınlatılmasında önemli rol oynamaktadır.

2.5.32.4. Celeleddin Harezmsah Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen 3. Mektup

İbn Bîbî, Sultan'ın, mektupla birlikte elçi olarak Salâhaddin'i görevlendirdiğini ve Celeleddin'in de mektuba cevap olarak, Taşt-dar Celâleddin Ferruh, Cemâleddin Sâveci ve Necmeddin Ebû Bekir Câmi ile iki büyük emiri mektupla birlikte Sultan'a gönderdiğini, nakleder. 1229 tarihli mektubun içeriği hakkında ise bilgi vermez. Ayrıca Sultan'ın, Kemaleddin Kamyar ve Zahireddin'i, Harezmsahtan gelen elçilik heyetini karşılamak için gönderdiğinden bahsetmektedir²⁷⁶. İki ülke hükümdarı arasında Celeleddin Harezmsah'ın mektubu ile dostluk ve mektuplaşmalar başlamıştır. Bu mektupların tamamı elimize geçmediği için kaynakların verdiği bilgilere göre ele alınmıştır. Söz konusu olan Celeleddin'in gönderdiği bu mektup da bulunmamaktadır. Fakat İbn Bîbî esas alınarak ve dönem tarihçisi Osman Turan'ın kaynaklardan neşrettiğine bakılarak Sultan'ın birinci mektubuna cevap olmayan, Celeleddin tarafından gönderilen ikinci mektubun varlığı ortadadır²⁷⁷.

²⁷⁴ Turan, **Vesikalar**, s.84-85.

²⁷⁵ Turan, **Vesikalar**, s.93.

²⁷⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.374-375; Osman Turan, **Vesikalar**, s.90-91.

²⁷⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.374-375; Osman Turan, **Vesikalar**, s.90-91.

2.5.32.5. Sultan Tarafından Celaleddin Harezmsah'a Gönderilen Mektup

Sultan tarafından Kemaleddin Kamyar ile mektup gönderilmiştir. Bu sırada Celaleddin, Ahlat kuşatmasındadır ve Sultan, tavsiye niteliğinde yazdığı mektupta; Ahlat'ı kuşatmayı bırakıp Moğollar üzerine gitmesini ve kendisinin de gerekli askeri yardımı yapacağını belirtmiştir. Yine mektubunda, Tatarlara elçi göndererek onlarla anlaşmayı, Müslümanlar adına özür dilenmesini, kendisinin de bir elçi göndereceğini, bu şekilde büyük sultanların yolundan gitmek gerektiğini vurgulamıştır. Hazinesinin bolluğundan ve düşmanlarının itaat altına alındığından bahsederek mektubu sonlandırmıştır. Bu mektup, Sultan'ın siyasetini anlamak açısından mühim bir belgedir²⁷⁸.

2.5.33. Erzurum Halkına Verilen Ahidnâme

Erzurum Meliki Cihanşah, Sultan'a karşı harekete geçip, Celaleddin ile ittifak yaparak Selçuklu için tehdit oluşturmaktadır. Bu gelişmelerin akabinde Harezmi ve Selçuklu-Eyyubi arasında yapılan Yassı-çimen Muharebesi, Selçuklu'nun zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu zaferin ardından Sultan'a karşı devamlı muhalif girişimlerde bulunan Cihanşah'ın ülkesi Erzurum üzerine hareket edilmiş ve Erzurum halkı ise savunma yapacak durumda olmadığı için ahidnâme istemişlerdir. Sultan tarafından yazılan yemin metninde; Erzurum beyi Cihanşah'a, kardeşine ve emirlere zarar gelmemesi, geçmiş hadiselerden dolayı hesap sorulmaması ve eşyalarına dokunulmaması şartlarını bildirmişlerdir²⁷⁹. İbn Bîbî'ye kaynaklık edecek nitelikte bilgiler, Anonim Selçuknâme'de yer almaktadır. O da, Celaleddin'in oğullarının, Ahlat, Ermeni bölgelerinde ve Erzurum'da yağma yaptığını duyunca oraya sefer düzenleyerek, onları yendiğinden bahseder ve Sultan'ın birçok tutsak aldığını söyler. Emirlerin araya girmesiyle, o tutsakların serbest kaldığını ifade eder²⁸⁰. Ayrıca Anonim Selçuknâme, yapılan ahidnâmeden bahsetmektedir.

Sultan, Erzurum beylerinin isteği üzerine “yazılı bir yemin metni” hazırlanmasını emretmiştir. Yazılan “ahidnâme, aman ve söz senetleri” beylere gönderilmiştir. İbn Bîbî'nin kayıtlarından hareketle, Erzurum'un teslim edilmesi için beylerin, şartlarının tasdiklendiği, Sultan'ın mührünün yer aldığı bir belge görmeden

²⁷⁸ İbn Bîbî, a.g.e., s.376-379; Ebu'l-Farac Tarihi, s.527.

²⁷⁹ Turan, Türkiye, s.390-394.

²⁸⁰ Anonim Selçuknâme, s.42.

teslim işlemini yapmayacaklarını bildirdiklerini öğreniriz²⁸¹. Ahitnâmelerde²⁸², şartlara bağlı kalınacağına dair Sultan tarafından söz verilmektedir. Erzurum beyleri, Sultan tarafından gönderilen ahitnâmeyi okuduktan sonra Sultan'a bağlılıklarını bildirmişlerdir.

2.5.34. Ermen Vilayetinin Melik Eşref'e Verilmesine Dair Menşur

Sultan kazandığı zaferlerin ardından eğlence meclisi düzenlemiştir. Melik Eşref bu eğlenceye katılmış ve bir süre Sultan ile vakit geçirdikten sonra Ermen vilayeti ve Oltu'nun kendisine verilmesini istemiştir. Sultan, Melik'in istekleri doğrultusunda emir vererek Oltu ve Ermen bölgesinin idaresine verilmesi hakkında *menşur* yazdırmıştır²⁸³.

2.5.35. Yass-ı-Çimen Zaferini Müjdelemek Üzere Komşu Devletlere Gönderilen Fetihnâme

İbn Bîbî'nin kaydettiği ve bu kayıt sayesinde bilgisi bize kadar ulaşan bir fetihnâme bulunmaktadır. Sultan, komşu ülkelere gönderilmesini emrettiği fetihnâmede; devletin geliştiği, devletin işlerinin yoluna girdiğini belirtmiş ve uzaktaki yakındaki kimselerin bu müjde ile rahatlamalarını istemiştir. Bunun üzerine tuğrayı görevinde bulunan Sahib Şemseddin Muhammed-i İsfahânî, emredilen fetihnâmeyi, Muzafferiddin Gökböri'nin yanında kaleme almıştır. Müsveddesini okuyup çoğalttıktan sonrada Sultan'a göndermiştir²⁸⁴. Fetihnâmeyi okuyan Sultan, metinde uygun olmayan yerler tespit etmiş ve çevresindeki komutan ve ulema ile görüştüktan sonra metnin yeniden hazırlanmasını uygun görmüştür. Çünkü Harezşah Celaleddin ve Erzurum Meliki Cihanşah'a dair metinde ağır hakaretler bulunmaktadır. "*Harezmi'nin kahredilmesi*", "*mechul Erzurumlu*", "*leşleri hayvanlara ve kuşlara sofraya kurdu*" gibi ağır ifadeler bulunmaktadır. Oysaki Celalaeddin, bazı fetihleriyle Müslümanlara itibar kazandırmıştır, Cihanşah, Selçuklu soyundan gelmektedir ve Eyyubiler'in de haddinden fazla methedilmesi gereksizdir. İşte sayılan bu sebeplerle yazılan fetihnamenin, Sultan onaylamadan değiştirilmesine karar verilmiştir. Tuğracı görevine Nizameddin Ahmed-i Erzincani'yi getirilerek,

²⁸¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.402.

²⁸² Mübahat S. Kütükoğlu, "Ahidnâme", **DİA**, C.I. İstanbul 1988, s.536-540.

²⁸³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.403.

²⁸⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.404-405.

onun kaleme aldığı fetihnâme Kemaleddin Kamyar tarafından ülkelere gönderilmiştir²⁸⁵.

Görüldüğü üzere resmi vesikaların, bilhassa fetihnamelerin yazılış ve gönderiliş aşaması sistematik biçimde olmaktadır. Sultan'ın emri üzerine yazılmakta, Sultan onaylamadan önce okumakta ve gerekli düzenlemeleri yapmaktadır. Fetihnameler bir ülke için zafer sevincinin paylaşılması, o ülkenin genişlediğinin kısacası siyasi olarak başarısının bir göstergesi olması bakımından son derece önemlidir. Bu sebeple muhtevası yazılırken tarihi olaylar amacını aşmadan ve titizlikle ele alınmalıdır.

2.5.36. Gürcü Kraliçesi Rosudan ile Yapılan Sulh Anlaşması

Gürcü Kraliçesi Rosudan, Selçuklu ordusu tarafından kalelerin tek tek kaybedildiğini görünce çeşitli hediyelerle birlikte Kemaleddin Kamyar'a elçi göndererek barış talep etmiştir. Sulh anlaşmasında şu maddeler yer almaktadır: Barış talebi, Selçuklu karşıtı hareket eden devlet adamları adına özür ve kızı Tamara'nın, Gıyâseddin Keyhüsrev'e eş olarak verilmesi. Bu maddeleri içeren 1232 tarihli anlaşma ile Hah Nahah gibi mühim vilayetlerin ve çok sayıda kalelerin fethedildiği haberi, Sultan'a iletilmiştir²⁸⁶.

2.5.37. Gürcistan Zaferi Sonucu Komşu Ükelere Gönderilen Fetihnâmeler

Kemaleddin Kamyar, Kraliçe Rosudan'ın barış teklifini, kırka²⁸⁷ yakın kalenin ve Hah Nahah gibi vilayetlerin fetih haberi, Sultan'ı çok sevindirmiştir. Bu başarılarda emeği geçen kişilere çeşitli hediyeler bahşetmiştir. İbn Bîbî, bu fetihlerden sonra Sultan'ın, ülkenin her yanına *fetihnâmeler* yazılmasını emrettiğini söylemektedir²⁸⁸.

2.5.38. Sultan Tarafından Emir Kemaleddin ve Ordu Komutanlarına Yazılan Mektup

Sultan, Emir Kemaleddin ve ordu komutanlarına özel olarak mektup yazmıştır. Çünkü bu kişilerin kazandığı zaferler, Sultan'ın siyaseti açısından son derece önemlidir. Bahsi geçen özel mektupları sadece İbn Bîbî kaydetmiştir ve muhtevası

²⁸⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.405-408.

²⁸⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.413-414; **Anonim Selçuknâme**, s.42.

²⁸⁷ İbn Bîbî kale sayısını önce 30 vermiş birkaç sayfa sonra 40 olarak belirtmiştir.

²⁸⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.414.

hakkında da bilgi vermektedir. İbn Bîbî'ye göre; Sultan, bu mektuplarda adı geçen kişilerin üstün hizmetlerinden dolayı onları kutlamış ve teşekkür etmiştir. “*şerefli tuğrasıyla (tevki-i eşref) süslediği mektubunda*” askerlerin ülkesine dönmesine izin vermiştir. Rosudan'ın akrabalık kurma teklifini kabul ettiğini ve Gürcü ülkesine dokunulmamasını emretmiştir. Emir Kemaleddin mektubu alınca diğer emirleri de yanına çağırarak Sultan'ın hükmünü duyurmuştur²⁸⁹.

İbn Bîbî'nin naklettiği mektuba diğer kaynaklarda rastlanılmamasına rağmen Sultan'ın tuğrasını taşıyan bu mektupların yazılmış olması olağandır. Çünkü adı zikredilen kişilerin bu üstün başarıları takdire şayandır. Sultan'ın da bu kişilere takdir ve teşekkür bildiren mektup yazması beklenen bir davranıştır.

2.5.39. Ermen Vilayetinin Alınmasından Sonra Yazılan Resmi Belgeler

2.5.39.1. Kemaleddin Kamyar'ın Sultan'a Mektubu

Sultan, Kemaleddin Kamyar ve ordusunu Ermen Vilayeti'ni kuşatması için görevlendirmiştir. Ahlât'a varan Kamyar, burada herhangi bir karşılık görmeden şehre girmiştir. Cuma hutbesini Sultan adına okuttuktan sonra Bitlis, Van, Vastan, Adilcevaz gibi bölgeleri de ülke topraklarına katmıştır. Kaleler güçlendirilmiş, muhafızlar atanmıştır ve Kamyar, burada elde ettiği başarıları Sultan'a bildirmiştir. İbn Bîbî bu hususlardan bahsederken Kamyar'ın mektup gönderdiğinden bahsetmese de fetih haberini ve o bölgenin durumunu bildiren bir *mektup* yazıp habercilerle gönderdiğini, belirtmiştir²⁹⁰. Ayrıca fetihlerden sonra emirlerin, Sultan'a gönderdiği mektuplar durum bildirme raporlarıdır.

2.5.39.2. Zaferin Ardından Gönderilen Müjde Mektupları (beşaret-nâme)

Son derece mühim olan Ermen bölgesinin fethinin ardından Sultan, ülkenin her yanına “*müjde mektupları (beşaret-nâme)*” gönderilmesini emretmiştir²⁹¹. İbn Bîbî, fetihnâme yerine beşaretnâme ifadesini kullanmıştır. Aslında beşaretnâmenin fetihnâmeden bir farkı yoktur. Kazanılan zaferi, fethedilen yerleri haber vermek için yazılan mektup, ferman ve tarihi eserlerin genel adıdır²⁹².

²⁸⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.414.

²⁹⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.416-417.

²⁹¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.417.

²⁹² **DİA**, bkz. Beşaretnâme.

2.5.39.3. Kemaleddin Kamyar ve Emirler Adına Çıkarın Ferman

Sultan, Kemaleddin Kamyar ve Fetihlerde emeği geçen diğer emirler için *ferman* çıkarmıştır. Fermada, Kamyar ve emirler tebrik edilip iltifatlarda bulunulmuş ve üstün başarılarından dolayı övülmüşlerdir²⁹³.

2.5.39.4. Kemaleddin Kamyar'a Yazılan Mektup

İbn Bîbî'nin kayıtları sayesinde -muhtevası hakkında da bilgi verdiği- bu *mektup* günümüze kadar gelmiştir. Mektupta, Sahib Ziyaeddin Karaaslan, Müstevfi Sadeddin Erdebili ve Pervane Taceddin'in, kalelerin ihtiyat tedbirini aldıp onarımı tamamlamalarından sonra, Erzurum'a gidip Sultan'ın emirlerini beklemeleri "*yazılıydı*" ifadelerine yer vermektedir²⁹⁴.

2.5.40. Sultan Alâeddin Tarafından Moğol Hükümdarına Gönderilen Mektup

Sultan, Moğol hükümdarına (Ögeday Han) elçi ile mektup göndererek vergi vereceğini, Moğol hükümdarına tabii olacağını bildirmiştir. Bu bilgilere yalnızca Abu'l-Farac'ın kayıtlarında rastlanılmaktadır. Hükümdarın, Sultan'ın elçisine verdiği cevaba göre; Alâeddin'in, akıllı ve sağlam görüşlü olduğunu söylemiş, huzuruna davet etmiştir. Böylelikle kendi ülkesinde hüküm sürebilecektir²⁹⁵. İbn Bîbî bu konu hakkında bilgi vermemektedir.

2.5.41. Sultan Tarafından Harezm Emirlerine Verilen Menşur

Harezm emirlerinden Kayır Han, Bereket, Yılan Boğa, Can Birdi, Sarı Han, Küçlü Han anlaşarak Sultan'a ülke içinde ve dışında bağlı olacaklarına dair yemin etmişlerdir. Sahib Ziyaeddin, Kayır Han ile sözleşme yapmış ve bu sözleşme yeminle onaylandıktan sonra, Erzurum bölgesi, bahsi geçen emirler arasında paylaştırılmıştır. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; "*söz ve karar metni yazılıp*" Sahib Ziyaeddin şehre döndükten sonra "*Sultan'ın mührünü taşıyan menşurları Harezm emirleri adına yazarak*" Kayır Han'a göndermiştir. Gönderilen menşurlar alınınca, emirler, Erzurum'a gitmişlerdir²⁹⁶. Burada dikkati çeken bir nokta da Sultan'ın mühürlendiği menşur metinlerinin hazır olarak bulunması ve sadece adları yazılarak ilgili kişilere gönderilmesi hadisesidir.

²⁹³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.417.

²⁹⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.417.

²⁹⁵ **Abu'l-Farac Tarihi**, s.532.

²⁹⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.420-421.

2.5.42. Şamlılara Binek Hayvanı Satılmamasına Dair Çıkarılan Ferman

Harput emirlerinin Sultan'dan aman istemesi üzerine düzenlenen yemekte, Melik Muzaffer ve Şemseddin Sevak'ta bulunmaktadır. Şam melikleri ve emirleri Sultan'ın hil'atlerini giyerek yemeğe katılmış sadece Şemseddin Sevak hil'atını giymemiştir. Sultan bu durumdan hoşlanmamıştır. İbn Bîbî'nin naklettiğine göre; “Şamlılara hayvan satmanın cezası ölümden, idamdan ve yakılmadan başka bir şey olamayacak diye” ferman çıkarılmasını emretmiştir. Ayrıca tellallar aracılığıyla duyurulduğunu da belirtmiştir²⁹⁷.

2.5.43. Harran, Urfa ve Rakka'nın Fethi için Asker Toplanmasına Dair Ferman

İbn Bîbî'ye göre; Sultan Kayseri'ye gelerek, Harran, Urfa, Rakka ve oralara bağlı yerlerin fethi için asker toplanmasını emretmiştir. Kayseri'den, ülkenin her yerine ulaklara iletmesi için verdiği fermanlarda, en kısa zamanda ordunun Meşhed Ovası'nda toplanmalarını emretmiştir. Ayrıca İbn Bîbî, Kayseri'nin askerlerin toplandığı yer olduğu bilgisini vermiştir²⁹⁸.

2.5.44. Harran, Urfa ve Rakka'nın Fethi için Görevli Devlet Adamları Tarafından Sultan'a Gönderilen Mektup

Kemaleddin Kamyar ve diğer devlet adamları komutasındaki ordu, adı geçen kaleleri kuşatınca halk daha fazla savunamayacağını anlamışlardır. Bunun üzerine Kemaleddin Kamyar'a aracı göndermişlerdir. Kemaleddin Kamyar, kale sakinlere verdiği cevapta, aileleriyle birlikte kaleden çıkmalarını söylemiş ve böylece buraların fethi gerçekleşmiştir. Sultan'a *mektup* yazarak fethin haberini ve kale sakinlerinden kalan değerli eşyaları ayrıntılarıyla birlikte bildirmişlerdir²⁹⁹.

2.5.45. Harran, Urfa ve Rakka'nın Fethinin Ardından Gönderilen Müjde Mektupları (Beşaretnâme)

Mühim olan bu fetihlerin haberi, Sultan'a ulaşınca büyük sevince neden olmuştur. Sultan her fetihle olduğu gibi bu başarıyı da komşu ülkelere duyurmak adına müjde mektupları (beşaretnâme) göndermiştir.

²⁹⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.432.

²⁹⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.433.

²⁹⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.434.

2.5.46. Sultan Tarafından Kemaleddin Kamyar ve Diğer Devlet Erkânına Gönderilen Mektup

Sultan bu müjdeli haberi ülkenin dört bir yanına bildirdikten sonra bu fetihle emeği geçen görevlilere cevap mektubu göndermiştir. Bu mektuplarında, sarf ettikleri başarılarından bahsederek devletin sınırlarının genişlemesi ve gücünün artmasından dolayı onlara iltifatlarla bulunmuştur. Fethedilen yerlerdeki değerli eşyaları hazineye aktarmalarını, fazla olan malzemeleri de Malatya'ya göndermelerini ve kaleleri tamir etmelerini emretmiştir³⁰⁰.

2.5.47. Kemaleddin Kamyar'ın Kayseri Subaşılığına Tayin Menşuru

Sultan, Kemaleddin Kamyar'ı askeri ve siyasi zaferlerinden dolayı 1235 tarihinde Kayseri subaşılığına tayin etmiştir. Osman Turan'ın kayıtlarında muhtevası hakkında bilgi verdiği menşurun bilgisi, günümüze kadar gelmiştir. Menşur, Allah'a hamd cümleleriyle başlar. Sultan kalem ve kılıç sahibi olarak nitelendirdiği Kemaleddin Kamyar'ı, “*Şam ve Ermen illerinin pehlivanı İnanç bilge tuğrul-tekin sübaşı beğ Kemaleddin Kamyar bin İshak devlet ve saltanatın yardımcısı*” ifadeleriyle överek “*memleket ve saltanatın en yüksek mertebesi olan Kayseri Sübaşılığını (Serleşkeri) ona layık gördüm*” demiştir. Ayrıca Sultan, Kayseri'deki bütün emirlerin, komutanların ve ileri gelenlerin Kemaleddin Kamyar'a itaat etmeleri buyurmuştur. “*menşurum aslı 632 yılı başında yazıldı; Antalya'da hitama erdi*”³⁰¹. Kemaleddin Kamyar, Kayseri gibi büyük bir şehre subaşı tayin edilirken oranın sahibi konumunda değil maaşlı bir vali gibi görevlendirildiği görülmektedir. Devletin birliği için bir vilayete subaşı olarak atanan görevliler sadece kendisine verilen maaş ile yetinmişlerdir. Ele alınan bu menşurda, Kemaleddin Kamyar'ın geliri gösterilmiştir. Ayrıca Osman Turan bahsi geçen menşurun Farsça metnini nakletmiştir³⁰².

2.5.48. Moğol Hükümdarı Ögedey Han Tarafından Sultan Alâeddin'e Gönderilen Yarlık

Sultan Alâeddin dönemine tarihlenen önemli belgelerden birisi de şüphesiz Moğol Hükümdarı'ndan gelen yarlıktır. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; 1236 tarihinde

³⁰⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.434-435.

³⁰¹ Turan, **Vesikalar**, s.74-75.

³⁰² Turan, **Vesikalar**, s.75-76, menşurun Farsça metni s.89-93.

yazılan yarlık, (ferman) Emir Şemseddin Ömer³⁰³ aracılığıyla iletilmiştir. Şemseddin Ömer'in yanına iki Moğol muhafızı ve hanın imzasını taşıyan altın payza³⁰⁴ (paize) verilmiştir. 633/ 1236 da yazılan yarlığın muhtevası kısaca şu şekildedir³⁰⁵;

“Adil padişah Sultan Alâeddin Keykubad bilsin ki iyi yönetimin ve halka iyi davranman, geleni gideni hoşnut etmen konusundaki iyi şöhretini bize bildirdiler. Ben o habere çok sevindim. Senin her zaman ülkende huzur içinde olmanı isterim. Yüce Tanrı yeryüzünü bizim soyumuza vermiştir. Sen iyi yolda ilerliyorsun. Onun için durumumuzu sana bildirmek ve seni bize bağlanmaya ve itaate çağırmak vacip oldu. Bizim buyruğumuzu dinlemeyenlerin ülkesine girer köklerini kazırız³⁰⁶.”

Sultan, mektubu okuduktan sonra Şemseddin ile özel görüşmek istemiştir. Görüşmede Moğol Hanının gerçek niyetini öğrenmeye çalışmış ve aldığı cevaptan dolayı hoşnut olmuştur ve elçinin teklifini kabul ederek çeşitli hediyeler hazırlanmasını buyurmuştur. Fakat 31 Mayıs 1237 tarihinde Sultan vefat edince oğlu II. Gıyâseddin elçiyi uğurlamıştır³⁰⁷.

Sultan Alâeddin'in son zamanlarına rast gelen bu yarlık, büyük önem arz etmektedir. Devrin en kuvvetli hâkimi olan Moğollar, Sultan'a gönderilen bu belge ile barış içinde yaşayarak diğer hükümdarlara göre en yüksek mertebeyi elde etmişlerdir. Moğolların barış halinde yaşama teklifi, şüphesiz ki Anadolu'nun sağlam kaleleri ve geniş arazisi ve Alâeddin'in siyasi başarılarından kaynaklanmıştır. Bahsi geçen bu yarlık ile o dönemin siyasi durumu hakkında da bilgi sahibi olunmaktadır³⁰⁸.

³⁰³ Kazvinli Emir Şemseddin hatırı sayılır bir kişi olup ticaretle uğraşmaktadır. Mallarını göstermek için Moğol sarayına uğramıştır. Saraya vardığında Rum ülkesinden geldiğini öğrenen Ögedey Han, Sultan Alâeddin nasıl bir hükümdar olduğunu sormuştur. Şemseddin, Sultan hakkında akıllı, adaletli, Moğol Hanının beğeneceği bir hükümdardır diyince Han, Sultan ile dost olmak amacıyla Şemseddin Ömer'i elçi olarak Sultan Alâeddin'e göndermiştir (İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.439-440).

³⁰⁴ Moğollarda kendilerine bağlı yerlere plaka tarzında şahsa ait irade ve amannâmeler bulunmaktaydı. payzayı idareleri altındaki hükümdarlara, kumandanlara ve valilere verirlerdi. Payza kime verilmişse onun hakkında merhamet alameti idi (İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.439, dipnot.886).

³⁰⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.437-438.

³⁰⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.439.

³⁰⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.439-440.

³⁰⁸ Turan, **Türkiye**, s.407-408.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YIKILIŞ VE MOĞOL HÂKİMİYETİ DÖNEMİ VESİKALARI

Bu bölümde vekayinâmeler ile dönemin yerli ve yabancı kaynakları incelenerek resmi belge olduğu düşünülen belgeler ele alınmıştır. Yıkılış ve Moğol hâkimiyeti Dönemi olarak kabul edilen bu dönemde II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in (1237-1246) saltanatı boyunca, teze konu olan resmi belgeler incelenmiştir.

3.1. II. GIYASEDDİN KEYHÜSREV (1237-1246)

1237 tarihinde tahta geçen Sultan, I.Alâeddin Keykubad zamanında gelen elçileri kabul etmiş, yapılan anlaşmaları yenileyerek barışçıl bir yol izlemiştir. Keyhüsrev'in tahta çıkışında, Şemseddin Altunaba, Taceddin Pervane, Cemâleddin Ferruh Lala, Sadeddin Köpek³⁰⁹ ve Zahir üd-devle gibi devlet adamları etkili olmuştur³¹⁰. II. Gıyâseddin döneminde, 20 adet belge incelenerek; 6 adet ferman, 6 adet anlaşma, 2 adet fetihnâme, 2 adet menşur, 2 adet mektup (1'i yemin mektubu-sevgendnâme), tayin, yarlık ortaya çıkmıştır.

3.1.1. II. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Saltanat Fermanı

Sultan I. Alâeddin Keykubad vefat edince (1237) yerine oğlu II. Gıyâseddin Keyhüsrev tahta geçmiştir. Padişahlık şükranesi olarak genel bir *ferman* ilan etmiş, ülkenin dört bir yanına âdet olduğu üzere kâtiplere ferman yazdırmıştır. İbn Bîbî'ye göre; habercilerle bu fermanı ülkenin her yerine göndermiştir. Burada dikkati çeken husus, “*El Mülkü Zillah (Mülk Allah'ındır)*” ifadesi bulunan tuğranın çekilip gönderilmesidir. Sultan bu fermanı Kayseri'de iken göndermiştir³¹¹. Yine âdet olduğu üzere hapiste bulunanların serbest bırakılması için kâtiplere *ferman* yazmalarını emretmiştir³¹². Abu'l-Farac³¹³, açıkça fermandan bahsetmemesine rağmen Gıyâseddin'in, tahta geçmesi hakkında, “zincir içinde olan esirler serbest bırakıldı”

³⁰⁹ Sadeddin Köpek, Selçuklu tarihi açısından önemlidir. Ümera arasındaki anlaşmazlıklar çıkması, II. Gıyâseddin taraftarı tutum sergilemesi ve Sultan'ın küçük ve korkak oluşu onun yönetimdeki etkisini artırmıştır. Bulduğu fırsatı değerlendiren Köpek, rakibi devlet adamlarını birer birer bertaraf etme girişiminde bulunmuştur. Yaptığı her işi devletin yararına yapıyor hissi verse de asıl amacı yönetimi eline almaktır. (Nejat Kaymaz, **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâseddin Keyhüsrev Ve Devri**, TTK, Ankara 2009, s.51).

³¹⁰ Turan, **Türkiye**, s.424.

³¹¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.450.

³¹² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.450.

³¹³ **Abu'l-Farac Tarihi**, s.537.

ifadesini kullanması, Sultan tarafından yazılmış bir fermanın varlığını desteklemektedir. Sultan'ın fermanıyla serbest kalanların sayısına dair verdiği bilgide bu sayının 12.000 olduğunu belirtmiştir.

3.1.2. Moğol Hükümdarı Ögeday Han ile Yenilenen Muahede (Anlaşma)

Sultan II. Gıyâseddin, babasının ölümünden önce Kayseri'ye gelen bütün elçileri kabul etmiştir. I.Alâeddin Keykubad zamanında gelen Moğol elçisi Şemseddin Ömer el-Kazvini, Moğol Hanı'nın dostluk teklifini ileten mektubunu getirmiştir. Sultan Gıyâseddin, babası zamanındaki bu muahedeyi (anlaşma) aynı şartlarla yenilemiştir. Moğol elçisini çeşitli hediyelerle birlikte uğurlamıştır³¹⁴.

3.1.3. Emir Taceddin Pervane'nin Cezalandırılmasına Dair Ferman

İbn Bîbî'ye göre, Sultan'a rehberlik eden Sadeddin Köpek, giderek nüfuzunu artırmış ve emirleri birer birer bertaraf etmenin yollarını aramıştır. Bu amacı doğrultusunda Ankara'ya giden Taceddin Pervane'nin gayr-ı meşru münasebetlerini kullanarak onun cezalandırılması konusunda Sultan'ı kışkırtmıştır. Sultan, Taceddin'in cezalandırılması hususu için Sadeddin'e yüzüğünü vermiş, Pervane hakkında şeriat hükümlerinin uygulanması ve mülkünün kaydedilmesi konusunda "bir ferman tuğraladı (fermani be tevki resid)" ifadelerinin yer aldığı bir fermanın yazıldığını aktaran İbn Bîbî, Sadeddin'in vakit kaybetmeden Ankara'ya gittiğini söyler. Ankara'ya vardığında ise Sultan'ın hükmünü uygulamıştır³¹⁵.

3.1.4. Melike-i Adiliyye'nin Öldürülmesine Dair Ferman

I.Alâeddin Keykubad, Eyyubi Prensesi Melike-i Adiliyye'den doğan oğlu İzzeddin Kılıç Arslan'ı veliyaht olarak göstermiştir. Keykubad'ın vefatından sonra tahta geçen oğlu II. Gıyâseddin ise kardeşinin kendisine muhalefet olmasından endişe duymaktadır. Sadeddin Köpek'in de etkisiyle İzzeddin Kılıç Arslan'ın annesi Melike-i Adiliyye'nin öldürmesi konusunda *ferman* çıkarmıştır. Fermanı uygulama görevini güvenilir adamı olarak gördüğü Sadeddin Köpek'e vermiştir. Sadeddin, emri yerine getirmek için Melike-i Adiliyye'yi Ankara'ya göndermiş ve orada yayın kirişi ile boğdurtmuştur³¹⁶.

³¹⁴ Nejat Kaymaz, **a.g.e.**, s.36.

³¹⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.456-458.

³¹⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.455.

3.1.5. Sümeysat Meliklerine Verilen Yemin Mektubu (Sevgendnâme)

Sadeddin Köpek, Suriye’de bulunan Sümeysat Kalesi’ni kuşatma altına almıştır. Buranın melikleri savunma yapamayacaklarını anladıklarında Sadeddin’e haber göndererek canlarının başışlanmasını, Hristiyanlar için çok değerli olan Salbot Haçına dokunmamaları şartıyla kaleyi teslim edeceklerini bildirmişlerdir. İbn Bîbî’nin kaydına göre; Sadeddin, meliklerin isteklerini kabul etmiş ve eziyet edilmeyeceğine dair “yazdığı yemin mektubunu (sevgendnâme) ve ettiği ahd ü Peyman haberini” kendi elçileriyle kaleye göndermiştir. Sadeddin’in elçilerinin yanında, meliklerin de habercileri vardır. Bahsi geçen yemin mektubu 1238 tarihinde yazılmıştır. Bu fetihle birlikte Sadeddin Köpek’in siyasi gücü artmıştır³¹⁷.

3.1.6. Mühezzibüddin Ali, Şemseddin Muhammed ve Celâleddin Karatay’ın Tayini

Sultan, Sadeddin Köpek tehlikesinden kurtulunca bazı devlet adamlarını göreve getirmiştir. Mühezzibüddin Ali’yi vezirliğe, Şemseddin Muhammed’i naibliğe, Mecdeddin Muhammed’i tercümanlığa ve Celâleddin Karatay’ı hazine-i hassa’ya tayin etmiştir³¹⁸. İbn Bîbî, burada herhangi bir belge adından bahsetmese de tayin olunan kişilerin ellerinde, Sultan tarafından verilmiş bir belge bulunmalıdır.

3.1.7. Harezm Emirleri ile Yapılan Anlaşma

Sadeddin Köpek tarafından Kayır Han’ın hapsedilmesi üzerine Sultan’a itaat yolundan ayrılan Harezm emirleri; Harran, Urfa, Suruc, Rakka ve Re’sulayn bölgelerini ele geçirmişlerdir. Bu bölgelerde çıkardıkları isyan sonucu tüccarlar zarar görmüştür. Durum, Sultan’a iletilince Harezmli emirleri Rum ülkesine geri getirmek için Mecdeddin Tercüman’ı elçi olarak göndermiştir. Emirler de elde ettikleri yerlerin “saltanat menşuruna” karşılık Sultan’a itaati kabul etmişlerdir. Bu anlaşma neticesinde Cuma günü Sultan adına hutbe okunmuş ve elçi ülkesine geri dönmüştür³¹⁹.

³¹⁷ İbn Bîbî, a.g.e., s.459.

³¹⁸ İbn Bîbî, a.g.e., s.465.

³¹⁹ İbn Bîbî, a.g.e., s.467-469.

3.1.8. Diyarbakır İleri Gelenleri ile Yapılan Anlaşma

Mübarizeddin Çavlı ve Mübarizeddin Yavtaş kumandasındaki ordu tarafından 1240 tarihinde Diyarbakır kuşatılmıştır. Yapılan görüşmeler sonucunda Diyarbakır Kadısı Necmeddin Habir, mancınıkçı Cafer ve diğer ileri gelenlerden oluşan heyet anlaşmaya varmışlardır. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; Diyarbakır halkı bütün haklarına sahip olacaklardır: “*Divani vergileri ve avarız vergisinden muaf olacaklarına dair senet (hüccet) yazdılar*”. Ayrıca Sultan adına ikta, mülk ve hil’at sözü verilmiş ve böylece Diyarbakır şehri teslim alınmıştır³²⁰. Sultan’ın bu vaadleri yerine getirdiğine dair kanıtlar bulunmaktadır. Diyarbakır Ulucâmi’nde bir kitabede şehir halkı için ticaret vergilerinin kaldırıldığı yazmaktadır³²¹.

3.1.9. Diyarbakır’ın Fethine Dair Gönderilen Fetihnâmeler

Sultan son derece önemli olan Diyarbakır’ın fethi müjdesini alınca eğlence meclisi düzenlemiştir. Şenlikler yapılmasını ve herkesin düzenlenen şenliklere katılmasını emretmiştir. Âdet olduğu üzere komşu ülkelere ulaklar aracılığıyla *fetihnâmeler* gönderilerek fethin her yere duyurulmasını buyurmuştur³²².

3.1.10. Diyarbakır’ın Fethiyle Görevli Emirlere Dair Ferman

İbn Bîbî'nin naklettiklerine göre; Sultan, Diyarbakır’ın fethine katkı sağlamış her bir emire “*hizmetleri öven bir ferman tuğraladı*”. Müellifin verdiği bilgilerden hareketle fermanlar ile hil’at ve hızlı koşan atlar gönderildiği tespit edilmektedir. Fermanlarda bu emirlere çeşitli iltifatlarla bulunmuştur. Fermanlar ve hediyeler emirlere gönderilmiştir³²³.

3.1.11. Baba İshak ve Türkmen İstilasının Bertaraf Edilmesi Üzerine Gönderilen Fetihnâme

Baba İshak³²⁴, yarı Türk şamanı yarı Müslüman şeyhi olarak Sümeysat’a yakın Kefersud’da faaliyet göstermiştir. Bir takım mehdilik iddiaları ve izlediği siyaset sayesinde Türkmen gruplarını etrafında toplamıştır. Giderek nüfuzunu artıran Baba İshak ve taraftarları, Sultan için tehdit oluşturmuştur. Sultan bu tehdidi ortadan

³²⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.472-477.

³²¹ Turan, **Türkiye**, s.439.

³²² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.477.

³²³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.477.

³²⁴ Babailer İsyanı olarak kaynaklara geçen bu hadise hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. İbn Bîbî, **a.g.e.**, s. 478-482; Nejat Kaymaz, **Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü**, TTK, Ankara 2011, s.63-69.

kaldırmak için Necmeddin Behramşah kumandasında bir ordu göndermiştir. Bu ordu dini-siyasi hareketi bastırmıştır. Sultan bu müjdeli haberi alınca ülkenin her yanına *fetihnâmeler* göndermiştir³²⁵.

3.1.12. Meyyafarkin Seferine Dair Resmi Belgeler

3.1.12.1. Meyyafarkin'in (Silvan) Fethi İçin Asker Toplanmasına Dair Ferman

İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; Sultan, mevcut sınırları genişletmek ve isyanları bastırmak adına Meyyafarkin fethini gerekli görmektedir ve bu amacı doğrultusunda askerlerin Kayseri'de toplanmaları için 1241 tarihinde bir *ferman* çıkarmıştır. Ferman üzerine, askerler Kayseri'de toplanmışlardır³²⁶.

3.1.12.2. Meyyafarkin Hükümdarı Şehabeddin Gazi ile Yapılan Anlaşma

Selçuklu ordusunun başında bulunan Mübarizeddin Çavlı, Zahir üd-devle Meyyafarkin'i kuşatma altına almışlar ve iki taraf arasında şiddetli çatışmalar olmuştur. Selçuklu yardımcı kuvveti olarak el-Melikü'l Muazzam Turanşah, Meyyafarkin seferinde bulunmaktadır. Halifenin araya girmesiyle Şehabeddin Gazi, Meyyafarkin Kadısı ile birlikte Selçuklu kumandanlarına elçilik heyeti göndermiştir. Kadı, Şehabeddin Gazi'nin mülkünü kendisine bırakılması halinde itaat edeceğini fakat Sultan'ın niyeti Meyyafarkin'i almaksa, o zaman, savunmaya devam edeceğini bildirmiştir. Bu şartlar karşılığında, Şehabeddin Gazi'nin isteği üzerine Selçuklu kumandanları ile *anlaşma* yapılmıştır³²⁷. Kadı, kumandanlara anlaşmaya sadık kalınacağına dair yeminler ettirmiştir. Selçuklu ve el-Melikü'l Muazzam'ın elçileri birlikte Şehabeddin'in yanına varmışlar ve Şehabeddin'den itaat edeceğine dair bir yemin almışlardır. Ardından Selçuklu ordusu Malatya'ya gelmiştir³²⁸.

3.1.12.3. Sultan Tarafından Kumandanlara Gönderilen Ferman

İbn Bîbî'den nakledilen bilgilere göre; Sultan, Meyyafarkin Seferi hakkında olup bitenleri haber alınca, Malatya'da bulunan Mübarizeddin Çavlı, Veliyeddin Pervane, Cemâleddin Ferruh Lala, Zahir üd-devle ve Şemseddin Hoca Mesud'a

³²⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.478-482.

³²⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.483.

³²⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.483-486; Nejat Kaymaz, **Keyhüsrev II**, s. 83-84.

³²⁸ Nejat Kaymaz, **Keyhüsrev II**, s.84.

ferman göndermiştir. Fermanda askerlerin yurda dönmelerini, gelecek yıl tekrar sefer düzenleneceğini ve ayrıca baharda “*kendilerine ferman (tevki) ulaştığı zaman durup eğlenmeden hizmete koşsunlar dedi*”³²⁹ ifadeleri yer almaktadır. Bu ifadelerden hareketle, İbn Bîbî’nin ferman metnini gördüğünü tahmin etmekteyiz.

3.1.13. Moğol Ordusuyla Savaşmak için Asker Toplanmasına Dair Komşu Ülkelere Gönderilen Menşurlar

İbn Bîbî’nin kayıtlarına göre; Meyyafarkin seferinin ardından, Moğol tehlikesi ve baskısının artması üzerine devlet adamları aralarında istişare ederek komşu ülkelerden askeri yardım isteme kararı almışlardır. Bu sebeple de önce Şihabeddin Gazi’ye elçi gönderilmiş, Meyyafarkin bölgesine düzenlenen seferden dolayı özür dilenmiştir. Ayrıca 100 bin dirhem gümüş ile kardeşi Melik Eşref’in olan Ahlat’ın, Şihabeddin’e verilmesine dair *menşur* gönderilmiştir. Melik Gazi menşuru okuyunca “*duydum ve kabul ettim*” diyerek adam toplamaya başlamıştır. Sultan’ın ordusu için gönderilecek olan mallarla, asker toplaması ve Sultan’a itaat etmesi için “*tuğralı ferman (tevki)*” gönderilmiştir³³⁰.

Mardin hükümdarı, el-Melikü’s-Said Necmeddin’e Resulayn; Harezmlilere, Harput’un uygun görülmesi üzerine, bu konuda menşur yazılmıştır. Elçi olarak ise Şemsüddin İsfahânî görevlendirilmiştir³³¹. Başka bir elçi de Baron Konstantin’e gönderilmiştir. Daha önceden yapılmış anlaşmalar uyarınca ve bağımlı krallık olması sebebiyle, göndermesi gereken asker dışında, ücretin ödenmesi karşılığında daha fazla kuvvet de istenmiş, Ereğli’nin ikta menşuru da Ermenilere verilmiştir. Bu bağlamda şartlar kabul edilmiştir³³². Komşu ülkelerle yapılan anlaşma gereği Sivas’ta yardımcı kuvvetlerin orduya katılması beklenmiş fakat onlar anlaşmaya riayet etmemişlerdir. Sadece 20 bin kişilik Halep kuvveti yardıma gelmiştir³³³.

3.1.14. Moğollar ile Yapılan Sulh Anlaşması

Kösadağ yenilgisi Selçuklular için yıkıcı bir darbe olmuştur. Moğolların bu kolay galibiyet neticesinde gücü artmış ve Anadolu’da Moğol hâkimiyeti başlamıştır. İbn Bîbî’nin kayıtlarına göre; Sahip Mühezzibüddin Ali, devletin içinde bulunduğu durumdan ötürü üzüntü duymakta ve artan Moğol baskısı karşısında tek çarenin sulh

³²⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.487.

³³⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.494.

³³¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.494; Nejat Kaymaz, **Keyhüsrev II**, s. 90.

³³² Mehmet Ersan, **Dağılıp**, s.185.

³³³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.496; **Ebu’l-Farac Tarihi**, s. 541; Osman Turan, **Türkiye**, s.452.

olduğuna inanmaktadır. Malatya Kadısı Fahreddin ile anlaşarak Baycu Noyan'ın huzuruna varıp sulh teklifini iletmişlerdir. Yapılan anlaşmaya göre;

- Moğollara her yıl 360.000 dirhem para,
- 10.000 koyun, 1.000 sığır, 1.000 at, deve, katır ve ipekli altın işlemeli kumaşlar ve çeşitli hediyeler gönderilecektir. Baycu, bu şartları içeren anlaşmaya sadık kalacağına dar yeminler vermiştir. Selçuklu Sultanı'na Fahrüddin Bitikçi'yi göndermiştir³³⁴.

3.1.15. II. Gıyâseddin Keyhüsrev Tarafından İstanbul Latin İmparatorluğu'na Gönderilen Mektup

Kösedâğ yenilgisinden önce, İstanbul Latin İmparatoru Baudovin, Sultan II. Gıyâseddin'e ittifak teklifinde bulunmuştur. Bu sıralarda kendisi İznik Rum devletinin baskısı altındadır. Sultan da bu sayede Moğol tehdidine karşı ittifak sağlamış bulunacaktır. Sultan, Latin imparatoru'nun bir akrabası ile evlenme şartıyla ittifak teklifini kabul etmiştir. Bu sebeple Latin İmparatoru'na 5 Ağustos 1243 tarihinde mektup yazmıştır. Mektubunda; evleneceği kızın dini yaşamakta özgür olacağı, yanında din adamı bulundurabileceği hakkında teminatlar vermektedir. İttifaka dair bilgiler 1243 tarihli mektuptan öğrenilmektedir. İttifak teşebbüsleri olmuş fakat nihayete ermemiştir. İznik İmparatoru Vatatzes, bu gizli ittifakı öğrenmiş ve engel olmuştur.

3.1.16. Batu Han Tarafından Selçuklu Devleti'ne Gönderilen Yarlıklar

Baycu Noyan ile Mühezzibüddin Ali'nin yapmış olduğu anlaşma gereği Selçuklu, her yıl Moğollara vergi verecektir. Moğollar Anadolu'ya gelerek resmi vergi dışında mal ve para almaya başlamışlardır. Bu durumun yeni tehditler oluşturması sebebiyle var olan anlaşmanın, Moğol Hanı tarafından teminat altına alınması gerekmekte ve bu bağlamda Sultan, Şemsüddin İsfahânî, Amasya Kadısı Fahreddin ve Meceddin Muhammed Tercüman'dan oluşan elçilik heyetini Batu Han'a göndermektedir. Çeşitli hediyelerle birlikte Batu Han'ın huzuruna varan heyet, bağlılıklarını bildirip hediyeleri takdim etmişlerdir. *Sulh anlaşması* yeniden imzalanmış, Moğol Han'ı Sultan'a kılıç, ok, yay, mızrak, kaftan gibi hâkimiyet alametleri ile birlikte *yarlık* göndermiştir³³⁵.

³³⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.505-508; Nejat Kaymaz, **Dağılış**, s.102.

³³⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.512-513.

İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre; Batu Han, Şemseddin İsfahânî'ye “*Nizamü'l-mülk* ve *Salahü'l âlem* lakabını vermiştir. Kendi adına Anadolu'ya hâkim tayin ettiğini bildiren *yarlık* hazırlatmıştır. Selçuklu elçi heyeti ile birlikte kendi cevabını götürmesi için Sanksun Kurcu'yu görevlendirmiştir³³⁶.

Yarlığın muhtevası açıkça belirtilmese bile Selçuklu elçilerinin isteklerinin kabul edildiği görülmektedir. Moğollardan gelen yarlıklar ve alâmetler Selçuklu Devleti'nin tabiiyetine hukuki boyut kazandırmıştır³³⁷.

3.1.17. Şemseddin İsfahânî'nin Kırşehir Subaşı Olarak Tayinine Dair Menşur

İbn Bîbî'nin tayin menşuruna dair mühim kayıtları vardır. Müellife göre, Sahib Mühezzibeddin Ali'nin vefatının ardından Sultan, vezirlik makamına ve daha önce hiçbir vezire verilmeyen yetkilerle Kırşehir *emirlik ıktası* ve *subaşılığı menşurunu* Şemseddin'e vermiştir. Şemseddin, Sultan'ın elini öpmek için huzuruna gitmiş ve törenler düzenlenmiştir³³⁸.

Şemseddin, tayin ile birlikte askeri ve mülki idareyi de kendinde toplamıştır. Bu sebeple sultan tarafından kendisine “*kını altın kılıç*” vermiştir. Daha önce vilayetlere tayin edilen subaşılar, feodal parçalanmalara sebebiyet vermemek adına kendilerine ayrılan maaş ile yetinmektedirler. Devletin duraklama devri olarak varsaydığımız II. Gıyâseddin döneminde verilen bu menşur, devletin idaresinde Sultan'ın rolünü ortaya koyması ve Şemseddin'e verilen yetki bakımından kayda değerdir³³⁹.

3.1.18. Ermeni Kralı ile Yapılan Sulh Anlaşması

Şemseddin İsfahânî komutasındaki Selçuklu ordusu, Ermeniler üzerine sefer düzenlemiştir. Ordu, Tarsus'a kadar olan yerleri işgal etmiş ve burada savunma ile karşılaşmıştır. Hava şartlarının elverişsiz olması ve Sultan'ın ani ölümü üzerine bir an önce netice alınması gerekmektedir. Şemseddin, Ermeni kralına elçi göndererek, sulh teklifinde bulunmuş ve teklifini kabul eden Kral ile *sulh anlaşması* yapmıştır. Anlaşmaya göre; Tarsus Kalesine karşılık Bragana Kalesi verilmiş, diğer küçük birkaç kalenin teslimi ile daha önce yapılmış anlaşma gereği, ödemeleri gereken yıllık

³³⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.513.

³³⁷ Nejat Kaymaz, **Keyhüsrev II.**, s.104.

³³⁸ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.514.

³³⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.514; Nejat Kaymaz, **Keyhüsrev II.**, s.106.

haracın, ödenmeyenlerle birlikte verilmesi kararlaştırılmıştır. Anlaşmadan sonra Selçuklu ordusu Konya'ya dönmüştür³⁴⁰.

3.2. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS DÖNEMİ (1246-1249)

Bu başlık altında 4 adet vesika incelenmiştir. Bu belgeler, 3 menşur (1'i tayin menşuru) ve yarlıktan oluşmaktadır.

3.2.1. Şemseddin İsfahânî, Celaleddin Karatay, Şemseddin Hasoğuz, Esededdin Ruzbe ve Fahreddin Ebubekir'in Tayin Edilmesine Dair Menşur

1246 tarihinde II. İzzeddin Keykâvus büyük bir törenle Konya'da tahta geçmiştir. Adet olduğu üzere gerekli kutlamalar ve merasimler yapıldıktan sonra devlet adamları yüksek makamlarına tayin edilmiştir. İbn Bîbî, II. İzzeddin'in tahta geçişinde etkili olan Şemseddin İsfahânî vezirlik makamında kalmış; Celaleddin Karatay saltanat naibi; Hasoğuz beylerbeyi; Fahreddin Ebubekir Pervane makamlarına atandığını belirtir. Müellif, bu konuda Tuğracılık makamında bulunan Şemseddin Mahmud "*her birinin adına menşur yazdı*" diyerek her bir devlet adamının adına ayrı ayrı tayin menşuru yazıldığı bilgisini vermektedir. Ayrıca, beylerbeyi makamına atanan Hasoğuz'un, Tuğracı Şemseddin'e atama belgesine yazacakları karşılığında 50 bin gümüş para ödediğinden bahseder³⁴¹.

İbn Bîbî'nin bahsettiği, Tuğracı Şemseddin'e para verilmesi hususu, o devirde bahşiş gibi algılanabilir. Çünkü devletin önemli kademelerine atanan bu kimseler devletin içinde bulunduğu siyasi durumunun farkındadırlar. Rum halkının bu yazılan menşurlara göre hareket etmesini verilen emirlere uymasını istemektedirler. Ayrıca Hasoğuz'un bu davranışı, makamını sağlamlaştırmak istediğini gösterir.

3.2.2. Şerefeddin Mahmud'un Beylerbeyi Tayin Edilmesine Dair Menşur

İbn Bîbî'den nakledilen bilgilere göre, Pervane Ebubekir ile Emir Nusret tarafından, Şemseddin Hasoğuz ile Esededdin Ruzbeh bertaraf edilmiştir. Konya'da, bahsi geçen devlet adamlarının tuzağına düşmekten endişelenen Şemseddin İsfahânî tarafından, Tuğracı Şemseddin Mahmud'un görüşünü de alarak Erzincan subaşı Şerefeddin Mahmud'a Beylerbeyi tayin edileceğine dair bir menşur gönderilmiştir. İbn Bîbî şu cümlelerle ifade eder; "*divan kararı (misâl) yazdı ve gizlice Sabık Ulaşağı'ya gönderdi*". Bu menşur ile Şerefeddin Konya'ya davet edilmiştir. Davet

³⁴⁰ İbn Bîbî, a.g.e., s. 515-516; Mehmet Ersan, **Dağılıp**, s.189.

³⁴¹ İbn Bîbî, a.g.e., s.517-518.

üzerine çeşitli hediyelerle birlikte Şerefeddin saltanat makamına gelmiştir³⁴². Bahsi geçen menşuru sultan değil Şemseddin İsfahânî yazmıştır.

3.2.3. Moğol Hanı Güyük Han'ın Şemseddin İsfahânî'nin Azline Dair Gönderdiği Yarlık

Moğol Han'ın tahta çıkış merasimine katılmak için Kılıç Arslan ile birlikte atabeği Bahaeddin tercüman da gitmiştir. Tercüman, Moğol Hanı'na İsfahânî'yi şikâyet ederek, Anadolu'da devlet adamlarını öldürdüğünü ve ölen sultanın annesiyle evlendiğini, sultanı tahta geçirirken Moğol Hanından izin almadığını söylemiştir. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre, Güyük Han, ülkenin yönetiminin Melik Rükneddin'e verilmesine, Şemseddin'in azline dair *yarlık* hazırlatmıştır. Moğol Hanından yarlığı getirmek için Fahreddin Sivastos'un görevlendirildiğini ifade etmiştir³⁴³.

Dönemin ana kaynaklarından biri olan Ebu'l-Farac, İsfahânî'nin cezalandırılmasına dair kayıtlarında aynı husustan bahsetmektedir. Yarlıkla ilgili ek olarak, Moğol Hanının, Bahaeddin Tercüman'ın vezir olmasını emrettiğini söyler³⁴⁴. Sonuç olarak Şemseddin İsfahânî, Anonim Selçuknâme'ye³⁴⁵ göre 25 Mart 1249 tarihinde azledilmiştir.

3.2.4. Cemâleddin Hotani'nin Konya Kadılığına (Baş Kadı) Tayin Menşuru

İbn Bîbî'nin naklettiklerine göre, Moğol Han'ı Güyük Han, İzzeddin Keykâvus'a Cemâleddin Hoteni'yi elçi olarak göndermiştir. Elçi, Rum ülkesinin saltanatının Moğolların hâkimiyetinde olduğunu ve Melik Rükneddin'in sultanlığını tanımasını bildirmiştir. Elçi Cemâleddin devlet adamları tarafından karşılandıktan sonra kendisine Konya kadılığı için *menşur* yazmışlardır. Ayrıca sultana ait ve amme vakıflarının nazırlığı da verilmiştir. Kadı İzzeddin, Cemâleddin'in yardımcılığına tayin edilmiştir³⁴⁶.

³⁴² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s. 524-525.

³⁴³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.546; Osman Turan, **Türkiye**, s.483-484. Osman Turan, Güyük Han'ın İzzeddin Keykâvus için azlini ve Bahaeddin'in vezirliğe tayinini içeren yarlıktan bahseder. Fakat İbn Bîbî, İsfahânî azlinden bahsederken İzzeddin'in azli ile ilgili bilgi vermez. İzzeddin'in azliene dair kayıtların olmaması İbn Bîbî'nin bahsettiği yarlığı doğrular nitelilmiştir. Osman Turan, **Türkiye**, s.484.

³⁴⁴ **Abu'l-Farac Tarihi**, s.548.

³⁴⁵ Anonim Selçuknâme, s.44.

³⁴⁶ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.549-550.

3.3. ÜÇ KARDEŞ SALTANATI (II. İZZEDDİN KEYKÂVUS-IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN-II. ALÂEDDİN KEYKUBAD)

Celaledin Karatay'ın uğraşları sonucunda II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubad aralarındaki savaflara son verip müşterek saltanat dönemini (1249-1254) başlatmışlardır. Üç kardeş adına para basılıp hutbe okutulmuş, kısacası hükümdarlık alâmetleri üçü adına yapılmıştır³⁴⁷.

Üç kardeş saltanatı ile ilgili olarak 2 adet belge incelenmiştir. Bunlar; ferman ve mektuptan oluşmaktadır.

3.3.1. Kayseri Subaşısı Kadı Seyfeddin Türkeri'nin Azline Dair Ferman

Vezerlik makamının boş kalması üzerine devlet erkânı aralarında görüşerek Kayseri subaşısı Kadı İzzeddin'i bu makama getirmiştir. Fakat Sahip Kadı İzzeddin'in, Sultan İzzeddin'i kötü davranışlara sevk etmesi ve zamanla baskı altına alıp endişe yaratması tedbir almayı gerekli kılmıştır. Devlet erkânı, Sultan'ı uyarınca Sultan, onların görüşlerini dikkate almış ve Sahip Kadı İzzeddin'in cezalandırılmasına dair *ferman* çıkarmıştır. İbn Bîbî'nin kayıtlarına göre, Sultan'ın fermanı gereği Mindas Kalesi'ne götürülüp orada azledilmiştir³⁴⁸.

3.3.2. II. Alâeddin Keykubad'ın Sultan II. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektup

II. Alâeddin, Moğol hükümdarı Mengü Han'ın huzuruna gönderilmiştir. Ülkesine dönüş yolunda Baycu Noyan'ın Selçuklu ülkesine hareket ettiği haberini alınca Sultan İzzeddin'e bir *mektup* yazmıştır. Mektubuna, Sultanı metheden ifadelerle başlamıştır. Batu Han ve Baycu'dan yarlığın geldiğini bu yarlıkta ödenmesi gereken altının hazineye gönderilmesini istemişlerdir ve Alâeddin Baycu ile savaş değil sulh yapılması fikrini arz etmiştir. Aksarâyî, mektubun muhtevası hakkında bilgi vermiştir ve bu müellif sayesinde mektup bize kadar ulaşmıştır³⁴⁹.

3.4. II. İZZEDDİN KEYKÂVUS VE IV. RÜKNEDDİN KILIÇ ARSLAN MÜCADELESİ

1254 tarihinde II. Alâeddin Keykubad'ın vefat edince üçlü saltanat bozulmuştur. Yine bu tarihte Sultan İzzeddin ve Rükneddin'in arasında yapılan

³⁴⁷ Turan, *Türkiye*, s.485-486.

³⁴⁸ İbn Bîbî, *a.g.e.*, s.562-565.

³⁴⁹ Aksarâyî, *a.g.e.*, s.29.

Ahmed-hisar savaşında, Rükneddin yenilince İzzeddin tek başına tahta oturmuştur³⁵⁰. 1257 tarihinde yapılan Sultan Hanı bozgunu üzerine Arslandoğmuş ve diğer emirler Kılıç Arslan'ı Konya'da tahta geçirmişlerdir³⁵¹.

Bu dönemde, 7 adet mektup, 5 adet yarlık, 3 adet ferman, 2 adet menşur, fetihnâme, temliknâme ve anlaşma olmak üzere toplam 20 adet resmi vesika tespit edilmiştir.

3.4.1. Baycu Noyan'ın Ordusuna Karşı Asker Toplanmasına Dair Ferman

İbn Bîbî'ye göre, Nizameddin Hurşid Baycu'ya elçi olarak gitmiş ve Sultan'ın yanına dönünce Baycu ile anlaşmanın devlet için daha faydalı olduğu görüşünü bildirmiştir. Fakat bazı fitne sahibi birkaç kişi savaş için Sultan'ı cesaretlendirmişlerdir. Bunun üzerine Sultan ülkenin her yanına *ferman* gönderilmesini ve askerlerin Konya'da toplanmalarını emretmiştir. Bu savaş Sultan İzzeddin'in yenilisiyle sonuçlanmıştır³⁵².

3.4.2. Rükneddin'e Sunulan Halkın Şikâyeti İle İlgili Ferman

İbn Bîbî'nin kaydına göre, Rükneddin Konya'da tahta oturduğu sırada Şemseddin Kaducuk herkesin önünde Sultan'a bir ferman metni getirmiştir. Müellif, birkaç mazlumun hakkının verilmesine dair olan fermana “*el-minnetullah damgasını (tevk-i minnetullah) vurdu*” ifadelerine yer vermiştir³⁵³.

3.4.3. Hülâgû Tarafından Rum Ülkesi Saltanatının Sultan Kılıç Arslan'a Verilmesine Dair Yarlık

1256 tarihinde, Sultan Hanı önünde Baycu ile yapılan savaşı II. İzzeddin kaybetmiştir. İbn Bîbî kaydına göre, bu haberi alan Hülâgû hakkında, Rum ülkesi saltanatını “*üzerinde arslan başı bulunan altın yaldızlı yarlığ ve altın payzayı Sultan Rükneddin'e verdi*” ifadeleri yer almaktadır. Yarlık Rükneddin'e götürülmek üzere Tuğracı Sahib'e verilmiştir. Tuğracı'nın olanları ve devletin durumunu anlatması neticesinde Hülâgû yarlığı ve altın payzayı göndermekten vazgeçip Tuğracıdan almış ve devlet hazinesine koymuştur³⁵⁴.

³⁵⁰ Turan, **Türkiye**, s.491-494.

³⁵¹ Turan, **Türkiye**, s.501-502.

³⁵² İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.573-574.

³⁵³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.577.

³⁵⁴ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.583.

İbn Bîbî burada önemli iki husustan bahsetmektedir. Yarlık, hükümdarın berati olarak verilen üzerinde arslan, kartal, ay ve güneş resimlerinin olduğu, yarlığı veren hükümdarın ismi bir dua ibaresinin yer aldığı yazılı fermanıdır. Payza, altın, gümüş, bronz, ağaçtan yapılmış küçük bir plakadır³⁵⁵. Müellifin bize vermiş olduğu bu bilgiler yarlık metnini tasvir etmesi açısından çok mühimdir. Yine önemli diğer hususta resmi evrakların devlet hazinesinde saklandığı bilgisidir.

3.4.4. Kılıç Arslan'ın II. İzzeddin Keykâvus'a Yazdığı Mektup

Osman Turan'ın kaydettiği ve günümüze kadar gelmiş olan bu mektup önemli konuları içermesi bakımından mühimdir. II. İzzeddin Moğol ordusuna yenilince Selçuklu tahtı boş kalmıştır. Arslandoğmuş, Nizameddin Pervane ve diğer emirler Kılıç Arslan'ı Konya'ya getirmiş ve Sultan olmuştur. Kılıç Arslan, Moğollardan destek almıştır fakat Keykâvus Moğollarla mücadele etmiştir. İki kardeşi birden itaat altına almak isteyen Moğollar, Keykâvus ve Kılıç Arslan'ın huzuruna gelmesini istiyordu. Bu durum üzerine Kılıç Arslan, Keykâvus'a mektup yazarak birlikte gitmek üzere davet etmiştir³⁵⁶.

Osman Turan, mektubun muhtevası hakkında ayrıntılı olarak bilgi vermektedir. Kısaca mektupta, Keykâvus'a Moğollara ve kendisine karşı savaştan vazgeçmesi, Kasım 1256 tarihinde Baycu Noyan'a birlikte gidip Moğol kumandanının gönlünü alma konularında telkinlerde bulunmuştur. Moğolları Antalya ve Alâiye taraflarına hareket edip halkı esir edeceklerini eklemiştir. Mektubu götürmek için tercüman Resul bin Hasan görevlendirilmiştir. O yılların tarihi olayları hakkında bilgi veren bu mektup bir sonuca ulaşamamıştır. Kılıç Arslan, Moğol Hanı huzuruna tek başına gidince onun saltanatını tanımıştır³⁵⁷.

3.4.5. II. İzzeddin Keykâvus Tarafından İlhanlı Hükümdarı Hülâgû'ya Yazılan Mektup

Baycu'nun Bağdat seferi için Anadolu'dan ayrıldığını haber alan II. İzzeddin, Konya'ya gelmiştir. Burada İlhanlı hükümdarı Hülâgû'ya *mektup* yazmıştır. Mektubunda Baycu'nun kendisine ait olan tahta kardeşi Kılıç Arslan'ı geçirdiğini

³⁵⁵ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.583, dipnot.1109.

³⁵⁶ Turan, **Vesikalar**, s.63-71.

³⁵⁷ Turan, **Vesikalar**, s.70-71; Mektubun tam muhtevası için bkz, Osman Turan **Vesikalar**, s.63-65.

bildirerek şikâyet etmiştir. Mektup üzerine Hülâgû iki kardeşi Sultan ilan etmiş ve ülkeyi ikisi arasında paylaşmıştır³⁵⁸.

3.4.6. Hülâgû Tarafından Kılıç Arslan'a Verilen Yarlık (Ferman)

Sultan Rükneddin çeşitli hediyelerle birlikte İlhanlı hükümdarı Hülâgû'nun huzuruna çıkmıştır. İbn Bîbî'ye göre, Hülâgû padişah *yarlığı (ferman)* hazırlayıp Kılıç Arslan'ın dönmesine izin vermiştir. Yarlığın muhtevası incelendiğinde Sultan'ın emirlerine uyulması, hâkimiyet için tam yetkisinin bulunduğu, hükmünün tüm beldelerde halk ve askerler için geçerli olması görülmektedir³⁵⁹.

3.4.7. Muineddin Pervane'nin Niksar'a Subaşı Ve Emir Tayin Edilmesine Dair Menşur

İzzeddin Keykâvus'un Anadolu'da ayaklandığı haberini alan Sultan Kılıç Arslan, Moğollardan yardım istemiştir. Moğol ordusu yardıma gelerek Niksar'ı almış ve Sultan Kılıç Arslan burada tahta çıkmıştır. İbn Bîbî, sultan, bu dönemde nüfuzu artan Muineddin Pervane hakkında "*Niksar emirliği ve serleşkerliğini verdi. O konuda menşur çıkardı*". diyerek Pervane'nin subaşı ve emir olarak atandığına dair tayin menşurunu karşımıza çıkarmaktadır³⁶⁰.

3.4.8. II. İzzeddin Keykâvus Tarafından Esededdin Ali bin Yağıbasan'a Verilen Temliknâme

İzzedin Keykâvus, 29 Şubat 1258 tarihinde Amasya'da bulunan İl-Arslan Köyü'nü tercüman emir Esededdin Ali bin Yağıbasan'a 300 altın karşılığında vermiştir. Osman Turan, günümüze kadar gelmiş olan temliknâme de bütün devlet adamlarının şahit sıfatıyla imzalarının olduğunu bildirmektedir³⁶¹.

Bu sıralarda İzzeddin ile Kılıç Arslan kendilerine taraftar toplamak ve adamlarını güçlendirmek maksadıyla devletin topraklarını ıktâ olarak vermekteydiler. Verilen temliknâme, mülkiyetinin devlete ait olduğu bu köyün şahsa devredilmesini içermektedir. Temliknâmelerde mülkiyetin bütün hakları sayılmaktadır³⁶².

³⁵⁸ Turan, **Vesikalar**, s.72.

³⁵⁹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.580-581.

³⁶⁰ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.581.

³⁶¹ Turan, **Türkiye**, s.505.

³⁶² Turan, **Vesikalar**, s.32.

3.4.9. Selçuklu Ülkesinin İki Kardeş Arasında Paylaşılmasına Dair Anlaşma (Ahidnâme)

Elçilerin İzzeddin ile Kılıç Arslan'a gidip gelmesinden sonra *anlaşma* yapılmasına karar verilmiştir. 1259 tarihli anlaşmaya göre, ülke iki kardeş arasında yarı yarıya eşit olarak paylaşılacak, Kızılırmak'ın batısında bulunan yerler Sultan İzzeddin'in divan naiblerine; doğusunda bulunan yer Sultan Kılıç Arslan'ın naiblerinin yönetimine bırakılacaktı. İbn Bîbî bu anlaşmaya dair kendisi için şu ifadeler yer vermektedir; “*bu aciz kulunuz da o anlaşmayı (ahidnâme) kaleme aldı*”. Devam ederek Moğol kumandanlarının ve Noyanlarının da anlaşmaya şahitlik ettiğini nakletmiştir³⁶³.

Aksarâyî de ülkenin iki kardeş arasında taksimi anlaşmasından bahsetmiştir. Rum ülkesinin ödeyeceği yıllık vergilerin dökümünü kaydetmiştir. Bu kayda göre, “*nakit: 20 tümen (200 bin dinar), 500 parça ecnas (ipekli kumaş): Antalya kumaşı (kemha) ve renkli kumaş; 3 bin altın işlemeli kap kacak (dime); 500 baş içdiş at (ahta), 500 baş katır*”. Bu şekilde hazırlanan yarlığın yürürlüğe girdiğini belirtmiştir³⁶⁴. Vergilerin ödeme cinsine bakılacak olursa bu vesikanın İlhanlı diliyle kaleme alındığı görülür.

3.4.10. Tuğracı Baba Şemseddin'e Hülâgû Tarafından Verilen Yarlık

Sultan İzzeddin Hülâgû'nun huzurundan döndükten sonra Tuğracı Baba Şemseddin Mahmud³⁶⁵ Moğol desteğini almak için Hülâgû'nun huzuruna gitmiştir. Aksarâyî'nin kayıtlarına göre, Hülâgû'nun hazinesinden borç almıştır. Padişah tarafından kendine *yarlık* verilmiş ve yarlık hükmünce vezirlik makamını güvence altına almıştır. Buna mukabil Kastamonu vilayetini almıştır³⁶⁶.

3.4.11. Hülâgû Tarafından Sultan İzzeddin'e Gelen Yarlık (Ferman)

İbn Bîbî, Hülâgû tarafından Sultan İzzeddin için “*hizaya getirilmesini bildiren ferman çıktı*” ifadeleriyle bir belge geldiğini bildirmektedir. Fermanın muhtevası hakkında fazla bilgi vermez. Uyarı niteliğinde olan bu ferman, bazı devlet

³⁶³ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.583.

³⁶⁴ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.46.

³⁶⁵ Aksarâyî, Baba Şemseddin hakkında Moğol askerlerine ödenen haracı artıran ilk kişi olduğunu söyleyerek malı, mülkü artınca nüfuzunda arttığını ve kendi icat ettiği bir vergi yönteminden bahsetmektedir. Aksarâyî, **a.g.e.**, s.47.

³⁶⁶ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.47.

adamlarının Sultan İzzeddin hakkında asılsız sözleri üzerine gönderilmiştir. Rivayete göre, Sultan İzzeddin Mısırlılarla iş birliği yapmak üzeredir³⁶⁷.

Aksarâyî, Hülâgû tarafından gönderilen yarlık hakkında bilgi vermektedir. Sultan İzzeddin'in ödemesi gereken vergiyi ödememesi ve tahsil için gelen Moğol elçilerine iyi davranmadığı konusunda uyarı yapılmıştır. Aksarâyî'nin naklettiği yarlığın muhtevası hakkında birkaç cümle aktaracak olursak, “ *bu yarlığda Sultan İzzeddin bilsin ki o buraya gelince bizden ne iyilik beklediyse yerine getirdik. İsteddiği her şeyi karşıladık*” ifadelerine yer vermiştir. Yarlığın tam metnini kaydeden bu müellif Sultan'ın makama ve eğlenceye kavuşunca iyiliği unuttuğunu ne hazineden aldığı borcu ne de yıllık vergisi hakkında hazineye bir şey göndermediğini vurgulamıştır. Bundan sonra aman dilese de “ *elimizden kurtulamayacaktır yazılıydı*” diye eklemektedir³⁶⁸.

Aksarâyî'nin bu kayıtlarından yarlık (ferman) metnini gördüğünü anlamaktayız. Daha önce Hülâgû ile yapılan anlaşmanın maddelerinden biri de iki sultanın Moğol hükümdarına yıllık vergi ödemesi kararlaştırılmıştır. Tüm bu bilgiler ışında, İbn Bîbî'nin bahsettiği İzzeddin'e uyarı niteliğindeki fermanın Mısırlı meselesi değil vergiyi tahsil etmemesi neticesinde gönderildiği daha mantıklıdır. Aksarâyî'nin naklettiği İbn Bîbî'nin destekler nitelikteki kayıtları değerlendirildiğinde bize kadar gelmiş fakat elimizde olmayan bir yarlık (ferman) metni bulunmaktadır.

3.4.12. Sultan Rükneddin IV Kılıç Arslan'ın Tahta Çıkışına Dair Ferman

Aksarâyî'nin kayıtlarına göre, Sultan II. İzzeddin Konya'dan ayrılıp İstanbul'a Rum Kralının yanına gitmiştir. Sultan Kılıç Arslan ise Konya'ya gelip tahta oturmuştur. Aynı müellife göre, “ *fetih müjdesi fermanları ile Sultan'ın tahta oturuş haberini*” önemli belgeleri komşu ülkelere ulaştırmakla görevli kişilerle göndermişlerdir³⁶⁹. Görüldüğü üzere genel bir ferman olup tahta çıkış müjdesini duyurmak için gönderilmiştir.

3.4.13. Sultan İzzeddin Keykâvus Tarafından Memlûk Hükümdarı Baybars'a Gönderilen Mektup

Kılıç Arslan'ın saltanat mücadelesinde Moğollardan destek alması karşısında İzzeddin, Memlûk hükümdarı Baybars'a desteğini sağlamak için elçilerle birlikte

³⁶⁷ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.587.

³⁶⁸ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.50.

³⁶⁹ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.53.

mektup göndermiştir. Mayıs 1262 tarihli bu mektubun Muhyeddin Abdüzzahir aracılığıyla bize kadar geldiğini vurgulayan Osman Turan, Arapça yazıldığını belirtmektedir. Mektup, Nasireddin Nasrullah bin Güç-Arslan ve Hacib Sadreddin el-Ahlati ile Mısırdan gelen iki elçiye birlikte gönderilmiştir. Diploması kurallarına göre, Nasireddin'den Türkçe *İnanç kutluğ bilge* unvanlarıyla bahsetmiş ve Baybars'ın Selçuklu ülkesinin yarısı üzerindeki hakkı konusunda ıkta ya da emanet olarak verebilmesi için Sultan'ın tuğrası bulunan kağıtlar göndermiştir. Bu sayede Baybars bu kağıtları menşurlar şeklinde yazabilecektir. Böylece Baybars ve İzzeddin Moğollara karşı ittifak yapmıştır³⁷⁰.

3.4.14. Zeynü'l Hac Ve Bunsuz İsyanın Bastırılması Sonucu Ülke Vilayetlerine Gönderilen Fetihnâme

Karaman Beyi, Zeynü'l Hac ve Bunsuz gibi Türk emirleri Ermenek tarafında isyan etmişlerdir. Sultan İzzeddin'i savunan bu grup Sultan Kılıç Arslan ile savaşmak için Konya önlerine gelmişler. Amaçlarına ulaşmadan Pervane Muineddin ve Sultan'ın askerli onları bozguna uğratmıştır. Aksarâyî'nin naklettiği bilgilere göre, Zeynü'l Hac ve Bunsuz isyanlarının karşılığını asılarak ödemişlerdir. Asılmadan önce Konya pazarlarında gezdirilmişler ve iç kale kapısının önünde asılmışlardır. Cezalandırılma olayının halkın önünde yapılması ve isyancıların pazarlarda gezdirilmesi isyan niyetinde olanları caydırmak içindir. Aynı müellif isyanın bertaraf edilmesini ülke vilayetlere *fetihnâme* ile gönderildiğini bildirir³⁷¹.

Fetihnâmenin giriş kısmı hakkında “*Gözler zamanın gafletinden uyandı. Sırta ağırlık veren zırh bir yana bırakıldı. Büyüklüğün süsü olan ey sevgili! Şarap kadehinden yayılan koku gibi insanı mest etmekte*” ifadelerinin bulunduğunu nakleder³⁷². Aksarâyî'nin verdiği bilgilerden hareketle fetihnâmenin giriş kısımları süslü cümlelerle şiirlerle başladığı görülmektedir.

3.4.15. Kastamonu'nun Taceddin Mu'tez'e Ikta Olarak Verilmesine Dair Yarlık

Vezir Taceddin Mu'tez hakkında Hülâgû *yarlık* çıkarmıştır. Hakkında çıkan yarlık hükmüne göre, Sultanların ve Baba Şemseddin'in vergisi ile borçların tahsil

³⁷⁰ Turan, **Türkiye**, s.514-515; Emine Uyumaz, **Elçiler**, s.103.

³⁷¹ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.54.

³⁷² Aksarâyî, **a.g.e.**, s.54.

edilmesi meselesi Taceddin'e verilmiştir. Baba Şemseddin'in mirasından bir şey kalmadığı için Kastamonu Vilayeti kendisine ıkta olarak verilmiştir³⁷³.

3.4.16. Sadeddin Mesud Ait Mektuplar

Sultan Kılıç Arslan'ın taBibî, Sadeddin Mesud'un, bize kadar gelmiş olan mektuplarından bahsetmek mümkündür. Bu mektuplarında Sinop Seferi ile ilgili önemli bilgiler vermektedir. Tabibe ait 2 adet mektup vardır.

3.4.16.1. Mektup

Mektup, Tabip Sadeddin Mesud tarafından Tabip Şerefeddin Yakup'a³⁷⁴ yazılmıştır. Sadeddin mektupta, Kastamonu'ya gittiğini ve orada Tebriz Seferi için hazırlanacağını belirtmiştir. Sultan Kılıç Arslan'ın İlhanlı hükümdarı Abaga'ya gitmesiyle ilgili olan mektup 1265 tarihlidir³⁷⁵.

3.4.16.2. Mektup

İncelenen ikinci mektupta Sadeddin Mesud tarafından Tabip Şerefeddin Yakup'a gönderilmiştir. Mektubunda Niksar'dan Kastamonu'nu ve Safranbolu'ya gittiğini, fırsatı olursa Kastamonu'da birkaç gün kalacağını yazmıştır³⁷⁶.

3.4.16.3. Mektup

Sadeddin Mesud'un, İmameddin Zencani'ye yazdığı bir mektup dikkate şayandır. Küçük bir seyahatnâme niteliğinde olan mektup ayrılık konusunda bir unvanla başlamış, kendisinin Sivas'a gidip oradan Erzincan ve Samsun'a geçtiğini belirtir. Samsun Beylerbeyi birkaç hasta tedavi etmesi amacıyla Canit tarafında kaldığını ve Bafra'ya geçerek hastalandığını bildirmiştir³⁷⁷.

Osman Turan, mektubun muhtevassından ayrıntılı bir şekilde bahsetmektedir. Mektubun tarihi ve hangi Sultan döneminde gönderildiğine dair kesin bilgi vermeyen müellif, Samsun Beylerbeyi tarafından yabancı vilayetlere gönderildiğinden bahsetmektedir. Bu bakımdan Selçuklu tabipleri arasında gösterdiği Mesud'un bize

³⁷³ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.55.

³⁷⁴ Şerefeddin Rükneddin IV. Kılıç Arslan'ın özel tabibliğine tayin edilmiş ve seferlerde hizmetinde bulunmaktadır. Osman Turan, **Vesikalar**, s.51.

³⁷⁵ Turan, **Vesikalar**, s.156.

³⁷⁶ Turan, **Vesikalar**, s.157.

³⁷⁷ Turan, **Vesikalar**, s.164-166.

kadar gelen mektubunda Türk ve Hristiyan beyler arasındaki münasebetler hususunda kayıtlar vermesi bakımından öneme sahiptir³⁷⁸.

3.4.17. Sinop'un Pervane Muineddin'e Mülk Olarak Verilmesine Dair Menşur

Sinop 1266 tarihinde Pervane Muineddin tarafından fethedilmiştir³⁷⁹. Sultan Kılıç Arslan, tarafından başarısından dolayı ve o sıralarda devlet adamlarının Sultan ile Pervane'nin arasını açmak istedikleri için bu küskünlüğün ortadan kalkması için Sinop'un, Pervane'ye "*mülk olarak (temlik) verildiğine dair tuğralı bir menşur (menşur-i muvakka) verdiler*" diye nakleden Aksarâyî süslü cümlelerle Pervane'nin gönlünün alınmaya çalışıldığını belirtmiştir. Bu belge sayesinde Danişmendiye valiliği unvanını alan Pervane, Nabşi Noyan'ın yanına Kırşehir'e gitmiştir. Sinop'un Fethi'nin ardından Abaga Han olmak üzere diğer ülkelere fetihnâmeler göndererek şanını artırmıştır³⁸⁰.

3.4.18. II. İzzeddin Keykâvus Tarafından Sahip Fahreddin Ali'ye Yazılan Mektup

İbn Bîbî'nin naklettiklerine göre, Suğdak şehrinde bulunan II.İzzeddin, Sahip Fahreddin Ali'ye 1271 tarihinde bir mektup yazmıştır. Aynı müellif mektubun muhtevası hakkında şu bilgileri vermektedir; Sultan, memleketinden ayrı olmanın verdiği üzüntüyü bildirip, içinde bulunduğu sıkıntılı durumu ve ihtiyaçlarının çokluğunu bilen kendisini teselli için çeşitli milletlerden gelen insanların varlığından bahsetmiştir. Ayrıca devlet içinde bulunduğu sıkıntıdan dolayı şikâyet eden bölümler yazmıştır. Fahreddin, Keykâvus'un mektubu üzerine bir miktar altın göndermiştir³⁸¹.

3.5. III. GİYASEDDİN KEYHÜSREV DÖNEMİ (1266-1284)

Bu dönemde 3 belge incelenmiştir. Bunlar; ferman, müjde fermanları, ve menşur belgelerinden oluşturmaktadır.

---

³⁷⁸ Turan, **Vesikalar**, s.166.

³⁷⁹ **Anonim Selçuknâme**, s.47.

³⁸⁰ Aksarâyî, **a.g.e.**, s.63-64; Osman Turan, **Türkiye**, s.545.

³⁸¹ İbn Bîbî, **a.g.e.**, s.600-601.

3.5.1. III. Gıyâseddin Keyhüsrev'in Tahta Çıkışına Dair Gönderilen Müjde Fermanları

Sultan Kılıç Arslan'ın, devlet büyükleri tarafından suikastla öldürülmesi sonucu yerine 6 yaşındaki oğlu III. Gıyâseddin Keyhüsrev, 1266 tarihinde tahta geçmiştir. Aksarâyî'nin naklettiğine göre, “*müjde fermanlarını el-mülk li'llah (mülk Allah'ındır) armasıyla (tevki)*” ülkenin her yanına gönderilmiştir. Muineddin Pervane Nabşi ile birlikte Gıyâseddin'in tahta çıkmasında etkili olmuştur³⁸². İbn Bîbî, Sultan'ın bir süre ağaç kalıpla (kalıb-i çubin) menşur ve fermanları damgaladığını belirtmiştir³⁸³. Türk ve Moğollar'da yarlıklara alâmet ve nişan olarak damga vurulduğu bilinmektedir. Bazı Anadolu beylikleri de fermanlara tuğra yerine damga kullanıldığı bilgisi mevcuttur³⁸⁴. Bu bilgiden hareketle Selçuklularında tuğra yerine damga kullandığı söylenebilir.

Daha önce incelenen müjde fermanlarında “*mülk Allah'ındır*” armasının yer aldığı görülmüştür. Bu fermanda da karşımıza çıkan bu durum müjde fermanlarında bahsi geçen armanın kullanıldığını düşündürür.

3.5.2. III. Gıyâseddin Dönemi Bazı Devlet Adamlarının Tayin Menşurları

III. Gıyâseddin tahta geçince Pervane Muineddin bazı makamlara tayinler yapmıştır. Bu tayinler şöyledir; Erzincanlı Mecdeddin Mehmed (Muhammed), vezirliğe; Celaledin Mahmud, maliye nezaretine; Hemedanlı Zahireddin Mütevecc, işraf nazırlığına, Erzincanlı Zeyneddin, nazır-ı memalik makamlarına tayin edildiler. Bu hususta her biri adına menşur yazıldı³⁸⁵.

3.5.3. Nüzül Resmi Hazırlanmasına Dair Vilayetlere Gönderilen Fermanlar

Aksarâyî'nin naklettiklerine göre, Pervane Muineddin ile Sahip Fahreddin, Sultan'ın kızı Selçuk Hatun ile İlhanlı Hükümdarının düğün hazırlığı için İlhanlı karargahına gittiler. Bu sırada boş kalan Selçuklu ülkesi Hatiroğullarının isyanına uğradı ve Sultan'ı tahttan indirip Niğde taraflarına gittiler. Selçuklu beyleri savunmasız kaldılar. Müellif, Niğde'den ülkenin her yanına fermanlar ve misâller (emsile) gönderildiğini kaydetmiştir. Nüzül resmi hazırlanması hususunda yazılan bu

³⁸² Aksarâyî, a.g.e., s.66.

³⁸³ İbn Bîbî, a.g.e., s.599.

³⁸⁴ Yusuf Halaçoğlu, “Damga”, *DİA*, C.8, İstanbul 1993, s.454.

³⁸⁵ İbn Bîbî, a.g.e., s.603-604; Aksarâyî, a.g.e., s.71-72.

belgelerde Şu ifadeler bulunmaktadır. “İki kiblenin sahibi, doğunun ve batının sultanı, dũnyanın ve dinin muzafferi el-Melik ez-Zahir’in (Baybars) saltanat alayının nũzũl ve saçı resmi için bir miktar nakit ve bir miktar kumaş hazırlayın”. Ayrıca vesikaların metninde istenilen Őeylerin nicelik ve nitelikleri “divan yazısı” ile aşıkladığını ve habercilerle her tarafa gönderildiğini belirtmektedir³⁸⁶.

3.6. DİğER VESİKALAR

3.6.1. Makam Sahiplerinin Davet Edilmesine Dair Ferman

Karamanlılar Konya Şehrine hakim olunca, II. İzzedin Keykâvus’un oğlu Alâeddin (Gıyâseddin) Siyavuş’u buraya getirdiler ve 1277 tarihinde tahta çıkardılar. Selçuklu hâkimiyet usũlũne gũre tahta çıkış merasimi dũzenledi. Dũnemin kayıtlarına gũre, ũlkedeki vali ve makam sahiplerine fermanlar gönderilmiştir. Ferman üzerine itaatini ve bağlılığını bildirmek üzere gelen makam sahipleri divanda toplanmışlardı. Toplantıda, “divanda, saray ve resmi toplantılarda, mecliste ve meydanlarda Tũrkçeden başka dil kullanılmayacak” diye karar alınmıřtır³⁸⁷.

3.6.2. Alâeddin Siyavuş’un Cezalandırılması Sonucu Gũnderilen Fetihnâme

Siyavuş, uğlardaki Tũrk askerlerini de yanına alarak çıkardığı isyan sonucu Konya’yı Karamanlıların yardımıyla almıştı. Sultan Gıyâseddin, Sahip Ata ve Moğol kumandasındaki ordu, Siyavuş ve Tũrkmen tehdidini 30 Mayıs 1279 tarihinde ortadan kaldırmıştır. Aksarâyî’nin kaydına gũre, Cimri lakaplı Siyavuş, bir eřŐeęin üzerine bindirilerek, Şehir Şehir gezdirilmiştir. Buradaki amaç, saltanat iddiacılarının ve devleti fitneye sokanların hazin sonunu gũstermek ve devleti sarsan Cimri hadisesinin nihayete erdiğini bildirmektir. Bu hadise sonucu aynı mũellifin kayıtlarında “yazılan fetihnâmede Hũseyin’in yani Şeriat sahibinin evladının kanı, uğursuz Yezid ve Őimir’den alındı yazılıydı” ifadelerine rastlanmaktadır³⁸⁸.

Anomin Selçuknâme³⁸⁹ fetihnâme ile ilgili bilgi vermez, fakat Siyavuş’un çeşitli işkencelerden sonra Konya’ya gũnderildiğini bildirir. İbn Bîbî³⁹⁰ Ermen

³⁸⁶ Aksarâyî, a.g.e., s.79-80.

³⁸⁷ İbn Bîbî, a.g.e., s.636; Aksarâyî, a.g.e., s.101.

³⁸⁸ Aksarâyî, a.g.e., s.103.

³⁸⁹ Anonim Selçuknâme, s. 51.

³⁹⁰ İbn Bîbî, a.g.e., s.643.

kalelerinde dolaştırılıp Mehmed Bey'in başarısızlığını duyurduğundan ve Cimri'nin Rum ülkelerinde gezdirildiğinden bahsetmektedir. Osman Turan, Selçuk ordusunun Karamanlı Türkmenlere karşı kazandıkları bu zaferin müjde haberini bildiren mektupların gönderildiğinden bahsetmektedir³⁹¹. Ayrıca beridin³⁹² getirdiği bu müjdeli haber bir Selçuklu şairi tarafından Sultan Gıyâseddin'e bildiri ve tebrik mahiyeti taşıyan bu mektup ulaştırılmıştır³⁹³. Dönemin ana kaynaklarının verdiği bilgilerin ışığında, muhtevası hakkında bilgi sahibi olunan ve bize kadar gelmiş fakat elimizde olmayan bir belgeden bahsetmek mümkündür.

---

³⁹¹ Turan, **Vesikalar**, s.150-151.

³⁹² Berid, postacı süvari, elçi, postaya verilen yazılar, resmi işlerle ilgili olan posta anlamında kullanılmıştır. Selçuklularda kurulan divanü'l berid kurumu mühim ve ivedi postaların iletilmesinden sorumludur. Bkz.İbrahim Harekat, "Berid", **DİA**, C.V, İstanbul 1992, s.498-500.

³⁹³ Mehmet Ersan, **a.g.e.** s.121.

SONUÇ

Anadolu Selçuklu Devleti, Süleyman Şah ile başlayan kuruluş sürecini tamamladıktan sonra içte ve dışta varlığını kabul ettirmek için birtakım girişimlerde bulunmuştur. Kuruluşundan itibaren bu girişimleri ilgili işle görevli elçiler aracılığıyla diplomatik münasebetler çerçevesinde yapmıştır. Bu dönemde arşiv belgesi olarak değerlendirilebilecek 12 adet belge incelenmiştir. Bu belgeler devletin ülke içinde ve dışında, tahta çıkış tebriki, savaş, ittifaklar, anlaşmalar, evlilik akdi, müjde fermanları, ticari imtiyazlar gibi konular hakkında bu işle görevli Tuğrâî tarafından yazıldığı tespit edilmiştir.

Türklerin kendi tarihlerine dair yazılı eseri neredeyse bulunmamaktadır. Bu sebeple özellikle ilk dönem belgeleri, yabancı kaynaklar temel alınarak ortaya konulmuştur. Örneğin, Bizans tarihçisi Anna Komnena sarayda yetişmiş biri olarak şahit olduğu olayları aktarmıştır. Bu bakımından eseri çok kıymetlidir. Fakat Anna Komnena, yanlı bakış açısından kurtulamamıştır. Bu tür kaynaklar incelenirken dönemin siyasi şartları göz önüne alınarak değerlendirilmelidir.

Kuruluş yıllarında Bizans ile yapılan mücadeleler sonucu Anadolu Selçuklu Devleti yapılan anlaşmalarla varlığını kabul ettirmiştir. Yine bu dönemde Danişmendliler, Ermeniler, Musul Beyliği ve Eyyubiler ile Anadolu Selçuklu arasındaki münasebetleri inceleyen diplomatik vesikalar önemli bir yer tutar. İlk dönem belgelerinde mektuplar, ahidnâmeler ve anlaşmalar sıkça karşımıza çıkmaktadır. Kuruluş döneminde tespit edilen yukarıda bahsi geçen belgeler Anadolu Selçuklu Devleti'nin göçebe topluluktan çıkıp kurumsal hale gelerek komşularıyla iyi geçinip oluşum sürecini anlaşmalarla tamamlamayı hedeflediğini gösterir.

Süleyman Şah döneminde imzalanan Drakon Çayı (1081 Muahedenâmesi) anlaşması ile Bizans İmparatoru kendini güvence altına almış, Süleyman Şah ise Anadolu'daki hâkimiyetini tanıtmıştır. Ermeniler, Selçuklu ile ilişkilerde bulunup anlaşmalar imzalamıştır. Fakat anlaşmalara sadık kalmadığı için iki devlet arasında savaşlar kaçınılmaz olmuştur.

Kuruluşunu tamamlayıp sınırlarını genişleten Anadolu Selçuklu Devleti, I.Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci defa tahta çıkmasıyla birlikte yükseliş olarak adlandırılan döneme geçmiştir. Bu dönemde İstanbul Latin Krallığı, İznik Rum Devleti ve Ermenilerle sık sık diplomatik münasebetlerde bulunulmuştur. Yine

Eyyubiler, Gürcüler, Harezmliler ve Moğollarla siyasi anlaşmalar yapılmıştır. Venediklilerle yapılan ticaret anlaşmalar gibi bu devletlerle yapılan diplomatik vesikaların bir kısmı günümüze kadar ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı tespit edilen fakat elimizde olmayan belgelere dikkat çekmektir. Devlet, en parlak zamanını yaşadığı yükseliş devrinde, siyasi, ekonomik ve kültürel alanda başarılı politikalar izlemiştir. Bu dönemde vesikaların sıklıkla karşımıza çıktığı görülmektedir. Arşiv belgesi olarak nitelendirilebilecek 97 adet vesika tespit edilmiştir. İncelenen vesikalarda mektup sayısı fazladır. Mektubu; ferman, menşur, anlaşma, ahidname, fetihnâme ve yeminnâmeler takip etmektedir. Bahsi geçen diplomatik belgeler, hem ülke içinde hem de ülke dışında istikrarın sağlandığını ve söz sahibi olunduğunu göstermektedir.

II. Rükneddin, Konya'yı kuşatınca devlet adamları araya girerek kardeşi I.Gıyâseddin ile ahidnâme imzalanmasını sağlamışlardır. Devlet adamları iki kardeşe itaat edeceklerini fakat aralarında çıkan taht mücadelesinin halka zarar verdiğini vurgulamışlardır. Bu sebeple I.Gıyâseddin tahttan çekilerek Sultan II. Rükneddin olmuştur. Rükneddin'in, Gıyâseddin'e verdiği ahidnâme hukuki metin niteliğindedir. Bu metin, Gıyâseddin'in kendisine ve çocuklarına dokunulmayacağına dair taahhüt içerirken devlet adamlarına da eski iktalarını yenileme hakkı tanımıştır.

Anadolu Selçuklu Devleti müessese ve teşkilat bakımından Osmanlılara da temel oluşturmuştur. Özellikle de 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra Fars bürokrasisi ve yazışma geleneğine Moğol geleneğinin eklenmesiyle karma inşâ kültürü Selçuklular aracılığıyla Osmanlı diplomatikasını büyük ölçüde etkilemiştir. Maliye ile ilgili defterler, muhasebe ve tahrir defterlerinde bu etki görülmektedir.

Osmanlı Devleti'nde olduğu gibi Selçuklularda devletin bütün meselelerinin görüşülüp karara bağlandığı yer olan büyük divana vezir başkanlık yapmıştır. Menşur, ferman, misâller bu divandan çıkmaktadır. Ahidnâmeler de Divan-ı Âlâda yazılmıştır. Bu dönem ahidnamelerine I.Alâeddin Keykubad ile Ermeni naibi Konstantin arasında yapılan anlaşma örnek verilebilir. Bu anlaşmanın yapılmasında Konstantin'in isteği etkili olmuştur. Çalışmada temel kaynaklardan biri olarak sıkça başvurduğumuz Kerimüddin Mahmud Aksarayî, divan kâtiplerinden biridir. Şahit olduğu olayları kaydettiği için eserinde karşılaşılan diplomatik vesikalar titizlikle incelenmiştir.

Divan üyelerinden tercümanlar yabancı hükümdarlara gönderilecek mektupları yazarlar ve gerektiğinde çeviri yaparlardı. İbn Bîbî'nin babası Mecdeddin Muhammed Tercüman, Sultan I.Alâeddin Keykubad döneminde inşa divanına tayin edilmiştir. Ayrıca Notârân-ı Divan-ı Saltanat, anlaşmaların metinlerini yazmakla görevli kimselerdi. Sultan I.İzzeddin Keykâvus, Sinop'u 1214 tarihinde fethedince, divan noterleri tarafından yazılan anlaşmayı (sevgendnâme) Kir Aleksios'a imzalatmış ve muhafaza edilmesi için hazineye göndermiştir. Buradan hareketle Anadolu Selçuklu Devleti'nde kıymetli evraklarının muhafaza edildiği arşivin varlığı dikkati çekmektedir. Aksarayî de bu önemli bilgiyi teyit etmektedir. "varak-ı mâl-ı hızane" hazine evraklarını nakletmektedir.

Divan-ı Tuğra, Anadolu Selçuklu Devleti'nin iç ve dış yazışmalarını düzenler bu bakımdan büyük önem arz eden bir müessesedir. Selçuklu tarihi açısından son derece kıymetli olan menşur, berat ve mektuplar burada yazılmaktadır. Komşu devletlere ve ülke içine gönderilen fetihnâmeler, iki devlet arasında yapılan anlaşmalar ve tayin yazıları da burada hazırlanmaktaydı. Başkanına, Tuğrâî denilmektedir. Diplomatik vesikaların ehemmiyetinden dolayı hazırlayan kişilerin seçiminde son derece hassas davranılmıştır. Özellikle yükseliş dönemi belgelerinin oluşturulmasında birkaç dil bilen iyi eğitim almış kişiler görevlendirilmiştir.

II. Gıyâseddin döneminde başgösteren Moğol istilası nedeniyle iki devlet arasında diplomatik ilişkiler yaşanmıştır. Buna ek olarak son dönemde Eyyubiler, Gürcüler ve Ermeniler ile münasebetlerde bulunulmuştur. Selçuklu, iç ve dış politikada söz sahibi konumdayken 1243 Köseadağ Savaşı'ndan sonra, Moğol hâkimiyeti altına girmiş ve devlet siyasi, ekonomik bunalım yaşamıştır. Vasıfsız sultanların tahta geçmesi, devlet adamlarının yönetimde adeta sultan edasında davranıp karar almaları, kısacası siyasi çalkantılar nedeniyle Anadolu Selçuklu Devleti toparlanamamıştır. Bu dönem arşiv belgesi olarak değerlendirilebilecek 49 adet vesika incelenmiştir. Bu belgeleri hazırlamakla görevli kişilerin sayısında artışa gidilmiş ve niteliksiz kimseler divanda görev almıştır.

Bu çalışma, dönemin ana kaynakları incelenip, müelliflerin işittiği, şahit olduğu olayları nakletmeleri göz önünde tutularak hazırlanmıştır. Ayrıca araştırma eser ile desteklenmiştir. Arşiv niteliği taşıyan bu belgeler, dönemin araştırmacılarına yardımcı olmayı hedeflemektedir. Günümüzde birçok tarihi olay bu belgeler sayesinde gün yüzüne çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

KİTAPLAR

- Abu'l-Farac, G., **Abûl-Farac Tarihi**, çev. Ömer Rıza Doğrul, (2.baskı), C.II, TTK, Ankara 1987.
- Akropolites, G., **Vekâyinâme**, çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.
- Anonim Selçuknâme Tarih-i Al-î Selçuk**, çev. H. İbrahim Gök- Fahreddin Coşguner, Atıf yay., Ankara 2014.
- Attaleiates, M., **Tarih**, Çev.Bilge Umar, (Edt.) Nezih Başgelen, Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul 2008.
- Baykara, T., **I. Gıyâseddin Keyhüsrev (1164-1211) Gazi-Şehit**, TTK, Ankara 1997.
- Bryennios, N., **Tarihin Özü**, çev. Bilge Umar, (edt. Nezih Başgelen), Arkeoloji ve Sanat yay., İstanbul 2008.
- Cahen, C., **Osmanlılardan Önce Anadolu**, çev. Erol Üyepazarcı, (2.baskı), TTK, Ankara 2000.
- Demirkent, I., **Mikhail Psellos'un Khronographia'sı**, TTK, Ankara 1992.
- Demirkent, I., **Ionnes Kinnamos'un Historioa'sı (1118-1176)**, TTK, Ankara 2001.
- Ersan, M., **Anadolu Selçuklu Devleti'nin Dağılışı**, Birleşik yay., Ankara 2010.
- Ersan, M., **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, TTK, Ankara 2007.
- Gök, H. İ. ve F. Coşguner, **Tarih-i Al-i Selçuk Anonim Selçuknâme**, Atıf yay., Ankara 2014.
- İbn Bîbî, **El Evâmirü'l- Alâ'iyye fil-Umûri'l- Alâ'iyye Selçuknâme II Tercüme**, çev. Mürsel Öztürk, TTK yay., Ankara 2014.
- İbn-Ül Esir, **El Kamil Fi't-Tarih Tercümesi**, çev. Ahmet Ağrakça, Abdülkerim Özaydın, C. XII, Bahar yay., İstanbul 1987.
- Kaya, S., **I. Gıyâseddin Keyhüsrev ve II. Süleyman Şah Dönemi Selçuklu Tarihi**, TTK yay., Ankara 2006.
- Kaymaz, N., **Anadolu Selçuklularının İnhitatında İdare Mekanizmasının Rolü**, TTK yay., Ankara 2011.

- Kaymaz, N., **Anadolu Selçuklu Sultanlarından II. Gıyâseddin Keyhüsrev ve Devri**, TTK, Ankara 2009.
- Kerimüddin Mahmud-İ Aksarayî, **Müsameretü'l-Ahbar**, çev. Mürsel Öztürk, TTK yay., Ankara 2000.
- Kesik, M., **Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155)**, TTK yay., Ankara 2003.
- Khoniates, N., **Historia (Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri)**, TTK yay., Ankara 1995.
- Koca, S., **Sultan I. İzzeddin Keykâvus (1211-1220)**, TTK, Ankara 1997.
- Komnena, A., **Alexiad Malazgirt'in Sonrası**, çev. Bilge Umar, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1996.
- Mecit, S., **Anadolu Selçukluları Bir Hanedan Evrimi**, İletişim Yayınları, İstanbul 2017.
- Merçil, E., **Selçuklular Zamanında Divan Teşkilatı (Merkez ve Eyalet Divanları)**, (1.basım), Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2015.
- Mikhail Psellos'un Khronographiası**, çev. Işın Demirkent, TTK, Ankara 1992.
- Turan, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, (15.basım), Ötüken yay., İstanbul 2017.
- Turan, O., **Anadolu Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar**, (2.baskı), TTK, Ankara 1988.
- Turan, Ş., **Türkiye-İtalyan İlişkileri, I, Selçuklular'dan Bizans'ın Sona Erişine**, (1.baskı), Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2000.
- Urfalı Mateos- Papaz Grigor, **Urfalı Mateos Vekayi-Nâmesi (952-1136) (1136-1162)**, (2.baskı), çev. Hrant D. Andreasyan, TTK, Ankara 1987.
- Uyumaz, E., **Anadolu Selçuklu Devletine Gelen ve Giden Elçiler**, (1.basım), Bilge Kültür Sanat yay., İstanbul 2011.
- Uyumaz, E., **Sultan I. Alaaddin Keykubat Devri Anadolu Selçuklu Devleti Siyasi Tarihi (1220-1237)**, TTK, Ankara 2003.

MAKALELER

- Aka, İ., "Kerimüddin Aksarayî", **DİA**, C.II, İstanbul 1989, ss.293.

- Aksoy, H., “Fetihnâme”, **DİA**, C.12, İstanbul 1995, ss.470-472.
- Akşit, A., “Eflakî'nin Alaeddin Keykubat Hakkındaki Rivayetlerine Dair”, **TÜBAR**, C.XI, 2002, ss.246-253.
- Bezer, G. Ö., “Anadolu'nun Fethi ve Drakon Çayı Anlaşması'nın Süreçteki Yeri”, **Osman Turan ve Selçuklular TYB Akademi**, S.12, Eylül 2014, ss.21-33.
- Derman, M. U., “Tuğra”, **DİA**, C.41, İstanbul 2012, ss.336-339.
- Fayda, M., “Ahidnâme”, **DİA**, C.1, İstanbul 1988, ss.535-536.
- Halaçoğlu, Y., “Damga”, **DİA**, C.8, İstanbul 1993, ss.454-455.
- Harekat, İ., “Berid”, **DİA**, C.5, İstanbul 1992, ss.498-500.
- Kemaloğlu, M., “ Anadolu Selçuklu Tarihi Birinci Elden Kaynakları”, **Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi**, Kasım 2013, ss.1-32.
- Kütükoğlu, M. S., “Ferman”, **DİA**, C.12, İstanbul 1995, ss.400-406.
- Kütükoğlu, M. S., “Berat”, **DİA**, C.5, İstanbul 1992, ss.472-473.
- Kütükoğlu, M. S., “Ahidnâme”, **DİA**, C.1, İstanbul 1992, ss.472-473.
- Merçil, E., “Menşur”, **DİA**, C.29, Ankara 2004, ss.149-150.
- Özaydın, A., “İbn-i Bîbî”, **DİA**, C.19, İstanbul 1999, ss.379-382.
- Özaydın, A., “İbnü'l-Esir”, **DİA**, C.21, İstanbul 2000, ss.26-27.
- Özaydın, A., “İbnü'l-İbri”, **DİA**, C.21, İstanbul 2000, ss.92-94.
- Safran, M., “Alaattin Keykubat'ın Otorite Anlayışı ve Umera Katli Meselesi”, **Selçuk Dergisi**, S.3, 1988, ss.97-103.
- Sevim, A., “Keyhüsrev II”, **DİA**, C.25, Ankara 2002, ss.349-350.
- Sümer, F., “ I. Keykubat”, **DİA**, C.25, Ankara 2002, ss.358-359.
- Uyumaz, E., “Sultan I. Alâeddin Keykubad'ın Tebaası İle Olan İlişkilerine Dair”, I. Alaeddin Keykubat ve Dönemi Sempozyum Bildirileri, (Edt. Yusuf Küçükdağ, Mustafa Çıpan), **Konya Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü**, Konya 2008, ss.1-49.

EK:I**ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN KURULUŞ DÖNEMİ RESMİ
VESİKALARI**

SULTANIN ADI	VESİKA ADEDİ	VESİKA TÜRÜ
I.Süleyman Şah (1075-1086)	2	Muahede Anlaşma
I.Kılıç Arslan (1093-1107)	2	Mektup (2)
I.Mesud (1116-1155)	5	Mektup (3) Ahidnâme Yemin Metni
II.Kılıç Arslan (1155-1192)	7	Sulh Anlaşması (3) Mektup (2) Anlaşma Yemin Metni

Toplam: 12 adet vesika

EK:II**ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YÜKSELİŞ DÖNEMİ RESMİ VESİKALARI**

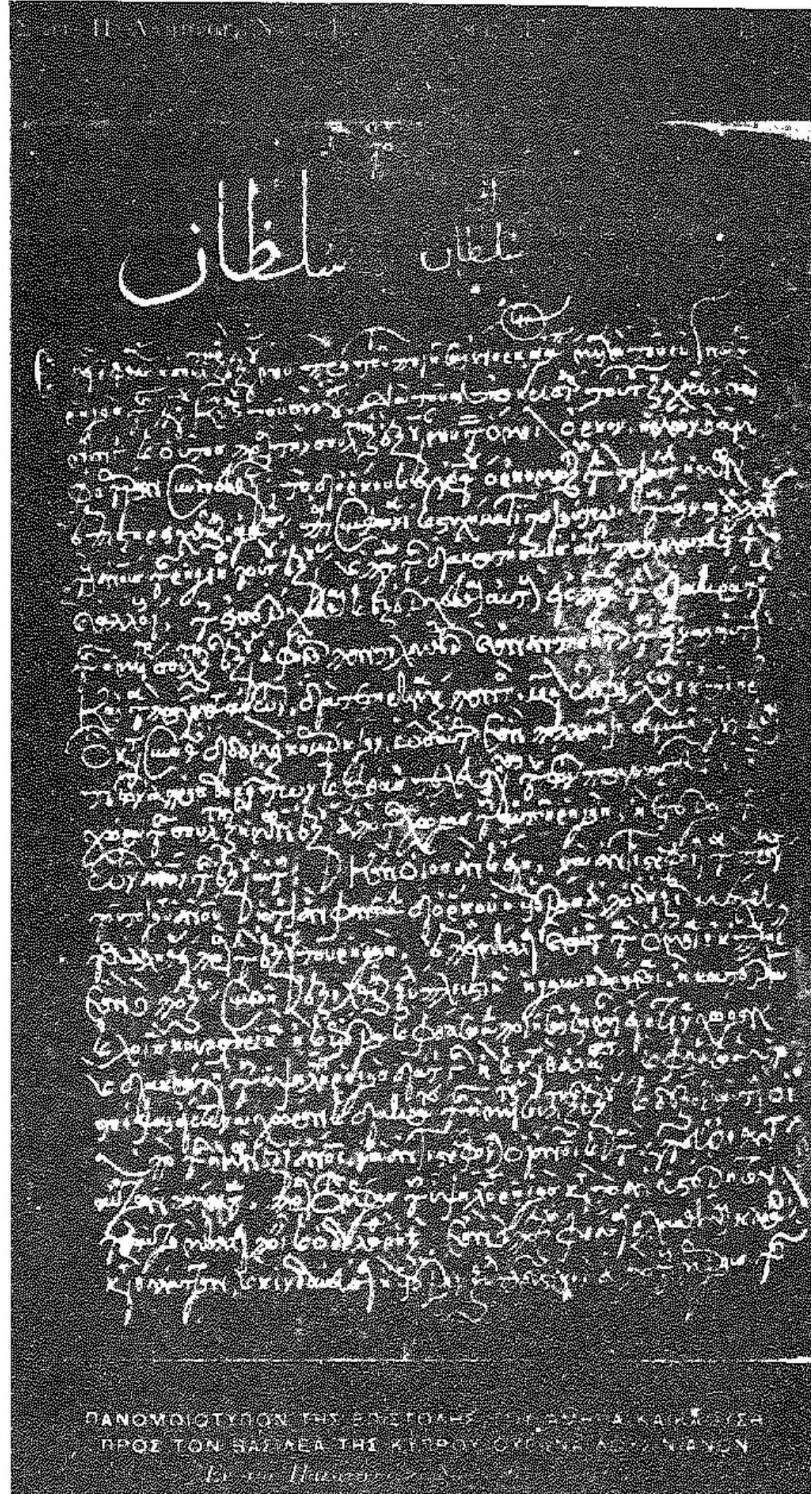
SULTANIN ADI	VESİKA ADEDİ	VESİKA TÜRÜ
II.Rükneddin Sülymanşah (1196-1204)	6	Sulh Muahedesi (3) Ferman (2) Ticari Anlaşma
I.Gıyaseddin Keyhüsrev (İkinci Saltanatı 1205- 1211)	9	Ferman (5) Menşur (2) Ticari Anlaşma Mektup
I.İzzeddin Keykavus (1211-1220)	35	Mektup (10) Ferman (9) Menşur (6) Anlaşma (6) Ahidnâme (3) Fetihnâme Yeminnâme
I.Alâeddin Keykubad (1220-1237)	47	Mektup (16) Ferman (14) Menşur (8) Anlaşma (6) Ahidnâme (4) Fetihnâme (4) Aman Berat Yarlık

Toplam: 97 adet vesika

EK:III**ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ'NİN YIKILIŞ DÖNEMİ RESMİ VESİKALARI**

SULTANIN ADI	VESİKA ADEDİ	VESİKA TÜRÜ
II.Gıyaseddin Keyhüsrev (1237-1246)	20	Ferman (6) Anlaşma (6) Fetihnâme (2) Menşur (3) Mektup (2) Yarlık
II.İzzeddin Keykavus (1246-1249)	4	Menşur (3) Yarlık
Üç Kardeş Saltanatı (II.İzzeddin Keykavus- IV.Rükneddin Kılıç Arslan- II.Alâeddin Keykubad)	2	Ferman Mektup
II.İzzeddin Keykavus ve IV.Rükneddin Kılıç Arslan Mücadelesi	20	Mektup (7) Yarlık (5) Ferman (3) Menşur (2) Fetihnâme Temliknâme Anlaşma
III.Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284)	3	Ferman Müjde Fermanı (Tahta çıkış) Menşur

Toplam: 49 adet vesika

I. KEYKÂVUS TARAFINDAN
KIBRIS KRAL'I HUGUES'E GÖNDERİLEN
RUMCA MEKTUP
(Sayfa 52)

Resim: Osman TURAN'ın Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar adlı kitabından alınmıştır.

187

صورتی که
 کتب و جوهر سلطانز که ای قلم لیلان خفتن از
 سلطانز علی ای کادوسی رحمة الله علیه
 بسم الله الرحمن الرحیم خیر محمد خیر علی خیر
 قاضی عالی علی خان چایدار وزیر سلطانز علی ای کادوسی
 سعید بیگ قاضی و رابط معاوی و ارباب و ارباب و ارباب و ارباب
 ناصر مرده ای هم رابط الطغاة و القسیر شهاب الظلام و حردی العزیز الای
 و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 شهاب خیر و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 حضور و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 رسم و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 بسم الله الرحمن الرحیم و ایام چایدار و ایام چایدار
 بسم الله الرحمن الرحیم و ایام چایدار و ایام چایدار
 و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 سلطانز و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 غیر و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 بر و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 شکر و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 بر و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 صاف و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 ترک و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 جوی و ایام چایدار و ایام چایدار و ایام چایدار
 بسم الله الرحمن الرحیم و ایام چایدار و ایام چایدار

IV. KILIÇ ARSLAN'IN MEKTUBU (Sayfa 88)

Resim: Osman TURAN'ın Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar adlı kitabından alınmıştır.

کوکبا که ایستادن در آن است بر
 لب چو ز قهر و هاله و غم چو پیمیز
 دختر آتی بر وجه بدمد علم
 هر یک چو اهل زینت است در
 مستحبت نشان حقیقت
 در سوز آتش روی صحاف
 خلق در ایران کسیرت در
 قد و بالایشان چو ناز طبت
 در کوه زدن هویب دیوانه
 کرا از ایشان یکی نبست لوت
 شهر و ملک هست بسبب است
 در وصف بیخوب چنین هر جزو نیست اما ایندی است حدیث
 و دولت است احباب و احباب لایق ای بد و ذوقی بلاق جان حالک پامری
 در این باره صفتی جزین نماند کس مایع و خندانک و ذوق
 چه در کوه طالع و حقیقت کتک است و بسطی کس و بر ذوق و لذت غارت
 یکبارگی در آن است با و با یاری و لذت و در کتی لایق بودی بسوزد

و ساعتی از چهر ساعت کسی انیس قیوم و جلیس کرم قدیر و کرم در دل
 باشد نهایت ظهور لطف و حسن تر و بان جان خسته روانی در سوز
 آتش و طالع کرمی غار جزو زمانه وقت حدیث مداوان و پیشتر سوز
 دعا و نوقت نوزاد بود سوز کرمی زمانه آتش است و زمانه باشد
 کرامت کلا و الا بر با فرافوق و مثال خیال بای مال مالک از احدی سوز
 ده که کرم باو بیخیم هم مصروف از روی طاقیا مت شک کرم طالع بر و زوا
 از سر شناختی از آن طرب را از آن سوز سوزش از جمله و انتقصی از طالع
 فرزند کرم خیر کرمی چو نماند هم زمانه طالع اعظم زار کرم کرامت
 شتابند و اگر هیلا با نام نایب می سوزی در دست بر کرمی طالع اول شده
 فرط طالع نیازد و در بنجاب طالع کرمی در دست سوزش و سوزش
 احوال و نمانند نمانند و مقاصد کرمی سوزش تا وقت احوال سوزش
 و نهایت با نمانند کرمی لیدر کرمی سوزش
 حمایت کرمی و کرمی با نمانند کرمی نمانند کرمی با
 هر دو وصف بیخوب کرمی کرمی سوزش
 بل از نضاتی کرمی کرمی با نمانند کرمی سوزش

SAADEDİN MESUD'A AİT MEKTUP (Sayfa 93)

Resim: Osman TURAN'ın Türkiye Selçukluları Hakkında Resmi Vesikalar adlı kitabından alınmış tir.

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı ve Soyadı : Fatma Seven
Doğum Yeri ve Tarihi : Yağlıdere 1991
Medeni Hali : Evli
İletişim Bilgileri : fatmacure123@gmail.com
0544 822 68 06 (GSM)

EĞİTİM

2005-2009 Ziya Gökalp Lisesi
2009-2011 Dumlupınar Üniversitesi Tavşanlı Meslek Yüksekokulu
Dış Ticaret Bölümü
2012-2016 Niğde Ömer HALİSDEMİR Üniversitesi Tarih Bölümü
2016-2019 Niğde Ömer HALİSDEMİR Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih
Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı
2012- devam ediyor Anadolu Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümü

İŞ DENEYİMİ

2011-2011 Sun Pigment İnş. Ve Kimya Tic. Ltd. Şti.-Ön Muhasebe
2018-2018 Fatih Sultan Mehmet Anadolu Lisesi-Ücretli Tarih
Öğretmeni

YABANCI DİL

İngilizce YÖKDİL: 40